

Von Druckschriften der Bayerischen Akademie der Wissenschaften sind separat erschienen:

a) aus den Sitzungsberichten:

Schwartz E. I. Die sogenannten Gegenanathematismen des Nestorius.
II. Zur Schriftstellerei Theodorets. 1922.

— Der s. g. Sermo maior de fide des Athanasius. 1924.

b) aus den Denkschriften:

Schwartz E. Neue Aktenstücke zum ephesinischen Konzil von 431.
1920.

— Aus den Akten des Concils von Chalkedon. 1925.

— Codex Vaticanus gr. 1431, eine antichalkedonische Sammlung aus
der Zeit Kaiser Zenos. 1927.

910266 65547 2R-135
4-211

Sitzungsberichte
der
Bayerischen Akademie der Wissenschaften
Philosophisch-philologische und historische Klasse
Jahrgang 1927, 3. Abhandlung

Eine fingierte Korrespondenz
mit Paulus dem Samosatener

von

Eduard Schwartz

Vorgetragen am 15. Januar 1927

München 1927

Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften
in Kommission des Verlags R. Oldenbourg München

2R-35
4-1

DONATIVO
POR CAMBIO

Sitzungsberichte

der

Bayerischen Akademie der Wissenschaften

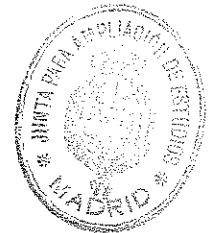
Philosophisch-philologische und historische Klasse

Jahrgang 1927, 3. Abhandlung

Eine fingierte Korrespondenz mit Paulus dem Samosatener

von

Eduard Schwartz

Vorgetragen am 15. Januar 1927

München 1927

Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften
in Kommission des Verlags R. Oldenbourg München

203 I Τοῦ μακαρίου Διονυσίου πάπα Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς L I 849
 Παῦλον τὸν Σαμοσάτων γενόμενον ἐπίσκοπον ἐν Ἀντιοχείᾳ M I 1040

Διονύσιος καὶ οἱ συμπρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας
 ἐν κυρίῳ χαίρειν. Καὶ πρότερόν σου γράψαντος ἀντεγράψαμεν
 5 ἐξελκόμενοί σε εἰς τὸ ἀπαρακαλύπτως εἰπεῖν ὃ βούλῃ, καὶ νῦν γρά-
 φομεν, ὡς οἶόν τε, περὶ ὧν δευτέρως εἶρηκας, δηλοῦντες ὅτι σα-
 θρὸν ἕκαστον ὄημα τῶν ἐπισυλλεχθέντων οὐδεμιᾶς ἔχον πληρο-
 φορίας ἀπόδειξιν, ἱκανῶς δὲ δυνάμενα ἀνατρέπεσθαι τὰ δόξαντά
 204 σοι προπετῶς ἀποφῆρασθαι, δύο ὑποστάσεις λέγοντός σου καὶ δύο
 πρόσωπα τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Χριστοῦ καὶ δύο Χριστοὺς καὶ δύο
 υἱούς, ἓνα φύσει τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ προυπάρχοντα καὶ ἓνα καθ'
 ὁμωνυμίαν Χριστὸν καὶ υἱὸν τοῦ Δαυὶδ μὴ προυπάρχοντα καὶ και-
 5 ροῖς ὑπάρξαντα καὶ κατ' εὐδοκίαν θεοῦ εἰληφότα τὸ ὄνομα τοῦ
 υἱοῦ ὡς ἂν πόλις τοῦ δεσπότου καὶ οἰκία τοῦ κτίσαντος. ἔκων
 λέληθας, ὦ ἑταῖρε, ὅτι εἰς κεκήρυκται καὶ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ,
 ὡς μαρτυροῦσιν περὶ αὐτοῦ αἱ θεόπνευστοι γραφαί, καὶ Χριστὸς
 Ἰησοῦς καλούμενος ὁ κύριος τῆς δόξης, ὡς εἴρηται περὶ αὐτοῦ, ὃ 1 Cor. 2, 8
 10 καὶ σώζων τοὺς πιστεύοντας ἐπ' αὐτόν, ἰδίῳ πάθει θεικῶς σώ-
 ζων καὶ οὐκ ἀνθρωπίνως. αὐτὸς γάρ, φησί, σώσει τὸν λαόν Mt. 1, 21
 αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν· μόνῳ γὰρ θεῷ ἐξ ἁμαρ-
 τιῶν δυνατὸν σώζειν, ὥσπερ καὶ τῷ χρεωστούμένῳ τὸ ἄφεσιν
 παρασχῆν. τίς γὰρ θεός, ὥσπερ σύ, ἐξαίρων ἀνομίας καὶ Micha 7, 18
 15 ὑπερβαίνων ἁμαρτίας; ἄκουε καὶ σύνες πρὸς τὰ εἰρημένα
 ὑπὸ σοῦ καὶ πρόσχες τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις ἄνθρωπος εὐδοκίαι
 ὑπὸ θεοῦ μείζοσι χάρισι τιμώμενος, ὅταν καὶ μειζόνως εὐδοκιμῇ
 [ἐν] θεῷ ἐν πολιτείᾳ ἐναρέτῳ. οὐδὲν τούτων τεθεώρηται

R [= Vatican. 1431], C [= Coislin. 299], t [= editio Turriani]

203, 1 μακαριωτάτου t 2 τῶν σαμονσάτων RC 3 de nomine
 omisso cf. Eus. H. E. 7, 30, 3 7 ἔχων RC 8 ἀπόδειξιν R.C.tms
 ἀπόδοσιν t 204, 2 καὶ μόνον] ἡμῶν t 8 θεόπνευσται C 17 τιμώ-
 μενος χάρισιν t εὐδοκιμεῖ RC 18 ἐν deleui

ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε φρονήσεως χάριν φιλοπονίαι οὐδὲ διὰ σω- 205
 φροσύνην ἢ σιτίων ἀποβολὴν ὑπερβαίνοντι τὰ ἀνθρώπινα μέτρα.
 Mt. 11, 18. 19 καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐθαυμάζετο μήτε ἄρτον ἐσθίων μήτε οἶνον πί-
 M I 1041 νων, Χριστὸς δὲ ἐμαρτυρεῖτο ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ ὁ μὲν ἐν ἐρη-
 μίαι διὰ τὴν ἀσκητικὴν ἐτέλει βίον πρὸς ἀρέσκειαν θεοῦ, ὁ δὲ κύ- 5
 L I 852 ριος Ἰησοῦς συνῆν μὲν τοῖς ἀποστόλοις καὶ λοιποῖς οὐ χωριζόμε-
 νος τοῖς μετ' αὐτῶν. καὶ παρὰ τοῦτο ἐδείκνυτο Χριστοῦ δια-
 φορὰ πρὸς Ἰωάννην μεγάλῃ τῇ καθαρότητι καὶ ἀσυγκρίτῳ δι-
 καιοσύνῃ, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἔργων ἦν δικαιοσύνη, Ἰησοῦς δὲ φύσει.
 οὐκοῦν ἀτοπὸν ἔστιν τὸ λέγειν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν ἢ εὐδοκεῖ- 10
 σθαι παρὰ θεοῦ παρὰ πάντας ἀνθρώπους εἰς θεοῦ κατοίκησιν ἄνευ
 τῆς ἀσκητικῆς καὶ ἐπιπόνου δικαιοσύνης. ὁ γὰρ Χριστὸς οὐκ
 ὀνόματι μόνον, ἀλλ' ἀληθείαι, πρὸ αἰώνων ὢν λόγος, Χριστὸς κύ- 206
 ριος Ἰησοῦς αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ σαρκωθείς ἐκ Μαρίας· οὐ
 γὰρ κεκλήρωται χρίσιν, ὥς ἡμεῖς ἐπίκτητον ἐκκληρώθημεν οὐπω
 χριστοὶ πρὸ τούτου καλούμενοι, αὐτὸς δὲ αἰεὶ Χριστὸς κύριος κη-
 ρύττεται ὡς ὢν. εἰ γὰρ μὴ ἦν αὐτόχρομα Χριστὸς, μὴ ἄρα 5
 1 Cor. 10, 4 περισσῶς γράφηι Παῦλος λέγων ὅτι ὁ Ἰσραὴλ ἔπινεν ἐκ πνευματι-
 κῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας καὶ ὅτι Χριστὸς ἦν ἡ πέτρα. εἰ δὲ
 Χριστὸς οὐκ ἦν, ἄρα, ὁ μὴ γένοιτο, οὔτε λόγος [οὐκ ἦν]. οὐ
 Thren 4, 20 γὰρ λέγεις ὅτι πρὸ Μαρίας οὐκ ἦν, Ἰερεμίας δὲ λέγει συνεπιμαρ-
 1 Cor. 10, 4 τυροῦντος τοῦ ἱεροῦ διδασκάλου ὅτι ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς, ὡς καὶ 10
 Ioh. 1, 1 Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. αὐτὸς
 Ioh. 8, 58 λέγει ὁ ὢν αἰεὶ Χριστὸς λόγος ὅτι ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· πρὶν
 Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμὶ. καὶ καλῶς τὸ γεγραμμένον
 Ioh. 21, 25 ὅτι οὐ χωρήσει ὁ κόσμος τὰ γραφόμενα βιβλία τοῦ Χριστοῦ λόγον.
 Gen. 3, 14 ὢν καὶ οὐ εἰ εἰς τῶν μὴ χωρούντων, ἀλλ' ἔρπεις ἐπὶ τῷ στήθει 15
 καὶ τῇ κοιλίᾳ, γῆν ἐσθίων πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς 207
 σου, κατὰ τὰ ἔργα σου καὶ τὰς πράξεις ἐνθυμούμενος κατὰ τοῦ
 κυρίου, ὅς ἐστιν πατὴρ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὅς
 1 Cor. 1, 24 ἔστιν Χριστὸς θεοῦ δύναμις, ἡ τοῦ πατρὸς σοφία, ὢν λόγος αἰδίας.
 αἰδίας γὰρ ὢν γέγονεν παιδίον, γεννηθεὶς ἡμῖν υἱός. ὥστε γὰρ 5

R [usque ad 206, 12 ἀμὴν ἀ—], Ct

205, 2 ἀποβολή t 7 αὐτόν RC αὐτοῦ t 8 μεγάλην R 9 ἔργων
 scripsi ἔργων RCt δικαιοσύνη scripsi cl. 215, 17 δικαιοσύνης RCt Ἰη-
 σοῦς t w RC φύσις t 13 μόνον t 206, 2 αὐτὸς γὰρ t 5 ὁ γὰρ Rt
 μὴ om. t 6 γράφει Rt 8 οὐκ ἦν RC ἦν t deleui 12 in ἀμὴν
 a deficit R in fine f. 1^a

προεργέθη ὅτι διεμερίσθησαν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, καὶ ὅτε γέγονεν, ἀλή- Ps. 21, 19
 θεια ἐδείχθη τὰ προεργηθέντα, οὕτω νοοῦμεν καὶ τὰ ἐν ἐσχάτοις Ioh. 19, 24
 ἡμῶν ἀποκαλυφθέντα, ὅντα δὲ πρὶν ἡμῖν γνωσθῆναι. ὥστε γὰρ ὅτι ἦν
 πνεῦμα ἅγιον, εἰσὶν δὲ καὶ νῦν ἄνθρωποι μὴ εἰδότες πνεῦμα ἅγιον
 10 εἰ ἔστιν· ἄρα μὴ διὰ τὴν ἐκείνων ἀγνωσίαν οὐκ ἦν πνεῦμα
 ἅγιον; ὥσαύτως οὐδὲ διὰ τὴν σὴν ἀγνωσίαν πάντας κατέχει ἀγνω-
 σία, ὥστε λέγει· οὐχ ἡ ἀπιστία ἡμῶν δικαιοσύνην συνίστησιν. Rom. 3, 3. 5
 οὐ γὰρ διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν σὴν ἐρευνῶμεν τὰς γραφάς· ἤδη γὰρ καὶ
 πρὶν σε τὸν Ἀντιοχείας πατῆσαι θρόνον δηλοῖ τὰ παρ' ἡμῶν γρα-
 15 φέντα παντὶ τῷ πρεσβυτερίῳ. οὔτε γὰρ πρὸς τὰ ἀφαννόμενα
 πραγματευτικῶς λέγομεν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐνπνέων Ἡσαίας θεὸν Ies. 9, 6
 208 ἰσχυρὸν θεὸν παιδίον κηρύττει καὶ παρθένον ἐν γαστρὶ λαμβάνου- Ies. 7, 14
 σάν. τί οὖν ἔρρηι κατὰ τοῦ κηρύγματος; εἰς γὰρ κύριος Ἰη- 1 Cor. 8, 6
 σοῦς Χριστὸς, ὥστε οὖν εἰς καὶ οὐ δύο. πόλις γὰρ μετὰ τοῦ
 δεσπότη οὐκ ἀριθμεῖται εἰς ἓνα ἀριθμὸν οὔτε οἶκος μετὰ τοῦ
 5 οἰκοδεσπότη τοῦ κτίσαντος αὐτόν. πῶς γάρ; οὐδέποτε πόλις
 συνεργάζεται τῷ βασιλεῖ οὐδὲ οἶκος τῷ κτίσαντι, οὐδὲ πόλις ὁ
 βασιλεὺς κληθήσεται ποτε οὐδὲ νομοθέτης, ὡς βασιλεὺς, ἡ πόλις, M I 1044
 οὐδὲ οἶκος οἰκοδομήσει καὶ διδάξει ἐτέρους τέχνην. εἰς ἐν δὲ
 ἀριθμεῖται τὰ ὁμογενῆ, ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ ὡς θεὸς θεῷ,
 209 ὥστε καὶ ἐν τι ἐνεργεῖν δύνανται. ἐκβέβλησαι οὖν τῷ ὄντι
 μήτε δύο Χριστοὺς μήτε δύο υἱοὺς τοῦ θεοῦ δυνάμενος λέγειν
 μήτε ἓνα τοὺς δύο ὡς ἐν πρόσωπον. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ μορφή, ὁ L I 853
 λόγος αὐτοῦ καὶ σοφία, υἱὸς θεοῦ καὶ θεὸς αὐτὸς ὁμολόγηται, ἐν
 5 πρόσωπον ὢν αἰεὶ καὶ μία ὑπόστασις προσώπου. οὔτε γὰρ δύ-
 νανται εἶναι ἐπ' ἀνθρώπων ταῦτα· λόγος γὰρ ἀνθρώπου καὶ σοφία
 καὶ δύναμις καὶ μορφή ἀνυπόστατα μέρη τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου θεω-
 ρεῖται, ἀλλ' οὐκ ἄνθρωπος ἕκαστον τῶν εἰρημένων οὔτε υἱὸς ἀν-
 θρώπου. οὕτως ἄρα (δηλον) ὅτι καὶ ἡ μορφή τοῦ ἀνθρώπου
 10 καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἄνθρωπος εἶναι οὐ δύνανται αὐτοτελῆς ἢ γοῦν
 πρόσωπον, ἡ δὲ μορφή τοῦ θεοῦ καὶ ὁ λόγος μετ' αὐτοῦ θεὸς καὶ
 υἱὸς θεοῦ ἐνυπόστατος λόγος ἐστὶν τοῦ πατρὸς καὶ οὕτως ὁμο-

Ct

207, 6 προεργέθη C αὐτοῦ om. t ὅτε om. t 6/7 ἀλήθεια]
 ἐν... t 9/10 εἰ ἔστι πνεῦμα ἅγιον t 11 τὴν σὴν om. C 12 θεοῦ
 δικαιοσύνην t 14/15 γράμματα t 208, 3 δύο C 4 οὔτε C οὐδὲ t
 7 νομοθέτης Ct^{ms} νομοθετεῖ t 9 θεὸς θεός t 209, 1 ἐν τι scripsi
 μέντοι Ct 4 ὁμολογεῖται C 9 δηλον addidi ἀνθρώπου C θεοῦ t

- λόγησαν αὐτὸν οἱ ἅγιοι πατέρες καὶ παρέδωκαν ἡμῖν ὁμολογεῖν καὶ πιστεῦειν. δέδεικται οὖν τὸ σόφισμα ἀδύνατον ἀνθρώπων σου λέγοντος τὴν μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δοῦλον τὴν μορφὴν καὶ 15 τὸ σῆμα τοῦ δούλου διὰ τὸ εἶναι θεὸν τὴν μορφὴν τοῦ θεοῦ. 210
- Rom. 14, 9 ὁ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς Χριστὸς ἀπέθανεν καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ· θεὸς γὰρ ἐστὶν φύσει ὁ κυριεύων τῶν πάντων καὶ ἀναστὰς καὶ ἐπιγνωσθεὶς ἐκ τῶν τραυμάτων θεὸς εἶναι ἀληθινὸς ὁ σταυρωθεὶς καὶ ἀναστὰς ὁμοτίμως τε 5
- Ioh. 20, 28 θεὸς κύριος ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ κηρυττόμενος. ὁ γὰρ κύριος καὶ θεὸς ἔχων ἐν χερσὶν αὐτοῦ τοὺς μώλωπας ἀνέστη ὁ τετραυματισμένος δι' ἡμᾶς· θεὸς γὰρ τῶν ἀποστόλων ὁ ψηλαφηθεὶς, οὗ φύσει ἀνθρώπος, ἀλλὰ φύσει θεὸς ὁ κληρονόμος τῶν ἐθνῶν καὶ κρῖνων
- Ps. 81, 8 πᾶσαν τὴν γῆν, ὡς γέγραπται· ἀνάστα γὰρ φησιν, ὁ θεός, κρῖνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. υἱὸς θεοῦ λόγος ὢν ὁ Χριστὸς ὁ κληρονόμος ἀπέθανεν ὕστερον μετὰ τοὺς δούλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας, ὡς αὐτὸς [φησιν]
- Mt. 28, 31 ἐν εὐαγγελίοις εἶπεν πρὸς τοὺς ἀποκτείναντας τοὺς προφήτας. πῶς σὺ λέγεις ἀνθρώπον κατ' ἐξαίρετον τὸν Χριστὸν καὶ οὐ θεὸν ὄντα 211 ἀληθινὸν καὶ προσκυνοῦμενον παρὰ πάσης κτίσεως· σὺν πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι τὸν σαρκωθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεο-
- Gal. 4, 4 τόκου Μαρίας; δι' ἡμᾶς γὰρ κατεδέξατο γενέσθαι ἐκ γυναικός, ὅθεν
- Phil. 2, 7, 8 καὶ τὸ πάθος ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο κενώσας ἑαυτὸν καὶ ταπεινώσας ἕως θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. ἴσα θεοῦ ὑπάρχων,
- Gal. 4, 4 ὡς γέγραπται, γέγονεν ὑπὸ νόμον ὁ θεικῶς νομοθετῶν, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ καὶ ἀπολάβωμεν τὴν υἱοθεσίαν, ὡς γέγραπται. εἰς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ ὢν ἐν τῷ πατρὶ συναΐδιος λόγος, ἐν αὐτοῦ πρόσωπον ἀόρατος θεὸς καὶ ὁρατὸς γενόμενος 10
- 1 Tim. 3, 16 θεὸς γὰρ ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ γενόμενος ἐκ γυναικός ὁ
- Gal. 4, 4
- Ps. 109, 3 ἐκ θεοῦ πατρὸς γεννηθεὶς ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ὡς ἀπὸ καρδίας λόγος τιτλούμενος ἐκ πατρός. καὶ ὁ ἅπλους καὶ ἀμερῆς
- Ioh. 1, 14 γέγονεν σὰρξ ὁ λόγος κατὰ τὰς γραφάς, οὗ μεριζόμενος εἰς σάρκα καὶ λόγον ὡς εἰς ἀνθρώπον οἰκῶν ὁ λόγος. αὕτη γὰρ φυγὴ γεννήσεως, ἐπεὶ ἄρα ἀνωθεν ἐν οἷς ἐνοικεῖ, εὐρεθήσονται αὐτῷ 5
- M I 1045 πολλὰι μητέρες, μία δὲ μόνη παρθένος θυγάτηρ ζωῆς ἐγέννησε

Ct, Σ [Pitra, Anal. sacra 4, 174; 210, 2 ὁ δὲ ἐκ νεκρῶν—211, 6 σταυροῦ]
 210, 6 καὶ C δ t 10/11 κρῖνων Ct 13 φησιν deleui
 211, 6 ὑπάρχων Ct^{ms} ὑπάρχει t 11 γενόμενος t 212, 5 ἐνοικεῖ ἐν οἷς t αὐτῷ om. t

- τὸν ζῶντα λόγον καὶ ἐνυπόστατον, τὸν ἄκτιστον καὶ δημιουργόν, τὸν ἐλθόντα ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἄγνωστον ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὑπερ- Ioh. 1, 9, 10 ρουράνιον τὸν θεὸν οὐρανοῦ ποιητὴν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου,
- 10 τὸν ἁγιάζοντα καὶ ἁγιαζόμενον. οὐκ ἄλλος ὁ ἁγιάζων ἑαυτὸν Hebr. 2, 11 παρὰ τὸν ἁγιάζοντα, ἀλλ' ὡς ἐξ ἑνός· μόνου γὰρ θεοῦ τὸ λέγειν ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἑμαυτόν, ὅπερ ἀδύνατον ἀνθρώπῳ Ioh. 17, 19
- 213 ἁγιάσαι ἑαυτὸν ἢ ἄλλον ἁγιάσαι. — τούτων οὕτως ὁρητῶς ἐχόντων ἐκβέβληταί σου πάντα τὰ ἀποφαντικῶς εἰρημένα, ἄλλον ἄνδρα λέγοντός σου τὸν Χριστὸν παρὰ τὸν θεὸν λόγον, ἄλλον Χριστοῦ οὐσίαι καὶ ἀξιώματι διαφέροντα, καὶ ἕνα Χριστὸν ἐγκατοικοῦντα καὶ ἐνεργ- L I 856
- 5 γούντα τὰ τῆς θείας δικαιοσύνης ἔργα. διατρέπου τοίνυν καὶ ἄλογον πνεῦμα καὶ ἄψυχον ὕλην τὸν Χριστὸν ἐξηγούμενος, γῆν ὑπὸ ἡλίου ἐνεργουμένην· γῆ γὰρ ἀπροαίρετον εἶδος. οὕτω γὰρ εἰρηκας τὰ ἀσθενήματα τοῦ υἱοῦ ἀνηρωθῆναι λέγων ὡς τὸ ὑγρὸν τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ ξηροῦ. ὁρᾷς εἰς πόσῃν ἀτοπίαν καταφέρει
- 10 ἄνδρα λέγων ἀνειλημμένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγον, ὡς μήτε ἀνθρώπον αὐτὸν εἶναι δύνασθαι, τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ φύρων οὐδὲ (ἀπολείπων τὸ) κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν (ἀνθρώπων γὰρ μόνων τοῦτο καὶ ἀγγέλων), τὸν δὲ σωτήρα Χριστὸν ἔρημον (θεοῦ) λέγεις γεννηθῆναι
- 214 ἀφειδήσας ἑαυτοῦ διὰ τὸ λέγειν αὐτὸν ἐπὶ σταυροῦ θεέ μου θεέ Mt. 27, 46 μου, ἵνα τί με ἐγκατέλειπας; τὸν φύσει κύριον καὶ λόγον τοῦ πατρός, δι' οὗ τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ πατήρ, καὶ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ εἰρημένον ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων. περὶ γὰρ θεοῦ ἡμᾶς
- 5 ἐδίδαξαν, σὺ δὲ λέγεις ὅτι ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος τοῦ πατρός, οὐδὲ τὸν Πέτρον αἰδέσθεις τὸν Mt. 16, 16 ἐμπνευσθέντα ἀνωθεν ἐκ τοῦ πατρός [λέγοντα] τὸν Χριστὸν τὸν υἱὸν γενάμενον τοῦ ἀνθρώπου υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ὁμολογήσαντα καὶ τὸν Θωμᾶν κύριον αὐτοῦ καὶ θεὸν ἐκ τῶν τραυμάτων Ioh. 20, 28
- 10 ἐπεγνωκότα αὐτὸν καὶ ὁμολογήσαντα ἐπὶ πάντων. * * γέγραπται γὰρ ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ὁδυνᾶται· λύπη γὰρ ὁδύνην ἐργάζεται ἐπὶ Ies. 53, 4 τῶν κατ' ἡμᾶς ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ θεοῦ οὐχ οὕτως. ἐσαρκώθη

Ct

212, 8 ἐν τῷ κόσμῳ² C θεὸν t 9 τὸν¹ om. t 213, 8 ἀνηρωθῆναι C 9 καταφέρει t καταφέρει C 10 εἰλημμένον t 11/12 ἀπολείπων τὸ addidi 12 μόνον Ct 13 θεοῦ addidi 214, 1 ἑαυτοῦ C ἑαυτὸν t 2 ἐγκατέλειπες t 6 αἰδέσθεις C ᾗδέσθησ t 7 λέγοντα deleui 8 γενόμενος t 8/9 ὁμολογούντα t 10 lacunam signavi, γέγραπται—οὕτως sunt uerba aduersarii, cf. 218, 9 12 θεοῦ t θω C

ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα καὶ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς καὶ πειρασθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν. αὐτὸς γὰρ γέγονεν ὡς οἶδεν· πῶς δὲ γέγονεν; ἐν εἰδει τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἢν' ὅπερ οὐ μὴ κατωρθώσεν ἄνθρωπος, τοῦτο δ' 15 λόγος τοῦ πατρὸς ὁ σαρκωθεὶς κατορθώσῃ. ὁ γὰρ ἐκ θεοῦ γεννηθεὶς πρὸ αἰώνων, ὁ αὐτὸς ἐπ' ἐσχάτων ἐκ μητρὸς. διὰ τοῦτο καὶ θεοτόκον ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον· διὰ τοῦτο 1 Cor. 2, 8 θεοκτόνοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπεὶ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. εἰ μὴ γὰρ ἦν ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὁ ὢν θεὸς λόγος, οὐκ ἠδύνατο 215 εἶναι ἀναμάρτητος· οὐδεὶς γὰρ ἀναμάρτητος εἰ μὴ εἰς ὁ Χριστός, ὡς καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὅθεν καὶ θέλων ἀπέθανεν καὶ ἐκὼν ἠγέρθη, ἐργασάμενος τὰς θεοσημείας. Ioh. 17, 5 υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ μονογενῆς, αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἰτῶν τὴν θεικὴν δόξαν, 5 ἣν εἶχεν πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, οὐ ταύτης ὢν ἐρήμος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ λέγει τὴν ἐαυτοῦ πρὸς ἡμᾶς γενέσθαι φανέρωσιν, ἵνα δοξάσωμεν αὐτὸν οἱ πιστοὶ τὸν δεδοξασμένον ἐν ἰσχύϊ, δίκαιον ὄντα φύσει ὡς θεόν, οὐ κατὰ ἄσκησιν καὶ καμάτους ὡς πᾶς ἄνθρωπος τῶν θεοσεβῶν, οἷς καὶ τὰ ἐλαττώματα ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ. 10 Eccl. 7, 21 οὐκ ἔστιν γὰρ ἄνθρωπος, φησί, δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει τὸ ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρτήσεται. δι' ὃ καὶ ἀγῶνες M I 1048 καὶ πόνοι τῶν θεοσεβῶν καὶ πρεσβεῖαι ὑπὲρ τῶν πταιόντων, καὶ τὸ πᾶν γένος τῶν ἀνθρώπων φιλανθρωπίας θεοῦ χρήζομεν καὶ ἐλέους ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου. Χριστὸς δὲ οὐκ ἐν ἀσκήσει 15 δέδεικται διὰ πίστεως θεοσεβείας, ὡς ἥδη προείρηται· φυσικὴ γὰρ δικαιοσύνη καὶ θεικὴ δύναμις ὑπάρχει καὶ αὐτὸς ἐστὶ μόνος πιστενόμενος θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἀπαιτῶν τοὺς ἀνθρώπους τὴν εἰς αὐτὸν 216 Ioh. 11, 25. 26 ὁμολογίαν τῆς πίστεως. ὁ γὰρ πιστεύων εἰς ἐμέ, φησί, ζήσεται Ioh. 14, 21. 23 εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει καὶ τὰ ἐξῆς. τί οὖν ὁμολογήσεις τὸν Χριστόν, εἰπέ, οὔτε ἓνα οὔτε δύο ὁμολογεῖν δυνάμενος οὔτε θεὸν οὔτε ἄνθρωπον; οὗτος γὰρ ὅρος 5 τῶν εἰρημένων ὑπὸ σοῦ. οὔτε γὰρ φύσει δίκαιον αὐτὸν λέγεις ὡς θεὸν τὸν Χριστόν (θεὸς γὰρ ἐστὶ τοῦτο φύσει ὅπερ ἂν ἀγαθὸν λέγῃται περὶ αὐτοῦ), σὺ δὲ δίκαιον αὐτὸν λέγων ὡς ἄνθρωπον δικαιοσύνης ἀσκητήν (οὕτω γὰρ ἄνθρωπος δικαιούται), εἰς ἄπορον L I 857 ἐκτεσὼν φαίνοι μηδὲν ἔχων λέγειν περὶ Χριστοῦ. εἶτα λέγεις 10

Ct, Σ [Pitra, Anal. 4, 174; 214, 17 διὰ τοῦτο—215, 5 μονογενῆς]
 214, 14 γέγονεν² ὡς οἶδεν t 15 τοῦ C τῷ t 18 καὶ θεοτόκον—
 τοῦτο om. t 19 οἱ om. t τὸν om. C 216, 3 ἐμὲ t 7 τοῦτο C
 πᾶς t ὅπερ C ὥσπερ t 8 λέγων scripsi λέγεισ Ct

κατὰ κοινωνίαν δικαιουῖσθαι τὸν Χριστόν οὐ τῇ φύσει δίκαιον, οὐ δυνάμενος νοῆσαι τὸν τρόπον τῆς κοινωνίας δοσιλημψίαν σημαίνου- Prou. 23, 26.
 σης, ὡς φησι καὶ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ· υἱέ, δός μοι σὴν καρδίαν, 19, 17
 ἵνα σοφὸς γένῃ ἐπ' ἐσχάτων σου, ὡς καὶ ἀντιστρέφων ἕτερος
 15 προφήτης λέγει· θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει. Ps. 144, 19
 θέλημα ἄρα θεοῦ θελήματι ὁσίων ἀντιδίδεται καὶ οἱ ὁμολογοῦντες Lc. 12, 8
 αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὁμολογήθησονται ὑπ' αὐτοῦ ἔμπροσθεν
 217 τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς λέγει, καὶ οἱ συμπάσχοντες Χριστῷ Rom. 8, 17
 εἰς συμμορφίαν ἥξουσιν τῆς δόξης αὐτοῦ. αὕτη γὰρ ἀληθινὴ
 κοινωνία ἀνθρώπου πρὸς θεόν· οὕτως διὰ πίστεως δεχθῆναι δύ-
 νηται καὶ τῶν ἐπαξίων ἔργων.

5 II Παύλου τοῦ Σαμοσατέως αἵρετικοῦ προτάσεις δέκα ἃς προ- ἔτεινεν τῷ πάπᾳ Διονυσίῳ

Λόγον μὲν ὑμῶν ποιῶμαι ὡς ἀξίων τιμῆς διὰ τὸ πολυχρό-
 νιον καὶ ὅτι τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ φέρετε ἐπὶ τοῦ σώματος Gal. 6, 17
 ὑμῶν (καὶ γὰρ παρὰ πάντων θαυμάζῃ ἐπὶ σοφίᾳ καὶ φρονήσει),
 10 τῶν δὲ παρ' ὑμῶν πρὸς με ὕβρεων οὐδεὶς μοι λόγος, ὅφιν ἐρποντά
 218 με ἀποκαλῶν γηφάρον, πρὸς τούτῳ καὶ ἐκβολήν. ὁ δὲ πρό- 206, 16.
 λόγος ὁ νῦν γραφεὶς παρ' ὑμῶν ὡσεὶ φησιν ἢ εἶπω ὃ βούλομαι 209, 1
 ἀπαρακαλύπτως· οὐδὲν τοίνυν ἴδιον λαλῶ, ἀλλὰ (τὰ) τῆς θείας 203, 5
 γραφῆς.

5 Πρότασις πρώτη τοῦ Σαμοσατέως

Πῶς λέγεις καὶ γράφεις ὅτι φύσει [Χριστὸς] θεὸς τῶν ἀπο- 210, 9
 στόλων ἐστὶν καὶ οὐχὶ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς ὁ Χριστός; φαίνεται
 γὰρ ἐρχόμενος εἰς τὸ πάθος καὶ λέγων νῦν ἡ ψυχὴ μου τετά- Ioh. 12, 27
 ρακται. εἰπέ εἰ τοῦτο φύσει θεοῦ ἐστίν.

10 Πρώτη ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

Θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀνθρώπου καθ' ἡμᾶς οὔτε πάλιν ἁγίου
 ἀνθρώπου τὸ εἰπεῖν ὅτι νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται. λέγει Ioh. 12, 27

Ct

216, 12 δοσιληψίαν t δοσιλημψίαν C 13 τὴν σὴν t 16 οἱ om. t
 17 ἐπὶ scripsi ὑπὸ C ὑπὲρ t 217, 5 τοῦ om. t σαμοσατέως C 9 θαν-
 μάξει C 218, 1 τοῦτο t ἐκβολήν] λοβόλον Cms 2 ἡμῶν t 3 καλῶ t
 τὰ addidi 5 α' t 6 δὲ λέγεις t Χριστὸς deleui 9 φύσις t 10 Ἀπό-
 κρισις α' t

- Os. 11, 8. 9 γὰρ ὁ θεὸς διὰ Ὡσηὲ τοῦ προφήτου λέγοντος· τί σε διαθῶ, Ἐφραΐμ; ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραήλ; τί σε διαθῶ; ὡς Ἀδαμὰ θήσομαι σε καὶ ὡς Σεβοεὶμ; μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν 15 τῷ αὐτῷ· ἐταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. οὐ μὴ ποιήσω
 M I 1049 κατὰ τὴν ὁργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλείπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραΐμ, διότι θεὸς εἰμι καὶ οὐκ ἄνθρω- 219 πος ἐν σοὶ ἅγιος. ἄρα ἐν τούτοις οὐ φανερώς ὁ εἰπὼν διὰ
 Ioh. 12, 27 Ὡσηὲ ὁ αὐτὸς πάλιν λαλεῖ ἐπὶ τοῦ πάθους ὅτι νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται; ὥστε οὖν οὔτε πάλιν ἐπὶ τοῦ πάθους προφήτου ἁγίου ἐστὶν ἡ φωνὴ τὸ τετάρακται ἡ ψυχὴ μου οὔτε τὸ συνεταράχθη ἡ 5 μεταμέλειά μου ἐπὶ Ὡσηέ. καὶ ἐν τούτῳ ἀπόδειξις ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἦν ὁ σταυρωθεὶς, ἀλλὰ εἰς ἅγιος εἰς μονογενὲς Χριστὸς υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ λόγος.

Πρότασις β' τοῦ Σαμοσατέως

- Mt. 26, 38 Τὸ περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ἐπὶ τίνος 10 θέλεις ὁμολογήσωμεν; ἄρ' οὐ φύσει ἄνθρωπος ὁ περίλυπος τὴν ψυχὴν;

Δευτέρα ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

- Κατὰ πάθος ἐστὶν ἐπ' ἀνθρώπων τὸ μισεῖν τινα ἢ πάλιν ἀγα- πᾶν, ἐπὶ δὲ καὶ τὸ λυπεῖσθαι. οὐκ ἄνθρωπος οὖν ὁ λέγων ὅτι 220 περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, ἐπεὶ ἄρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παθητὸν ἐννοήσῃ ὁ Σαμοσατεύς. γράφει γὰρ
 Eph. 4, 30 λέγων ὁ Παῦλος· καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. καὶ γράφει 5
 Ies. 1, 13. 14 Ἡσαΐας λέγοντα τὸν θεὸν τὰ σάββατα ὑμῶν καὶ τὰς νουμη-
 L I 860 νίας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου, ὥστε οὖν ὁ θεὸς οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἐμίσησεν τῶν Ἰουδαίων τὰ σάββατα οὔτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λυ- πεῖται ὡς ἄνθρωπος, ὡς οὔτε ὁ μονογενὲς μέλλων ἐρχεσθαι ἐπὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ ὃν τρόπον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λυποῦσιν οἱ ποι- 10

218, 14 Ἐφραΐμ ἦτοι ὁ Ἰσραήλ εἴρηται C^{ms}, t in textu post Ἐφραΐμ
 218, 14/15 Ἀδαμὰ [Ἀδαμὰ δὲ t] καὶ Σεβοεὶμ πόλεις Σοδόμων C^{ms}, t in textu post scholion quod praecedat

Ct

218, 14 ἀδμὰ C 17 ἐγκαταλείπω t 219, 3 λαλεῖ C λέγει t
 5 φωνὴ Ct^{ms} ψυχὴ t 6 ἀπόδειξις Ct^{ms} ἀπόδος t 7 ἦν C ἐστὶν t
 9 σαμοσατέως C 11 ὁμολογήσωμεν C ὁμολογήσεσθαι t 13 Ἀπό- κρισις β' t 220, 3 σαμοσατέως C

- οὔντες φαῦλα, ὡσαύτως καὶ ὁ μονογενὲς λυπεῖται. προσθήσω δὲ καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ· τίς ἐστὶν ὁ λέγων υἱὸς ἐγέν- Ies. 1, 2. 4 νησα καὶ ὑψωσα, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν; εἰπάτω οὖν ὁ Σα- μοσατεύς, τίς ἠθετήθη; τίνα ἐγκατέλιπον οἱ ἐξ Ἰσραὴλ καὶ παρώρ-
 15 γισαν τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ; καὶ ἑτέρως ὅτι οὐκ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὁργὴν κατὰ ἄνθρωπον, λέγω. ἄρα λυπούμενος ἐπάγει τὸν ὁργὴν· εἰ δὲ οὐ λυπούμενος ἐπιφέρει κατὰ τῶν ἀπει-
 221 θούντων, οὐκ ἂν εἴη χαρὰ, καὶ πῶς λέγει ὁ ἀψευδὴς Ἰησοῦς ὁ θεός· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ Le. 15, 7
 ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι; καὶ πάλιν γέγραπται ὅτι, φησὶν, ἀπο- Rom. 1, 18 καλύπτεται ὁργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ
 5 ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. αὕτη ἡ ὁργὴ τοῦ θεοῦ κατὰ τῶν λυπησάντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν θεὸν τὸν ἀληθινόν, ὅτι καὶ τὸν πατέρα ἐλύπησαν τὸν συνάναρχον τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Τρίτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

- 10 Σημεῖον αἰτούμενος ὁ Ἰησοῦς παρὰ τῶν Ἰουδαίων εἶπεν αὐτοῖς· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Ioh. 2, 19. 21 καὶ ἐπάγει ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· τοῦτο δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. ἐπειδὴ οὖν τὰ παρὰ σοῦ γραφέντα ἔχει ὅτι ἡ μορφή τοῦ δούλου ἀνυπόστατός ἐστιν ὡς καὶ ὁ λόγος τοῦ cf. 209, 7
 15 ἀνθρώπου καὶ ἡ σοφία, μίαν δὲ σὺ ὑπόστασιν λέγεις τοῦ σταυρω-θέντος καὶ ἐν πρόσωπον, αὐτὸν λέγων εἶναι τὸν λόγον καὶ τὴν σο- cf. 209, 4 φίαν τοῦ πατρὸς καὶ θεὸν συναίδιον τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἀνέχη
 222 οὐ μορφήν, οὐ σχῆμα, οὐχ ὑπόστασιν δοῦναι τῷ σώματι, ὃ ἐστὶν ναὸς τοῦ λόγου· οὔτε γὰρ ὁ λόγος λύεται ὑπὸ Ἰουδαίων, μὴ γένοιτο, M I 1052 ἀλλ' ὁ ναὸς τοῦ λόγου, ὡς αὐτὸς εἶπεν Ἰησοῦς.

Τρίτη ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

- 5 Ὡςπερ ἀγνοεῖ ἅπαντα τὰ τῆς θείας γραφῆς ὁ Σαμοσατεύς, καὶ τὴν δύναμιν τῆς προτάσεως ταύτης ἀγνοεῖ, πάλιν μὲν τὴν μορφήν τοῦ δούλου δοῦλον ἐνυπόστατον λέγων καὶ τὸν λόγον καὶ τὴν σο- φίαν τοῦ ἀνθρώπου ἄνθρωπον ἐνυπόστατον ὀρισάμενος. καὶ νῦν

Ct

220, 11 τὰ φαῦλα t 13/14 σαμοσατέως C 14/15 παρώργισαν C
 17 ἐπιφέρει C ἐπάγει τὴν ὁργὴν t 221, 2 ὑμῖν δὲ t τῷ οὐρανῷ t 9 Πρό- τασις γ' t σαμοσατέως C 13 γράμματα t 15 σὺ om. t 222, 2 λό- γου C θεοῦ t 4 Ἀπόκρισις γ' t

ἐκείνων σαθροθέντων αὐτοῦ τῶν μὴ ὄντων ὑποστάσεων, τῆς μορ-
φῆς τοῦ δούλου ἦτοι τοῦ λόγου ἢ σοφίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀγνοεῖ 10
καὶ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ τὸν λυθέντα καὶ τὸν θεὸν τὸν ἀνεγείραντα
τὸν λελυμένον ναὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ. πρῶτον τοίνυν παρα-
στήσω τίς ὁ ναὸς ὁ λυθείς. πρῶτος ναὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ
οἱ ἅγιοι αὐτοῦ ἀπόστολοι, ἐν οἷς ἐνώκησεν τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ καὶ
τὸ αἷμα· πρῶτος ναὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς προεῖπον, οἱ ἅγιοι 15
μαθηταί. προεῖπεν ὁ Σαμουσατένς περιοχίσας τὴν περιοχὴν τοῦ
εὐαγγελίου· γράφει γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι τοῦτο δὲ οὐκ ἔγνωσαν
Ioh. 2, 22 οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰ μὴ ὅτε ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπίστευ- 223
σαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. ὅτι δὲ
Ioh. 2, 19 οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ εἰ μὴ ὅτε ἀνέστη ὁ κύριος, τὸ λύσατε
τὸν ναὸν τοῦτον ἡγνοῦσαν. [ἐν] ποίᾳ οὖν γραφῇ ἐπίστευ-
σαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ; ποία ἐστὶν γραφή ἢ λέγουσα ὅτι λύσατε 5
τὸν ναὸν τοῦτον; μόνος ὁ κύριος εἶπεν αὐτολέκτως φωνῇ τὸ
λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, γέγραπται δὲ ὅτι οἱ μαθηταὶ τῇ γρα-
φῇ ἐπίστευσαν, καὶ αὐθις προστιθεὶς ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι καὶ τῷ
Ps. 146, 2 λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. ἡ γραφή περιέχει ὅτι οἰκοδομῶν
Ἱερουσαλὴμ ὁ κύριος καὶ τὰς διασποράς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπι- 10
Zach. 9, 16 συνάξει· οἰκοδομήσεν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοὺς ἁγίους λίθους τοὺς
L I 861 ἀποκυλισθέντας ἀπὸ τοῦ θεμελίου. ἀφῆκαν γὰρ οἱ ἅγιοι λίθοι
τὸν θεμέλιον καὶ ἐσκορπίσθησαν καθ' ἑαυτούς, δι' ὃ λέγει Ζαχαρίας
Zach. 13, 7 ὁ προφήτης· ῥομφαία ἐξηγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπ'
ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ· πάταξον τὸν ποιμένα καὶ διασκορ- 15
πισθήσονται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. ἡ χρεια με καλεῖ
εἰπεῖν ἐπὶ ποῖον ποιμένα ἢ ῥομφαία ἐξεγίρεται καὶ τίς ὁ ἀνὴρ ὁ

223, 16 ὅρα ὅτι ὁ [ὁ om. t] ἀνὴρ ὁ πολίτης τὸν Ἰουδαὶν δηλοῖ, ῥομφαία
δὲ δόλον Ἰουδαίων κατὰ κυρίον. ῥομφαία δὲ τῆς τοῦ θεοῦ δίκης ἐπὶ Ἰουδαίαν
[ῥομφαία]—Ἰουδαίαν om. t] τὸν ποιμάναντα, τουτέστιν ὀδηγήσαντα [τὸν ὀδηγήσαντα t]
ἐπὶ τῆς τοῦ κυρίου προδοσίας τοὺς ἄνδρας τῆς πολιτείας αὐτοῦ ὥσπερ τῆς κα-
κίας αὐτοῦ, τοῦ Ἰουδα, ὀδηγηθέντας [γνηθέντας C τοὺς ὀδηγηθέντας t] ἐπ' αὐτοῦ
[ὑπαρ, χ super q scripta C ὑπάρξαντας t]. καὶ ἐπάξιον τῶν [τῶν om. C]
ἔργων αὐτοῦ τὸν μισθὸν ἀπέλαβεν [ἐπέλαβεν C] παταχθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ
ῥομφαίας, ὅπερ προγνούς ὁ προφήτης διὰ τοῦ πνεύματος ἐφθέγγετο [ὅπερ—
ἐφθέγγετο om. C]:— C in mg., signo ad 223, 16 χρεια relata, in textu post
224, 2 τοὺς τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἄνδρας t

Ct

222, 11 ἐγείραντα t 16 σαμουσατένς C 223, 2 ὁ C ὁν t 3 ἀνέ-
στη ἐκ τῶν νεκρῶν t 4 ἡγνόησαν t ἐν deleui γραφῇ οὖν t 8 προ-
στίθω t 9 ὁν t

224 πολίτης αὐτοῦ. ῥομφαία τοῦ Γεδεὼν ἐπὶ Μαδιάμ· ῥομφαία δὲ Iud. 7, 14.
ἐπὶ Ἰουδαίαν τὸν ποιμάναντα τοὺς ἄνδρας τῆς πολιτείας αὐτοῦ. καὶ 21. 22
ὅρα ὅτι ἀοράτως αὐτὸν ἐπάταξεν ἡ ῥομφαία τοῦ θεοῦ καὶ ἐξεχύθη Act. 1, 18
τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ διχασθέντος ὑπὸ θεοῦ ῥομφαίας καθ' ὅτι τὸν
5 ποιμένα τοῦ Ἰσραὴλ ἐποίησεν παταχθῆναι ὑπὸ Ἰουδαίων ἐπαξίων
τῆς πολιτείας αὐτοῦ, τοῦ προδότου. ἐπατάχθη ὁ ποιμὴν καὶ
διεσκορπίσθησαν τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς, ἀλλ' ἀναστὰς τῇ τρίτῃ
ἡμέρᾳ ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ κύριος, τοὺς διασπαρέντας δικοδό-
μησεν ἐν ἑαυτῷ ναὸν ἅγιον τοὺς τιμίους λίθους, τὸ δὲ ἄχρυν πυρὶ
10 ἀσβέστωι παραδέδωκεν. ναὸς γὰρ θεοῦ, οὗς κατέλυσαν οἱ Ἰου-
δαῖοι, οἱ ἀπόστολοι· γέγραπται γὰρ ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ 2 Cor. 6, 16
ἐνπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς καὶ αὐτοὶ ἔσονται
μοι λαός. καὶ γὰρ ζῶντος θεοῦ ναὸς ἅγιος λαός· θεὸς γὰρ
ζῶν ἐνοικῶν ἐν αὐτοῖς. θεοῦ ζῶντος αἷμα καὶ σῶμα αὐτὸς ὁ
15 θεὸς ὁ γενόμενος ἡμῖν εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν καὶ εἰς οἶκον Ps. 30, 3
καταφυγῆς τοῦ σῶσαι ἡμᾶς· ἔσωσεν γὰρ ἡμᾶς οἰκοδομήσας τοὺς
διεσκορπισμένους. οὐχ ὁσίον ἀνθρώπου ἡμεῖς σάρκα ἐσθίοντες
ὡς τὰ θηρία τῆς γῆς, μὴ γένοιτο· γέγραπται γὰρ ὅτι οἱ ἀπληρεῖς
καὶ ἀπάνθρωποι ἐξέχεαν τὸ αἷμα τῶν ἁγίων κύκλῳ Ἱερου- Ps. 78, 3. 2
σαλὴμ καὶ ὅτι τὰς σάρκας τῶν ὁσίων τοῖς θηρίοις τῆς γῆς
20 παρέδωκαν, ὥστε ἀπληρῆς καὶ αἰμοβόρος ὁ λέγων σῶμα ἀνθρώ-
που καὶ αἷμα διδόμενον τῷ λαῷ. εἰ γὰρ πολλοὶ δι' ἐυλάβειαν
ἀπέχονται φαγεῖν ἀπὸ τῶν ἐννόμων κρεῶν τετραπόδων καὶ πτηνῶν,
πολλῆς ἀσεβείας ἀνάμεστον (οἱ) ἐκείνων μὲν φειδόμενοι καὶ σάρκα
25 ἐσθίοντες ἀνθρώπου καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα, τὸ δὲ Χριστοῦ
καὶ θεοῦ λόγον σῶμα οὐ μόνον ἐσθίουσιν, ἀλλὰ καὶ καταπατοῦσιν.
ἄρα ἐφθασεν τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ ἐπ' αὐτοὺς ὅτι καὶ τὸ Dan. 8, 11. 12
ἅγιον ἐφίησεται χαμαί. δύο γὰρ εἰσιν ἐν αὐτοῖς· εἰ γὰρ οὐ πι-
στεύουσιν ὅτι σῶμά ἐστιν θεοῦ τὸ διδόμενον ἐν τῇ καθολικῇ ἐκ-
30 κλησίᾳ, ἀνάγκη ἀνθρώπου θνητοῦ· εἰ δὲ φύγωσιν τοῦτο ὡς ἄιστον,
εἰς ἀτοπώτερον ἐμπίπτουσιν μήτε σῶμα θεοῦ λέγοντες μήτε ἀνθρώ-
που. λοιπὸν κατ' αὐτοὺς οὔτε θεὸς οὔτε ἀνθρώπος ὁ λέγων

224, 1 καὶ [om. t] καθὼς τοῦ Γεδεὼν ἡ ῥομφαία ἐπὶ Μαδιάμ, τὸν αὐτὸν
δὴ [δὴ om. t] τρόπον καὶ ἡ τοῦ θεοῦ δίκη ἐπὶ Ἰουδαίαν [Ιουδα: C]:— C in mg.,
signo ad 224, 1 ῥομφαία relata, in textu post αὐτοῦ t

C, t [usque ad 13 ζῶντος]

224, 2 τῆς πολιτείας αὐτοῦ ἄνδρας t 4 διχασάντων t 5 τῶν Ἰου-
δαίων t 10 παρέδωκεν t οὗς C ὁν t 12 αὐτοῖς t 24 οἱ addidi

- Mt. 26, 26 λάβετε φάγετε· τοῦτό μου ἔστιν τὸ σῶμα. εἰ δὲ εἰπώσιν ἄρτον διδόμενον καὶ οὐχὶ σῶμα θεοῦ ἔστιν [τινός], ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἀλλ' οὔτε ἀνθρώπου οὔτε θεοῦ, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, λοιπὸν 35 κατ' αὐτῶν (ὧν) αὐτοὶ λέγουσιν ἄρτων διδομένων, οἷτινες οὔτε σῶμα
- Os. 9, 4 θεοῦ οὔτε ἀνθρώπου, λέγει ὁ προφήτης διότι ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν οὐκ εἰσελεύσονται [ἐξ αὐτῶν] εἰς οἶκον κυρίου· πάντες οἱ ἐσθιόντες ἐξ αὐτῶν μιανθήσονται. ἄρ' οὐ φανερῶς περὶ Ἀρτεμῆ καὶ τοῦ Σαμοσατέως καὶ τῶν φρονούν- 40 τῶν τὰ αὐτῶν εἶπεν ὁ προφήτης;

Δ πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

- Ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὸ δεῖπνον τοῦ πάθους αὐτὸς λαβὼν πο-
 Le. 22, 17. 20 τήριον ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπεν· λάβετε τοῦτο καὶ δια-
 μερίσατε εἰς ἑαυτοὺς πάντες καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν τὸ ὑπὲρ ὑμῶν 45 ἐκχυννόμενον. ὁ οὖν ἐμερίσαντο εἰς ἑαυτοὺς ἐκχεθέν, πῶς δύναται εἶναι ἄφθαρτον; ἀλλὰ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν ἀποδείξηις * * θέλεις τῆς παλαιᾶς ἢ γοῦν τῆς νέας ἀποδεχόμενον, μὴ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν σοφίας συλλογίσῃ ἡμῶν τὴν πρότασιν.

Δ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

- Ies. 51, 7 Γέγραπται διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου· μὴ φοβεῖσθε, φησὶν, ὄνειδισμὸν ἀνθρώπων καὶ τῷ φάνλισμῳ αὐτῶν μὴ ἡτ-
 τᾶσθε, ὥστε οὐ δέδοικά σου τὸν ὄνειδισμόν, πλὴν εὐρίσκω τὸν
 M I 1053 ἱερὸν ἀπόστολον χρείας καλούσης πρὸς ἀποδείξιν χρησάμενον καὶ 225
 τινὰ τῶν ἔξωθεν σοφῶν καὶ τὸν πάνσοφον Μωυσέα χρήσεις οὐκ ὀλίγας τεθεικότα ἀνθρώπου ἀλλογενοῦς τοῦ Βαλαάμ. δι' ὃ λέγει
 2 Cor. 12, 11 ὁ ἀπόστολος· γέγονα ἄφρων, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. διὰ
 οὖν τὰ μὴ ὄντα προβάλλω, ἀναγκάζει με τὸ πρᾶγμα. πλὴν ἐν 5
 ταύτῃ τῇ προτάσει λέγεις ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς σοφίας τῶν ἔξωθεν συλ-
 λογίσωμαι τὴν πρότασιν. τίς γὰρ τῶν ἔξωθεν σοφῶν, ἀφ' ὧν
 ἤρξαντο λαλεῖν τὰς ψευδοεπείας, εἶπεν ποτε αἷμα ἅγιον ἢ ἄφθαρ-
 τον ἢ ζωοποιὸν τὸ ἐκχυννόμενον ἥτοι μεριζόμενον, εἰ μὴ μόνη ἢ
 θεόπνευστος γραφή; ὥστε οὖν οὐδέν ἐστιν ὃ ἐπίστασαι, οὐδὲ τὴν 10

R [inde a 225, 1—σης πρὸς], C, t [inde a 225, 1—σης πρὸς]

224, 34 τινός deleui [= -τιν ὡς] 36 ὧν addidi 38 ἐξ αὐτῶν de-
 leui 40 σαμοσατέως C 42 σαμοσατέως C 45 ἡμῶν C 46 ὃ
 scripsi τὸ C 48 lacunam signavi, e. gr. supplendo λαμβάνων ἐμὲ ὅσα
 225, 5 προβάλλω Rt 7 ἐφ' t 8 αἷμα RC πνεῦμα t 9 μόνον t

- 226 ἀνθρωπίνην παιδείαν· τῆς γὰρ θεοπνεύστου γραφῆς ἀπέχεις ὅσον
 ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, καθὼς εἶπεν ὁ θεὸς διὰ Ἡσαίου
 τοῦ προφήτου ὅτι ὁν τρόπον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, Ies. 55, 9
 οὕτως ἀπέχει ἡ ὁδὸς μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν καὶ τὰ δια-
 5 νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς διανοίας μου. ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπό-
 τισεν τοὺς πιστοὺς καὶ ἐπεγνωκότας τὴν ἀλήθειαν τὸν χεῖμαρρον
 τῆς τρυφῆς αὐτοῦ· γέγραπται γάρ· κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ Ps. 35, 6—11
 ἔλεός σου καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν· ἡ δικαιο-
 σύνη σου ὡσεὶ ὄρη θεοῦ, τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή.
 10 ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, κύριε, ὡς ἐπλήθυνας τὸ
 ἔλεός σου, ὁ θεός· οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπη τῶν
 πτερυγῶν σου ἐλπιούσιν. μεθυσθήσονται ἀπὸ πιδότητος
 τοῦ οἴκου σου καὶ τὸν χεῖμαρρον τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς
 αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· ἐν τῷ φωτί σου ὁψό- L I 864
 15 μεθα φῶς. παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γνώσκουσίν σε
 καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. ἐν σκέ-
 πῃ τῶν πτερυγῶν αὐτοῦ ἐλπίζων, οὐ σαλεύσει με τὰ γραφέντα
 χειρὶ τοῦ Σαμοσατέως· γέγραπται γάρ· μὴ ἐλθέτω μοι πούς Ps. 35, 12. 13
 ὑπερηφανίας καὶ χεὶρ ἁμαρτωλοῦ μὴ σαλεύσαι με. ἐκεῖ
 227 ἔπεσαν πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· ἐξώσθησαν
 καὶ οὐ μὴ δύνωνται στήναι. τοῦ χεῖμαρρον τῆς τρυφῆς οὐκ
 ἐπιλήσομαι, πηγὴ γὰρ ζωῆς ἐστίν, καὶ ἐν τῷ φωτί ὁνομαί τὸ φῶς
 τὸ ἐκ φωτός. ἐλπίζω εἰς τὰς ἀφθάρτους αὐτοῦ πτέρυγας, αἰτινές
 5 εἰσιν αἱ θεῖαι καὶ δημιουργοὶ τῶν ἀνθρώπων χεῖρες καὶ ζωῆς χο-
 ρηγοί, αἱ ἔπλασαν ὀφθαλμούς, ἦσαντο νεκρῶν καὶ ἀνέζησαν, ἐφύ-
 τευσαν ὄτιον, αἱ χεῖρες τοῦ θεοῦ Ἰσραὴλ, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ χεί-
 μαρρος τῆς τρυφῆς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς ἡ οὐσα παρὰ τῷ πατρί, ὁ
 ὢν Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ χεῖμαρρος ὁ ἐν τῷ νότῳ ἐπιστρέφας τὴν Ps. 125, 4
 10 αἰχμαλωσίαν ἡμῶν. συστοιχεῖ γὰρ τῇ Παλαιστίνῃ τὰ νότια μέρη,
 ὡς γράφει ὁ ἀπόστολος τὴν Αἴγυπτον συστοιχεῖν τῇ νῦν Ἱερου-
 σαλήμ· τὴν γὰρ Ἀγαρ Αἴγυπτον ἔλαβεν σὺν τῇ Ἀραβίᾳ. ἦλθεν
 ὁ προδιαγραφόμενος χεῖμαρρος δακτύλῳ θεοῦ· οὕτω γὰρ προδι-

R Ct

226, 4/5 νοήματα C 13 τοῦ om. t 14 αὐτός t σοὶ] σοῦ R
 18 σαμοσατέως C σαμοσατέως R 19 μὴ RC οὐ t σαλεύσει Rt
 227, 3 ἐπιλήσομαι Rt 4 τὸ] τοῦ R του φωτός Rt 10 ὑμῶν t
 συστοιχεῖ t οὐ στοιχεῖ RC 11 συστοιχεῖν t οὐ στοιχεῖ RC 12 ἔλαβεν RC
 ἐκάλεσε t 13/14 προδιαγράφει Rt

- γράφη διὰ Μωυσίως ὁ τύπος σημαίνων τὴν ἀλήθειαν. ὑπὲρ
 M I 1056 ἀφέσεως δύο χειμάρροι ὁμοειδείς ἤγοντο πρὸς τὸ θυσιαστήριον. 15
 Leu. 16, 8 τοῖς δύο χειμάρροις εἰς ἐπιβέβλητο κλῆρος, ἦσαν γὰρ κατὰ πάντα 228
 ὁμοειδείς κατὰ τὰς ὑποστάσεις καὶ τὰς ιδέας. οὕτω γὰρ ἦν προ-
 Leu. 16, 21 σταχθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῷ Μωυσῇ. ἐπειθέντο ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
 τῶν χειμάρρων αἱ χεῖρες τῶν ἱερέων· ἦσαν γὰρ αἱ δύο ὑποστάσεις
 αἷμα τῶν χειμάρρων προσδεδεμέναι τῷ θυσιαστηρίῳ. καὶ ἐλάμ- 5
 Leu. 16, 15 βανεν ὁ ἱερεὺς ἓνα τῶν δύο καὶ ἔσφαζεν καὶ μετὰ τὴν θύνην τοῦ
 Leu. 16, 21 ἐνὸς τῶν δύο χειμάρρων ἀπεπέμπεται ὁ ζῶν εἰς τὰ ὄρη ὁ εἰς ὁ
 κοινωρήσας τῷ αἵματι καὶ τῷ κλήρῳ τοῦ τεθυμένου. συμπα-
 ρῆν γὰρ τῷ ὁμοειδεῖ αὐτοῦ χειμάρρῳ ἕως οὗ ἐποίησαν πάντα τὰ
 γεγραμμένα, καὶ ἔθυσεν ὃν ἠθέλησεν ὁ κατὰ καιρὸν πάλαι ἱερεὺς. 10
 αὕτη ἡ προδιαγραφὴ τύπος ἦν πατρὸς καὶ υἱοῦ. μέλλων γὰρ 229
 ἄγεσθαι εἰς τὸν ἅγιον αὐτοῦ καὶ ζωοποιὸν σταυρόν, εἰς τὸ θυσια-
 στήριον τοῦ θεοῦ ὁ θεὸς Ἰσραὴλ, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὐκ ἤγετο μό-
 νος, ἀλλ' ἦν μετ' αὐτοῦ ὁ πατήρ. πρὶν γὰρ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν
 Ioh. 16, 32 σταυρόν εἶπεν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποστόλοις· ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε 5
 πάντες ἀφήτε με μόνον, ἀλλ' οὐκ εἰμὶ μόνος· ὁ γὰρ πέμψας
 με πατήρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν καὶ οὐκ ἀφήκεν με μόνον. ὥστε
 Phil. 2, 6 οὖν ἐδείχθη ὁ τύπος ἀλήθεια, ὅτι οὐκ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι
 ἴσα θεῷ ὁ τὸν σταυρόν ὑπομείνας, ὅς ἐστιν αὐτοῦ μὲν τοῦ πατρὸς
 λόγος καὶ υἱός, ἡμῶν δὲ θεὸς κύριος, ὁ ἐπὶ σταυροῦ ὑψωθείς κύ- 10
 Ps. 125, 4 ριος σαβαώθ, ὁ ἐπιστρέψας τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν, οὗ μετὰ λύ-
 Ies. 55, 1 τρων οὐδὲ μετὰ δώρων, καθὼς εἶπεν κύριος παντοκράτωρ διὰ
 μὲν Ἡσαίου πάλαι, νῦν δὲ διὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου ὁ αὐτὸς λαλεῖ
 1 Petr. 1, 18. 19 ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς
 ματαίας ὑμῶν πλάνης πατροπαράδοτου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, 15
 ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου, Χριστοῦ. εἰ γὰρ ἐν τῷ
 Leu. 4, 23 τύπῳ τῆς προδιαγραφῆς οὕτω παρεκελεύετο Μωυσῆς ὑπὸ τοῦ ἁγίου
 πνεύματος ἵνα ἀμώμους ἐπιλέξηται τοὺς χειμάρρους, πῶς οὐ μάλ-

R Ct

227, 15 χειμάρροι R Ct, in scitam confusionem uocabulorum χειμάρρος
 et χίμαρος emendando delere nolui 228, 1 ἐπιβέβλητο t 3 Μωυσῇ t
 4. 5 χειμάρρων R 4/5 αἷμα ὑποστάσεις R corr t ὑποστάσεις R 5 προσδεδε-
 μένοι RC 6 θύνην RC i. e. θοίνην, sed non mutandum, quoniam propter
 pronuntiationem scriptor uocabulum a θύειν deriuabat, θύσαν t 7 χι-
 μάρρων R χιμάρων t 9 χιμάρρῳ R χιμάρῳ t 229, 3 οὐκ. t 5 αὐτοῦ
 om. Rt 8 οὐχ t 9 τὸν om. Rt 13 ἴσα R 14 ἀργυρίῳ R
 18 χιμάρρῳ R χιμάρρῳ t

- 230 λον ὁ λογικὸς τῆς τροφῆς τοῦ πατρὸς ὁμοειδὲς συνάναρχος λόγος
 Χριστὸς ὢν συναίδιος τοῦ γεννήσαντος * * ἀνεγεννήθημεν ἐξ ὕδατος
 ἀφθάρτου καὶ πνεύματος· γέγραπται γὰρ ὅτι οὐκ ἐκ σποράς 1 Petr. 1, 23
 φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, ὡς προεῖπον, δι' ὕδατος καὶ πνεύ-
 5 ματος, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἐν εἶναι, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ 1 Ioh. 5, 8
 πνεῦμα. ἀλλ' ἐρεῖ μοί τις· χειμάρροις τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν L I 865
 ὁμοίως; ἐδιδάχθη οὕτως· ὡς ὑψώσεν Μωυσῆς τὸν ὄφιν Ioh. 3, 14
 ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ἔδει ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ-
 που καὶ ὡς ἤγαγεν Μωυσῆς τοὺς δύο χειμάρρους ὁμοειδείς καὶ
 10 ἀμώμους προσάγων τῷ θυσιαστηρίῳ, τῷ τύπῳ ἡ ἀλήθεια. ὁ
 πατήρ ἀγομένου τοῦ ἀμνοῦ ὡς προβάτου ἐπὶ σφαγὴν οὐκ ἐχωρίσθη Ies. 53, 7
 τοῦ ὁμοειδοῦς αὐτοῦ λόγον· αἱ δύο ὑποστάσεις ἀχώριστοι καὶ τὸ
 ἐνυπόστατον τοῦ πατρὸς πνεῦμα, ὃ ἦν ἐν τῷ υἱῷ. πεφανέρω-
 ται γὰρ πᾶσιν ὅτι ἐν αὐτῷ ἦν καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὸν ἐν εἰδει περι- Lc. 3, 22
 15 στεράς καὶ αὐτὸς κεκοινωνήκεν τῷ πάθει ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα
 231 τὸ ἅγιον. ὡς γὰρ οἱ χειμάρροι ὁμοειδείς, οὕτω καὶ τὰ δύο ὁρ-
 νίθια προεγράφησαν ὑπὲρ καθαρισμοῦ καὶ τὸ ἐν ἐθύετο καὶ τὸ μὴ
 τεθυμένον ἐλούετο εἰς τὸ ὕδωρ τὸ μεμιγμένον τῷ αἵματι τοῦ τεθυ-
 μένου. καὶ ἐτι ἐπὶ πλεῖον ταύτης ἀπόδειξιν ποιήσομεν, θεοῦ
 5 θέλοντος, ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς. πνεύματι
 γὰρ ἁγίῳ σεσοφισμένοι οἱ ἅγιοι μαθηταὶ καὶ τὴν παλαιὰν ἐρμη-
 νεύοντες ὁρῶντες ὅτι ὁ τύπος ἀληθινῶς προδιεγράφη καὶ τὸ ὕδωρ Leu. 14, 4—6
 ἐν τῇ λεκάνῃ ἐβάλλετο, ἔπειτα ἐθύετο. τὸ ἐν τῶν ὁρνιθίων τῶν M I 1057
 καθαρῶν καὶ τὸ αἷμα τοῦ τεθυμένου τῷ ὕδατι τῷ ζῶντι συνεκίρ-
 10 νᾶτο καὶ εἰθ' οὕτως τὸ ζῶν καὶ μὴ τεθυμένον ἐλούετο ἐν τῷ ὕδατι
 τῷ καθαρῷ καὶ τῷ καθαρῷ αἵματι καὶ οὕτως ἐγίνετο ἡ ὑπὲρ
 καθαρισμοῦ θυσία, δι' ὃ εἶπεν ὁ ἀπόστολος· καθὼς ἡ θυσία τοῦ 1 Ioh. 5, 8
 καθαρισμοῦ, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ ἐν εἰδει περιστεράς ἁγίον
 πνεῦμα ἐν εἶναι. καὶ γὰρ τὸν Χριστὸν ὁ μακάριος Ἱερεμίας
 15 πνεῦμα ἐκάλεσεν, περὶ τὴν συμπλήρωσιν τῶν θρηγῶν ἀποδυρόμενος
 τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν οὕτω λέγων ὅτι πνεῦμα πρὸ προσώπου Thren. 4, 20
 ἡμῶν Χριστὸς κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαβουλαῖς αὐτῶν,
 232 ἔχει δὲ ἡ μία τῶν ἐκδόσεων ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῶν. ὁμο-

R Ct

230, 2 lacunam statui 4' ἀλλ' t 6 χειμάρροις R χιμάρροις t 9 χιμάρ-
 ρους R χιμάρους t 11 πρόβατον Rt 231, 1 χιμάρροι R χιμάρροι t 3 με-
 μιγμένον R 4 ποιήσομεν t 6 σοφισμένοι C 7 προεγράφη C τὸ C
 δι Rt 11 ἐγένετο R ἡ om. t 17 συνελήφθη R 232, 1 διαφοραῖς C

- ειδὴς ἐν τῷ εἶδει τῆς περιστερεῖς ὁ Χριστὸς λόγος τῷ πνεύματι
 τῷ ἁγίῳ, ὁμοειδὲς τῷ πατρὶ τὸ πνεῦμα, Χριστὸς κύριος ἀγόμενος
 Ier. 11, 19 τοῦ θύεσθαι. οὕτως γὰρ λέγει Ἰερεμίας περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐγὼ ὡς
 ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι οὐκ ἔγνων ὁ ἐνυπό- 5
 στατος δεῖ ὢν Χριστός, ὁ ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς
 Act. 5, 5 μινος Ἀνανίας καὶ Σαπφίρα οὐκ ἄνθρωπον ψευδάμενοι, ἀλλὰ τὸν
 θεὸν ἐξέπνυσαν. θεὸς γὰρ ὁ παράκλητος, ὡς καὶ ὁ πατὴρ τοῦ
 Num. 11, 26 Χριστοῦ, συναίδιος τοῦ Χριστοῦ. ἡνίκα ἐπὶ τοῦ μακαρίου Μωυ- 10
 —29 σέως ἀνέστησαν δύο ἐκ τοῦ λαοῦ προφητεύοντες Ἀλδᾶ καὶ Μωδᾶς
 καὶ εἶπεν Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ πρὸς Μωυσῆν· κύριε Μωυσῆ, κώ-
 λυσον ἵνα μὴ προφητεύωσιν, ἀπεκρίθη Μωυσῆς πρὸς Ἰησοῦν υἱὸν
 Ναυῆ λέγων· μὴ ζηλοῖς σύ μοι; τίς δώσει πάντα τὸν λαὸν κυρίου
 προφήτας γενέσθαι; ὅταν δώσῃ ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον 15
 ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, γίνονται προφῆται. τοῦ δὲ ἀποστόλου Παύ-
 Act. 20, 30 λου ἀληθὲς ἡ ἐν Μιλήτῳ προφητεία ὅτι ἀναστήσονται τινὲς λα- 233
 οῦντες διεστραμμένα εἰς τὸ ἀποσπᾶν τὸν λαὸν ὀπίσω αὐτῶν,
 ὥστε ἀνέστη πρῶτος ὁ Σαμοσατεὺς λαλῶν ἄδικα, λέγων φθαρτὸν
 τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅς ἐστιν θεὸς Ἰωραὴλ ὁ Ἰησοῦς, καὶ τὸ πάσης
 φθορᾶς καὶ πᾶθους καὶ θανάτου λυτήριον τὸ ἐξαγοράσας ἡμᾶς δου- 5
 λείας τῆς φθορᾶς αἷμα θνητοῦ καὶ παθητοῦ ἀνθρώπου λέγει διὰ
 Le. 22, 17. τὸ εἰπεῖν τὸν κύριον τῆς δόξης πρὸς τοὺς μαθητάς· λάβετε τοῦ-
 20. 19 το καὶ διαμερίσασθε· ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ αἵματι
 Le. 22, 20 μου, τοῦτο ποιεῖτε. καὶ οὗ εἶπεν αὐτὸ τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυ-
 νόμενον, ταῦτα ἀκούσας ὁ Σαμοσατεὺς ἐκ ταύτης τῆς φωνῆς τοῦ 10
 κυρίου ἐπερείδουσαι δοκεῖ κατὰ τῆς ἀληθείας. ἀγνοεῖ τὸ εἰρη-
 μένον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ὅτι πόσωι δοκεῖτε χεῖρονος ἀξίω-
 L I 868 θήσεται τιμωρίας ὑπὲρ τὸν ἀθετοῦντα τὸν παρὰ Μωυσῆ δεδο-
 Hebr. 10, 29 μένον ἀπὸ θεοῦ νόμον ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καταπατήσας καὶ
 τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιασθή, 15
 καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας; οὕτω γὰρ εἶπεν ὁ ἀπό-
 Hebr. 10, 28 στολος ὅτι ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως ἐπὶ δυοῖν ἢ τρι-
 σὶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει. κατεπάτησεν αὐτὸν Ἰούδας καὶ 234

RCt

232, 5 τοῦ θύεσθαι ἀγόμενον Rt 12 κύριέ μου Rt 13 προ-
 φητεύουσιν RC τὸν υἱὸν t 233, 4 ὁ om. t 9 αὐτὸς Rt
 ὑμῶν Rcorr t ἡμῶν RC 12 δοκεῖται RCt 14 νόμον om. t

- προδεδώκεν, ὁ Γαλιλαῖος Ἰούδας προαπόλετο [μετ' αὐτὸν] καὶ οἱ Act. 5, 37
 τὰ αὐτοῦ φρονούντες· νῦν δὲ ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ σα-
 τανᾷ, ὁ ἐκ Σαμοσάτων κατὰ τοῦ αἵματος τοῦ ζωοποιοῦ καὶ τοῦ
 5 πνεύματος ἐπανέστη καταπατῶν. εἰ γὰρ τὸ αἷμα τὸ ἅγιον φθα-
 ρτὸν διὰ τὸ μερίζεσθαι αὐτὸ καὶ ἐκχέεσθαι, εὐρεθήσεται καὶ τὸ πνεῦμα
 τὸ ἅγιον ὡς καὶ τὸ αἷμα τῆς ζωῆς. ἀναγράφεται γὰρ ὁ εὐαγγε-
 λιστὴς Λονκᾶς εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων ὅτι συμπληρουμέ- Act. 2, 1. 2
 νης τῆς ἡμέρας τῆς πενηκοστῆς συνηθροισμένων τῶν ἀποστόλων M I 1060
 10 ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐγένετο ἥχος μέγας ὥσπερ φερομένης προῆς βι-
 αίας, ὥστε συνσεισθῆναι πάντα τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμε-
 νοι. καὶ ἐπάγει λέγων ὅτι ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι Act. 2, 3—17
 γλῶσσαι ὥσει πυρὸς καὶ ἐπεκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.
 ἀρξαμένων δὲ αὐτῶν λαλεῖν καὶ πάντων ἀκουόντων ἐκ πάντων τῶν
 15 ἐθνῶν τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ ὑπερεθαύ-
 μαζον· οἱ δὲ κακόπιστοι Ἰουδαῖοι ἤρξαντο ἐνυβρίζειν τοὺς ἁγίους
 ἀποστόλους καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, γλεύκος ἀποκαλοῦντες ὡς εἰ,
 φησί, γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι. ὁ
 235 δὲ μακάριος Πέτρος ἀποκριθεὶς εἶπεν· ὦ ἄνδρες Ἰουδαῖοι, οὐχ
 ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν, ἔστιν γὰρ ὥρα
 τρίτη τῆς ἡμέρας· ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν τὸ εἰρημένον διὰ Ἰωήλ
 τοῦ προφήτου· ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν
 5 σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες
 καὶ τὰ ἀκόλουθα. ἰδοὺ καὶ διαμερίζεται ἐφ' ἕνα ἕκαστον τῶν
 ἀποστόλων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκχέεται ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ
 προφητεύουσιν οἱ υἱοὶ τῆς χάριτος καὶ αἱ θυγατέρες· ἦσαν γὰρ καὶ
 θυγατέρες προφητεύουσαι, ὡς γέγραπται ὅτι αἱ θυγατέρες Φιλίππου Act. 21, 9
 10 ἐπροφήτευσαν. οὐ παρὰ τὸ ἐκχυθῆναι οὖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 τις ἂν εἴποι φθαρτὸν, μὴ γένοιτο, οὔτε διὰ τὸ μερισθῆναι, τὸ δὲ
 αὐτό ἐστιν καὶ ἐπὶ τοῦ ζωοποιοῦ αἵματος, καθὼς γέγραπται ὅτι τὸ 1 Ioh. 5, 8
 ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ πνεῦμα οἱ τρεῖς τὸ ἓν εἰσιν οἱ προδια-
 γραφέντες ὑπὸ Μωυσέως ἐν τῷ καθαρισμῷ, τὸ βαπτιστήριον προ-
 15 διαγράφων λεκάνην ἔχουσαν τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν καὶ τὸ αἷμα τοῦ τεθυ- Leu. 14, 5. 6

RCt

234, 2 γαλιλαῖος Rt ἄθλιος καὶ C Ἰούδας om. C προαπόλετο Rt
 ἀπόλετο C μετ' αὐτὸν Rt om. C 13 ἐπεκάθησεν C ἐπεκάθησαν R
 17 γλεύκους R 235, 8 προφητεύουσιν t προφητεύουσιν RC οἱ t om. CR
 καὶ t 10 προεφῆτευσαν Rt ἐπροεφῆτευσαν Ccorr 12 καὶ om. C
 14/15 προδιαγράφων R προδιαγράφοντι t προδιέγραφον C

μένου πτήρους καὶ τὸ ζῶν ἐν τῷ ζῶντι ὕδατι καὶ αἵματι κατερχό-
μενον καὶ βαπτίζομενον. μία τις πηγή ἢ λεκάνη, ἐν ἣι τὸ σω- 236
τήριον τελεῖται βάπτισμα εἰς τὸ ζῶν ὕδωρ καὶ τὸ ζωοποιὸν αἷμα
καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ ἐν εἵδει περιστερᾶς μέιναν ἐπὶ τὸν ζῶντα
λόγον τὸν Χριστὸν κατελθὼν ὡς ἐν λεκάνῃ ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ
εἰς τὸν Ἰορδάνην. διὰ τί δὲ ἐν εἵδει περιστερᾶς τὸ πνεῦμα τὸ 5
ἅγιον; ὅπως ἡμᾶς μυσταγωγῇσι ὁ πέμπας αὐτὸ καὶ δεξιόμενος δ
Gen. 8, 8. 9 κατέπεμψεν. ὥσπερ γὰρ ὁ Νῶε ἐξαπέστειλεν ἐκ τῆς κιβωτοῦ
τὴν περιστερὰν καὶ αὐτὸς αὐτὴν ὑπεδέξατο, κατ' εἰκόνα ἐκείνην
νοητέον ἡμᾶς αὐτοῦ εἶναι τὸ συναίδιον πνεῦμα, ὅπερ ἦν αὐτοῦ καὶ
ἡμῶν ἐχαρίσατο μερίσας καὶ ἐκχέας ἐπὶ πᾶσαν σάρκα τῶν πιστευόν- 10
των ὅτι ὁ θεὸς ἐστὶν καὶ κύριος ὁ διαμερίσας ἡμῖν αὐτοῦ τὸ αἷμα
1 Ioh. 2, 18 καὶ τὸ πνεῦμα. ἀλλ' ὡς γέγραπται ὅτι τέκνία μου, καθὼς
ἠκούσατε ὅτι ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι
πολλοὶ γεγονῶσιν, ὥσπερ οὖν ἀντίχριστος, οὕτως καὶ ἀντιχείμαρ-
ρος· γέγραπται γάρ· καὶ χεῖμαρροι ἀνομίας ἐξετάραξάν με. 15
Ps. 123, 4. 5 καὶ ὕδατα ἅγια καὶ ὕδατα ἀνυπόστατα· γέγραπται γάρ· χεῖμαρρον
διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ
L I 869 τὸ ἀνυπόστατον. ἰδοὺ καὶ ἐν πᾶσιν ἐδείξαμεν τῷ χεῖμαρρῳ
τῆς ἀνομίας ὅτι οὐ φθαγνόν τὸ αἷμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ ἡμῶν 237
Ἰησοῦ Χριστοῦ οὔτε ἀνθρώπου καθ' ἡμᾶς θνητοῦ, ἀλλὰ θεοῦ ἀλη-
θινοῦ ὡς χεῖμαρρος τρυφῆς τοῖς ἐξ αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν.

M I 1061

Πέμπτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

Lc. 2, 40 Γέγραπται ἐν εὐαγγελίοις ὅτι τὸ παιδίον ἠῤῥαξεν καὶ ἐκρα- 5
ταιοῦτο, ὡς εἴ φησιν, Ἰησοῦς ὁ γεννηθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ
Μαρίας τῆς παρθένου. πῶς οὖν τὸ αὔξον καὶ κραταιούμενον
λέγεις ὅτι προαιώνιον καὶ συνάναρχον τῷ ἀγεννήτῳ πατρὶ καὶ
συναίδιον;

Ἐ ἀποκρίσις τοῦ πάπα Διονυσίου

Τὸ ἀγέννητον πατέρα οὐδεμία σοι γραφὴ παρέδωκεν, ἡ δὲ θεία
γραφὴ διὰ πνεύματος ἁγίου παρέδωκεν ἡμῖν καὶ γράφει ὁ εὐαγγε-
Lc. 2, 10 λίζόμενος ἡμῖν χαρὰν μεγάλην ὅτι ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γα-

R Ct

235, 16 τῷ αἵματι t 236, 4 κατελθὼν t ἐν² om. Rt 5 περι-
στερᾶ R 6 μυσταγωγῇσιν R 11 δ¹ om. Rt 237, 3 ὡς RC δς t
4 Πρότασις ε' t σαμοσατέως R 10 πέμπτη ἀπόκρισις R Ἀποκρίσις ε' t
11 σοι γραφὴ RC συγγραφή t

στρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα Mt. 1, 23
238 αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. ἔχει δὲ ἡ ἀρχὴ ὅτι ἰδοὺ κύριος αὐτὸς Ies. 7, 14
ἡμῖν δώσει σημεῖον καὶ ἐπάγει τὸ ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ
λήψεται καὶ δείκνυσιν ὅτι ἡ θεοτόκος τινα συνέλαβεν, ἡ παρθένος
δηλονότι, ὅτινα ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν ἡμῶν μὲν θεόν, τοῦ δὲ πατρὸς
5 συναίδιον ὄντα υἱὸν λόγον καὶ ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ οἶδαμεν φῶς· Ps. 35, 10
αὐτὸς γὰρ λέγει ὅτι ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα μου. Ioh. 14, 9
μικρὸν ἐπαναλάβοι μοι· αὐτὸς γὰρ κύριος λέγει διὰ Ἡσαίου ὅτι
ἰδοὺ κύριος αὐτὸς ἡμῖν δώσει σημεῖον. ἀκούσωμεν καὶ Ies. 7, 14
τοῦ ἀγγέλου πρὸς τοὺς ποιμένας ὅτι εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν Lc. 2, 10—12
10 μεγάλην, ἥτις ἐστὶ παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σή-
μερον Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαβὶδ. καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ
σημεῖον· εὐρήσετε βρέφος ἐσπαργανωμένον καὶ κείμενον
ἐν φάτνῃ. ἰδοὺ διὰ Ἡσαίου ἐμήνυσεν ἡμῖν τὸ σημεῖον καὶ διὰ
τοῦ ἀγγέλου τοῖς ποιμέσιν. τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ παιδίου τοῦ ἐν
15 φάτνῃ ἀνακλιθέντος; θεὸς ἰσχυρὸς ἐξουσιαστὴς ἄρχων εἰρη- Ies. 9, 6
νης πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. εἰ δὲ μέμφῃ τῷ εὐαγ-
γελιστῇ διὰ τί λέγει ὅτι ἠῤῥαξεν καὶ ἐκραταιοῦτο, καὶ ἐρωτᾷς Lc. 2, 40
239 ἡμᾶς διὰ τί καὶ πῶς, ἐρώτᾳ τὸν Δαυὶδ λέγοντα ὅτι λίθος ἐτμήθη Dan. 2, 34. 45
ἐξ ὅρους ἄνευ χειρῶν καὶ ἐπάγει· μετὰ τὸ πατάξαι, φησὶ, τὴν Dan. 2, 35
εἰκόνα ἐγένετο ὁ λίθος εἰς ὄρος μέγα. εἰπέ τοῦτο· πῶς
δυνατὸν αὐξῆσαι τὸν λίθον καὶ γενέσθαι ὄρος; ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων
5 οὐ κῆται ὅτι ἠῤῥαξεν τις, ἀλλ' αὐξηθέντος, οὐ μὴν μετὰ τὸ τρια-
κοστὸν ἔτος τοῦ ἀνδρὸς ἔτι ἐπαύξησιν ἡλικίας λέγει. καὶ ὅρα τὸν
βαπτιστὴν Ἰωάννην λέγοντα ὅτι ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος Ioh. 3, 29. 30
ἐστίν; καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει περὶ τοῦ ἀδελφάντου θεοῦ οὕτως φη-
σας· ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι. μέχρι σή-
10 μερον ὁ λόγος τοῦ θεοῦ τρέχει καὶ δοξάζεται καὶ αὖξαι καὶ πλη-
θύνεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ὁσίων· ἐπὶ γὰρ ἔλθῃ ἄνθρωπος εἰς
τὸν κόσμον, εἰ [γὰρ] καὶ μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν δώδεκα
ὥραι, παρέλθωσιν δὲ δύο ὥραι τῆς ἡμέρας, ἔλθῃ ὁ γεννηθεὶς.
οὐ γὰρ προσθήκη ἑτῶν ἢ προκοπὴ τοῦ τινος ἀνδρός, ἀλλὰ λήγει
15 καθ' ἡμέραν· τὸ δὲ παιδίον Ἰησοῦς ὁ θεὸς Ἰσραὴλ θεὸς ἐστὶν ὁ Ps. 101, 28

R Ct

238, 2 ὑμῖν t 3 λήψεται R 5 ἴδαμεν RC εἶδομεν t 7 ἐπανα-
λάβε t ὅτι om. C 8 ὑμῖν R 10/11 σήμερον om. C 239, 5 ὅτε C
8 αὐξάνοντος R 12 γὰρ deleui 13 παρέλθωσιν RC 14 ἀνδρὸς C
ἀνθρώπου Rt 15 τοῦ ἡλ Rt ὁ om. t

- Hebr. 7, 24 αὐτὸς καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ οὐκ ἐκλείψουσιν. ἀπαράβατον γὰρ ἔχει τὴν ἱερωσύνην· εἰ δὲ οὐκ ἀπαράβατον εἴπηι ὁ Σαμοσατεύς, εἴπηι εἰ διεδέχθη ποτέ. ἐξ οὗ γὰρ κατηξίωσεν ὁ βασιλεὺς τῆς εἰρήνης γενέσθαι ἱερεὺς εἰρήνης, οὐκ ὁρᾶται, μὴ γένοιτο, ὁ διαδε- 240
ξάμενος αὐτοῦ τὴν ἱερωσύνην οὔτε ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ τῇ ἀλη-
θινήι εἰσῆλθεν ἕτερος οὔτε ἐξῆλθεν εἰ μὴ μόνος κύριος καὶ ἐσφρα-
γίσθη ἡ πύλη τῆς σκηνῆς σῶα καὶ ἀρραγὴς καὶ ἀμόλυντος. χειρὶ 5
γὰρ πέπηγται θεοῦ καὶ ἐσφράγισται δακτύλῳ θεοῦ οὔτε χειρὶ ἀν-
θρώπου ὁ ἡμῶν ἀρχιερεὺς κεχειροτόνητο οὔτε ἡ σκηνὴ αὐτοῦ ὑπ'
L I 872 ἀνθρώπων κατεσκευάσθη, ἀλλὰ πνεύματι ἁγίῳ ἡδραστὰ καὶ σκέ-
πεται τῇ δυνάμει τοῦ ὑψίστου ἡ ἀείμνηστος σκηνὴ τοῦ θεοῦ Μα-
ρία ἡ θεοτόκος καὶ παρθένος. ὥστε οὖν δεινότητι λέγει ὁ Σα- 10
μοσατεύς τὸ ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας· ἀπατήσαι γὰρ θέλει,
M I 1064 ὡς τό, φησὶν, γεγραμμένον ὅτι οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ θεοῦ
Ioh. 1, 13 ἐγεννήθησαν, οὕτως λέγων περὶ τοῦ γεννηθέντος ἐκ τῆς θεο-
τόκου. τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτὸν ἀγεννητον πατέρα, ἵνα διὰ τούτου,
φησὶν, δείξει πρόσφατον καὶ κτίσμα· οὔτε γὰρ ἀνέχεται εἰπεῖν χα- 15
ρακτῆρα συναίδιον τῆς τοῦ θεοῦ πατρὸς ὑποστάσεως τὸν Χριστόν.
Gen. 2, 7 πλὴν ὁ Ἀδὰμ χοῦς ἀπὸ τῆς γῆς ἐλήφθη παρὰ θεοῦ καὶ ἐγένετο ὁ
Gen. 2, 22 Ἀδὰμ ὑπὸ θεοῦ, ἡ πλευρὰ τοῦ Ἀδὰμ ὠκοδόμηται εἰς γυναῖκα. 241
Hebr. 7, 16 διὰ μέσου τῶν δύο κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης ἐκ μίξεως καὶ
Gen. 2, 25 κρᾶσεως συνέλαβεν ἡ Εὐὰ καὶ ἔτεκεν τὸν Σῆθ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ.
οὐδὲν οὖν διήλλαξαν κατὰ τὸ εἶναι ὁμοειδεῖς καὶ ἐνυποστάτους τοῦ
Ἀδὰμ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας, καθὼς ὁρῶμεν ἕως σήμερον, 5
καὶ οὐ διήλλαξεν ὁ Σῆθ τὸν Ἀδὰμ, ὅτι ἐκ τῆς ὑποστάσεως ἦν τῆς
δοφύος τοῦ Ἀδὰμ. ταῦτα ἐπ' ἀνθρώπων τοῦ μὲν ἀγεννήτου,
τοῦ δὲ γεννητοῦ, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἀναλόγως ἐκ τῶν κτι-
Sap. Sal. 19, 6 σμάτων ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται. ὥσπερ οὖν ἐννοοῦμεν ὅτι ἐκ
τοῦ παρ' ἡμῖν ὕλικου πυρὸς λάβηι τις καὶ πάθος ἢ τομὴν οὐ ποιεῖ 10
ἐν τῷ ἀναλάμψει φῶς ἐκ φωτός, ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτο οὕτως, ἀκατα-
λήπτως ἢ ἐξ αἰδίου γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἐκ πατρὸς καὶ μόνῃ τῇ
θεοπνεύστῳ ἐξακολουθοῦμεν γραφῇ, καθὼς διηγεῖται ἡμῖν ὁ πα-
Ps. 35, 10 τήρ. ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ οἶδαμεν φῶς, καθὼς ἀνωτέρω
εἶπαμεν, καὶ ὅτι ὁ λόγος τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς ἐπ' ἐσχάτων 15

RCt

240, 1 εἶπει R εἴποι t 2 οὐχ t 6 θεοῦ² om. Rt 7 ὑπ' t
ἐπ RC 11 γὰρ om. Rt 13 λέγων C λέγει καὶ Rt 241, 9 ὅτι εἰ t
11/12 ἀκαταλήπτως R 12 ἢ om. Rt 14 ἴδαμεν R εἶδομεν t 15 εἴπομεν t

- καὶ αὐξήσας καὶ αὐξῶν φωτισμὸν αὐτοῦ ἐν ἡμῖν. ἡ οὖν αὐξη-
σις τοῦ θεοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐστίν· γέγραπται γὰρ ὅτι ἡ μὲν Act. 9, 31
242 οὖν ἐκκλησία καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας καὶ
Σαμαρείας εἶχεν εἰρήνην οἰκοδομουμένη καὶ πορευομένη
τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος ἐπληθύνετο. αὖξει οὖν ὁ λόγος τοῦ κυρίου καθ' ἡμέ- 5
ραν καὶ πληθύνεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ.
οὐκ ἄνθρωπος οὖν καθ' ἡμᾶς ὁ αὐξὼν ἡλικία καὶ σοφία, ἀλλὰ
θεὸς γεννηθεὶς παιδίον καὶ δοθεὶς ἡμῖν εἰς υἱὸν αἰδίου ὄντα πρὸ Lc. 2, 52
αἰώνων [ἡμῖν] καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἠῤῥησεν καὶ αὖξει καθ' ἡμέραν
καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ οὐκ ἐκλείπουσιν. ἀναλλοίωτος γὰρ ὁ Χριστὸς Ps. 101, 28
10 ὡς θεὸς λόγος. αἰσχυνέσθω οὖν ὁ λαμβάνων τὸ ὄνομα κυρίου
ἐπὶ ματαίῳ· ἄνθρωπος γὰρ ματαιότητι ὁμοιώθη, καθὼς ὁ Exod. 20, 7
ἐκκλησιαστὴς ματαιότητα τὸν μόχθον ἐκάλεσεν τῶν ἀνθρώπων, ὃν Ps. 143, 4
μοχθοῦσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ Δαυὶδ λέγει ὅτι ματαιότης πᾶς Ps. 38, 6
ἄνθρωπος ζῶν καὶ ὅτι αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὥσει σκιὰ παρὰ Ps. 143, 4
15 γουσιν. ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς (ὁ) αὐτὸς ἐστὶν καὶ τὰ ἔτη Ps. 101, 28
αὐτοῦ οὐκ ἐκλείπουσιν.

ς πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

- 243 Γέγραπται ὅτι ἄγγελος κυρίου ἐφάνη τῷ Ἰωσήφ καθ' Mt. 2, 13
ὄναρ λέγων· ἐγερεθὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα
αὐτοῦ καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζη-
τεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου τοῦ ἀπολέσαι αὐτό. μὴ ἄρα τοῦτο 5
λέγεις τὸ φεῦγον σὺν τῇ μητρὶ συναίδιον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ; καὶ
πῶς τὸ ἐκ τόπου εἰς τόπον φεῦγον τὸ γεννηθὲν ἐν Βηθλεὲμ συναί-
διον τοῦτο τῷ ἀγεννήτῳ λέγεις;

Ἐκτὴ ἀπολογία τοῦ πάπα Διονυσίου

M I 1065

- Ἀποκριθῆσομαι τοῖς ὀνειδίζουσίν με πρῶτον περὶ τοῦ πατρὸς
10 ὅτι εἰ διὰ τὸ τόπον ἐκ τόπου ὀρίζῃ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς μὴ ὄντα
ἐν τῷ οὐρανῷ, αὐτὸς γὰρ λέγει ὅτι ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν· οὐδεὶς Ioh. 3, 13
ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα-

RCt

242, 4 γούν t 8 ἡμῖν deleui 15 δὲ om. Rt δ t om. RC
16 ἐπιλείπονται t 17 ἔκτῃ πρότασις R Πρότασις ε' t σαμοσατέος R
243, 1 κατ' t 4 αὐτὸν R 6 φεῦγον om. Rt 8 Ἀπόκρισις ε' t
10 ὀρίζει Rt 11 ἀμὴν om. Rt

βας ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. εὐρῆ-
 Gen. 18, 1. 83 καμεν γὰρ ὅτι γέγραπται ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ πρώτῳ ὅτι ὁ θεὸς 244
 L I 873 κατήλθεν καὶ ἐλάλησεν τῷ Ἀβραάμ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπάγει τὸ
 γράμμα τὸ ἱερὸν ὅτι καὶ ἀνέβη ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ. ἄρα τί
 εἴποι τις; ἐκεῖ γὰρ θεὸς κεῖται ἀναβαίνων ἀπὸ Ἀβραάμ· ἀληθῆ τὰ
 λεγόμενα καὶ ψεῦδος οὐκ ἔστιν. ἀλλ' ἔδει πληρωθῆναι τὰ γε- 5
 γραμμένα ἐν νόμῳ καὶ προφήταις τὸ κατελθεῖν τὸν θεὸν ἐπὶ νεφέ-
 Ies. 19, 1. 21 λης κούφης καὶ ἦξεν εἰς Αἴγυπτον καὶ ὅτι σεισθήσεται τὰ χει-
 ροποιήματα Αἰγύπτου καὶ ὅτι γνωστός ἔσται κύριος τοῖς
 Ps. 67, 32 Αἰγυπτίοις καὶ Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ,
 Mt. 2, 15 καὶ πάλιν ἐπανελθεῖν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ἵνα πληρωθῇ τὸ γε- 10
 γραμμένον ὅτι ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. υἱὸν δὲ
 λέγει ὃν προσκυνεῖ ἡ τῶν ἄνω ἁγίων πνευμάτων πληθὺς, τὸν ἕνα
 καὶ ἀμέριστον Χριστὸν τὸν συναϊδιον τοῦ πατρὸς συνάναρχον συν-
 δημιουργὸν τῷ πατρὶ· θεὸς γὰρ Ἰσραὴλ Ἰησοῦς ὁ πρὸ αἰώνων
 λόγος ὡς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. εἰ δὲ διὰ τὸ φεῦγεν εἰς Αἴγυ- 245
 πτον τὸν Ἰωσήφ ἅμα τῇ θεοτόκῳ Μαρίᾳ ἐν ἀγκάλαις φερούσῃ
 τὴν καταφυγὴν ἡμῶν καὶ θεὸν καὶ δύναμιν καὶ τοῦτον ὡς ἕνα τῶν
 καθ' ἡμᾶς δορίζει φεύγοντα ὡς τὸν Δαυὶδ ἀπὸ Σαούλ, ὥρα σοι λέ-
 Gen. 16, 6 γειν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς τὴν Ἀγαρ ἀποδράσασαν ἐκ τῆς 5
 3 Reg. 19, 2. 3 κυρίας αὐτῆς ἢ ὡς Ἠλὶαν τὸν προφήτην ἀπὸ τῆς Ἰεζάβελ· γέγρα-
 Sap. Sal. 1, 5. 4. 6. 7 πται γὰρ ὅτι πνεῦμα γὰρ ἅγιον σοφίας φεύζεται δόλον καὶ ἀπα-
 ναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων καὶ ἐλεγχθήσεται ἐπελ-
 θούσης ἀδικίας καὶ οὐ κατοικήσει ἐν σώματι καταχρέωι
 ἁμαρτίας. οὐκ ἀθωιώσει βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ, 10
 ὅτι τῶν νεφρῶν αὐτοῦ μάρτυς ὁ θεός. τοῦτο καὶ Δαυὶδ
 Ps. 7, 10 λέγει· ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ θεός· οὐκ ἀθωιώσει,
 φησὶν, βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ τὸ φιλόφρονον πνεῦ-
 1 Cor. 2, 10. 11 μα, ἀλλ' ἐτάζει καρδίας καὶ νεφρούς, ὅτι καὶ τὰ βράθη τοῦ θεοῦ
 ὡς θεὸς τὸ πνεῦμα ἐπίσταται, ὥσπερ καὶ τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς 15
 ἔγνω εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. ἐνταῦ-
 θα φανερώς διδάσκει ὁ ἱερὸς Παῦλος ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μό-
 νον αὐτὸ οἶδεν τὸν πατέρα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγον καὶ τὸν ἀν- 246
 θρωπυσθέντα Χριστὸν τὸν λόγον Ἰησοῦν οἶδεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,

R Ct

244, 1 γὰρ C δὲ Rt 5/6 τὸ γεγραμμένον t 245, 4 δορίζει Ct
 7 γὰρ² om. Rt 7/8 ἐπαναστήσεται C 9/10 καὶ οὐ—ἁμαρτίας] φιλόφ-
 ρον γὰρ πνεῦμα σοφίας Rt 9 σῶμα καταχρέου C

ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ἔστιν, ὅτι, φησὶν, ὁ πατὴρ ὁ μένων ἐν τῷ Ioh. 14, 10
 Χριστῷ λόγῳ αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ὁ ὢν ἐν
 5 τῷ πατρὶ αὐτοῦ. οἶδεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πῶς ὁ πατὴρ χωρεῖ
 τὸν υἱὸν καὶ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. φιλόφρονον πνεῦμα ἅγιον
 φεύζεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέ- Sap. Sal. 1, 5
 των, ὡς ἀπανεστή καὶ ὁ υἱὸς φεύγων εἰς Αἴγυπτον. διδάσκει
 γὰρ ἡ φωνὴ τῆς καταφυγῆς ὅτι ὃν τρόπον ἐωράκατε, ἰδοὺ ἔδειξα
 10 ὑμῖν ἵνα καὶ ὑμεῖς ποιῇτε. ἂν τις γὰρ σε διώκῃ, φεύγε εἰς τὴν
 ἀλλοδαπὴν· οὕτως γὰρ ἐποίησαν καὶ τοῖς προφήταις. ὅτι δὲ Mt 10, 23
 Χριστὸς ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς ἡ καταφυγὴ ἡμῶν οὐκ ἐν ἄλλο-
 τίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις, ὁ εὐαγγελιστὴς διδάσκει ἡμᾶς. καὶ Ioh. 1, 11
 αὐτῷ διδάσκων τὸν Κλεόπαν, ἵνα τὴν φιλοξενίαν ἀγαπῶσιν, προ- Lc. 24, 28
 15 σποιοῖτο πόρρω πορεύεσθαι. ἡ οὖν εἰς Αἴγυπτον πορεία καὶ ἡ
 ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδος καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῦ πορεία καὶ ἡ μετὰ Κλεόπα
 247 καὶ ἡ εἰς οὐρανοὺς πορεία (ἦσαν γὰρ φησιν, οἱ ἀπόστολοι ὡς ἀτε- Act. 1, 10
 νίζοντες εἰς τὸν οὐρανόν), πάσας περιλαβὼν ὁ Δαυὶδ ἐν πνεύματι
 ἀνακέκραγε βοῶν καὶ λέγων· ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου, ὁ Ps. 67, 25
 θεός· αἱ πορεῖαί τοῦ θεοῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῷ
 5 ἁγίῳ. θεὸν λέγει βασιλεῖα ἑαυτοῦ ὁ Δαυὶδ λέγων αἱ πορεῖαί
 τοῦ θεοῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ· ἐν πνεύματι
 ἁγίῳ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεὸν ἑαυτοῦ λέγει ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ ἁγίῳ.
 ἅγιος ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ· ἐν αὐτῷ λέγει, τῷ ἁγίῳ, εἶναι τὸν
 θεὸν καὶ βασιλεῖα. Χριστὸς ὁ θεὸς ἐν τῷ πατρὶ διὰ πνεύματος
 10 ἁγίου ὑπὸ Δαυὶδ κηρύττεται, ὁ ὢν αἰὶ Χριστὸς ὁ δι' ἡμᾶς κατα-
 δεξάμενος γενέσθαι σάργε λόγος ὢν καὶ μένεις Χριστὸς λόγος Ἰη-
 σοῦς ὁ θεός, περὶ οὗ ψάλλει Δαυὶδ· ἐν τῇ θαλάσσῃ ἡ ὁδός Ps. 76, 20
 σου καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς καὶ τὰ ἔχνη σου
 οὐ γνωσθήσονται. τοῦτο οὖν ἔστιν τὸ γεγραμμένον ὅτι οὐκ Sap. Sal. 1, 6
 15 ἀθωιώσει τὸν βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ, ὅτι τῶν νε-
 φρῶν αὐτοῦ μάρτυς ὁ θεός· οὐκ ἀθώους ἐποίησεν τοὺς πνευ- L I 876
 σαμένους τὸ φιλόφρονον πνεῦμα τοὺς περὶ Ἀνανίαν καὶ Σαπφεί-
 ραν, ἀλλ' ἔδωκαν δίκας πεισόμενοι τὸ φιλόφρονον πνεῦμα.
 248 ἐτοιμαζέτω καὶ ὁ Σαμοσατεὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ εἰς τὴν ἐξοδον· οὐ
 γὰρ ἀθώως ἀπὲλεύσεται βλασφημῶν κατὰ τοῦ φιλοφρονον πνευ-
 ματος τοῦ ἁγίου. πνεῦμα δὲ ὁ θεός, ὡς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἡ Ioh. 4, 24

R Ct

246, 8 ὁ om. C 11/12 ὅτι δὲ Χριστὸς om. t 247, 5 αὐτοῦ t
 10 ὁ ὢν om. t 12 ὁ Δαυὶδ t 248, 2 ἀθῶος t

Rom. 9, 5 ἀλήθεια, Χριστός ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός, ὁ ἐπὶ νεφέλης κού-
 Ies. 19, 1 φης ἔλθων εἰς Αἴγυπτον κύριος ὁ θεὸς Ἰσραὴλ Ἰησοῦς ὁ Χριστός. 5

Σ πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

cf. 209, 7 Ἐπειδὴ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ οὐχ εὖρον ὅτι ἡ μορφή καὶ ἡ
 σοφία ἀνυπόστατά εἰσιν τοῦ ἀνθρώπου μέρη, ἐβουλόμην μαθεῖν
 Phil. 2, 6, 7 παρ' ὧν τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ ἀποστόλῳ ὅτι, φησὶν, ἐν μορ-
 φῇ θεοῦ ὑπάρχων ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δού- 10
 λου λαβών. ἦν ἔλαβεν μορφὴν ἀνυπόστατον, πῶς δύναται λέ-
 γεσθαι ὅτι μορφὴν καὶ σχῆμα λέγει ὅτι ἔλαβεν καὶ ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν
 ἡγειρεν; ἡ δὲ ἐκκλησία δύο θεοὺς οὐ λέγει οὔτε παρέλαβεν, ὥς καὶ
 αὐτὸς οἶδας. ἀπὸ τῶν γραφῶν θέλομεν πεισθῆναι μορφὴν ἀνυ-
 πόστατον· εἰ μὴ γὰρ ὑποστήτι τι (ἐπεὶ πῶς ἂν λέγοιτο μορφή τὸ 15
 μὴ ὑποστάν);, ἔδει οὖν εἰπεῖν τὸν ἀπόστολον ὅτι ἑαυτὸν ἐκένωσεν
 μορφὴν δούλου λαβών ἀνυπόστατον, εἰ ἦν ἀνυπόστατος.

Σ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

249

Λέγει ὁ Σαμοσατέως· εἰ ἀνυπόστατός ἐστιν ἡ μορφή ἣν ἔλαβεν
 ὁ Χριστὸς τὴν τοῦ δούλου, φησὶν, ἔδει εἰπεῖν τὸν ἀπόστολον ὅτι ὁ
 Χριστὸς, φησὶν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβών ἀνυπόστα-
 τον, καὶ ἔμοι λέγει· πείσόν με ἐκ τῆς θείας γραφῆς. πλὴν ἀπο- 5
 κριθῆσομαι πρὸς τοῦτο, καὶ μάθανε μὴ κελεύειν μοι ἢ ἐπιτρέπειν
 πῶς ἀποκριθῶ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ· οὕτω γὰρ διέκεισο γραφῶν
 ὅτι ἀδύνατον τὰ παρ' ἑμοῦ γραφέντα, ὥς εἰ ὁ Σαμοσατέως λέγων
 οὐ δύναται παρὰ τίνος ἐκβληθῆναι. πλὴν συντόμως ἐκβαλῶ σου
 Susann. 61 τὸ πρόβλημα καὶ ἐκ σοῦ στόματος ἐλεγχθήσῃ. εἰ γὰρ ἐνυπό- 10
 στατον μορφὴν δούλου ἔλαβεν ὁ Χριστὸς, ἵνα εἴῃ δούλος ὁ λημ-
 φθείς (τοῦτο γὰρ σοῦ ἐστιν τὸ δῶμα τῆς ῥαφωιδίας), ἔδει, ὥς σὺ
 M I 1069 λέγεις, εἰπεῖν τὸν ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολον ὅτι ἑαυτὸν ἐκένωσεν
 δούλον ἀνθρώπον λαβών. τοῦ τίνος ὄντα δούλον; καὶ παρὰ τίνος
 ἑαυτὸν ἡγόρασεν καὶ [τὸ] πόσου καὶ ποῦ ἐγένετο τὰ ὠριακά τοῦ 15

R Ct

248, 5 ἰσ χσ C 6 ἐβδόμη πρότασις R Πρότασις ζ' t σαμοσατέως R
 11 ἦν malim εἰ 13 ἡ δὲ] οἶδεν ἡ t 14 τῶν om. R t 15 ἐπεὶ C
 ἐπὶ R ἐστὶ t 249, 1 ἐβδόμη ἀπόκρισις R Ἀπόκρισις ζ' t 6 μάθανε
 scripsi μαθάνει R Ct 7 γραφῶν R Ct^{ms} γράφειν t 10 τοῦ σοῦ t
 11/12 ληφθείς t 13 ὅτε t^{ms}, correcturam in R quae sequitur, male in-
 tellegendo αὐτὸν R εἰ super i uocis ὅτι scripta R 15 τὸ deleui

250 δούλου καὶ διὰ τί πέπρακεν ὁ πέπρακός ἢ διὰ τί ἐχαρίσατο ὁ χαρι-
 σάμενος; ἢ ὥς μὴ χρήζων τῷ χρησομένῳ τι ἐχαρίσατο; εἰ θέλεις
 κανονίζειν πῶς ὀφείλει γραφῆναι γραφή, μὴ ἀπαίτει με λαλεῖν σοι
 ἀπὸ τῆς γραφῆς· γέγραπται γάρ· μετὰ δούλου ὁσὶος ἔση καὶ Ps. 17, 26, 27
 5 μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτός καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις.
 πλὴν ὁρᾷς πῶς ἔφυγες τὸ γεγραμμένον ὅτι τοῦτο φρονεῖσθαι Phil. 2, 5, 6
 ἐν ὑμῖν ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρ-
 χων οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ. οἶδά σου
 τὰς μαγανείας ὅτι, φησὶν, εἰκὼν λεγόμεθα θεοῦ καὶ αὐτὸς ὥς εἰς Gen. 1, 27
 10 ἐξ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, ὅτι γέγραπται· ἰδοὺ Ἀδὰμ γέγονεν ὥς εἰς Gen. 3, 22
 ἐξ ἡμῶν. ταῦτα φρονεῖς καὶ λαλεῖς βλασφημιῶν κατὰ τοῦ θεοῦ
 ἀδικίαν ἐπιφημιζῶν ὅτι ὁ λέγων θεὸν τὸν λόγον τοῦ πατρὸς Ἰησοῦν
 τὸν μονογενῆ δύο θεοὺς λέγει, ὥς τὸ κατὰ σέ, ἵνα μὴ τις εἴποι
 θεὸν τὸν Χριστὸν προαιώνιον, καὶ μὴ λέγων προαιώνιον, ἀλλὰ
 15 τὴν ἐκκλησίαν σαντὸν καλῶν, ὅτι, φησὶν, ἡ ἐκκλησία δύο θεοὺς οὐ
 251 λέγει οὔτε παρέλαβεν, σὺ δὲ δύο σαντῶι παραδέδωκας, ἕνα προ-
 αἰώνιον λέγων ἀγέννητον καὶ ἕνα χειροτονητὸν θεὸν ἐπ' ἐσχάτων,
 τὸν Χριστόν. οὕτως γὰρ οὐκ ἔμοι ἔγραψας, ἀλλ' οἱ ἀκούσαντες
 ἔγραψάν μοι ὅτι οὕτως διδάσκεις. πλὴν ἵνα μὴ εἰς ἐκεῖνα ἀσχο-
 5 ληθῶ, εἰς τὰ νῦν παρὰ σοῦ γραφέντα ὁρῶ. εἰ, ὥς φῆς σὺ, ἡ
 μορφή ἣν ἔλαβεν τοῦ δούλου ἐνυπόστατον, ὁ ὢν ἐν μορφῇ καὶ
 ἰσότητι τοῦ θεοῦ ὁ Χριστὸς ὁ τοῦτο ὢν καὶ μὴ ἀρπάξας τοῦτο
 εἶναι, ἀλλὰ ὢν θεὸς ἐν μορφῇ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων καὶ ἐκ τού- L I 877
 του δύο ἐνυπόστατοι μορφαὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ, οὐ μὴν ὁ Χριστὸς
 10 δύο μορφαί, εἰπέ ἡμῖν, ὅτε μετεμορφώθη ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, τὴν
 μεταμόρφωσιν ἐκείνην τί λέγεις; λέγει γὰρ ὅτι μετεμορφώθη.
 ἐνταῦθα γὰρ πέντε εἰσὶν μαρτυρίαι ὅτι καὶ αὐτὸς μετεμορφώθη καὶ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἔτερον. εἰπέ οὖν εἰ ἡ μορφή τοῦ δούλου μετε-
 μορφώθη ἐν τῷ ἀγίῳ ὄρει. ἐνταῦθα δὲ οὐ δύνῃ εἰπεῖν ὅτι ἡ
 15 μορφή τοῦ δούλου μετεμορφώθη· γέγραπται γὰρ ὅτι τοῦτο φρο-
 νεῖσθαι ἐν ὑμῖν ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ
 252 ὑπάρχων. αὐτὸν λέγει Ἰησοῦν τὸν Χριστόν ὅτι ἐν μορφῇ θεοῦ
 ὑπάρχει, καὶ αὐτὸν λέγει ὅτι παραλαβὼν ὁ Ἰησοῦς Πέτρον καὶ Mt. 17, 1, 2
 Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος καὶ μετεμορφώθη
 ἔμπροσθεν αὐτῶν. εἰπέ λοιπόν· ἦν μετεμορφώθη μορφὴν,

R Ct

250, 2 χρησομένῳ t χρησομένῳ R Ct^{ms} 13 ὥς τὸ scripsi ὥστε R Ct
 251, 1 ἕνα t ἵνα R C 7 ἀρπάξας R ἀπάξας C ἀρπάσας t

ἐνυπόστατον λέγεις ἢ ἀνυπόστατον; εἰ δὲ οὐ δύνηται δοῦναι τῇ μετα- 5
μορφώσει ὑπόστασιν, οὐδὲ τῇ μορφῇ δυνήσῃ δοῦναι οὔτε τοῖς
Mt. 17, 2 ἱματίοις· καὶ αὐτὰ γὰρ γέγονασιν ὡσεὶ χιῶν. πλὴν σὺ ὁ Σαμο-
σατεὺς ἐκβέβλησαι τοῦ προβλήματος ἕξω μακράν· λέγεις γὰρ ὅτι
ὁ λόγος πρὸς Μαρίας ἦν, Χριστὸς δὲ πρὸς Μαρίας οὐκ ἦν καὶ ὅτι
Μαρία τὸν λόγον οὐκ ἐγέννησεν (οὔτε γὰρ προεσβυτέρα ἐστὶν τοῦ 10
λόγου), ἀλλ' ἐγέννησεν τὸν Χριστὸν κατ' ἐξαίρετον τετιμημένον εἰς
υἱὸν θεοῦ. ὁ δὲ ἱερὸς τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος γράφει Παῦλος
Phil. 2, 5 πᾶσιν ὅτι τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
οὐκ εἶπεν ὁ καὶ Χριστὸς Ἰησοῦς φρονεῖ, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
Act. 17, 28 τοῦτο φρονεῖτε. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ 15
Phil. 2, 6 ἐσμέν· ἐν αὐτῷ πιστεύομεν, ὅτι οὕτως παρελάβομεν, ὅτι ἐν μορ-
φῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα
M I 1072 θεῷ. πῶς οὖν σὺ ὁ Σαμοσατεὺς μὴ λέγων τὸν Χριστὸν προ-
αιώνιον λέγεις ὅτι ἔλαβεν δούλον μορφῇ; εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐκ 253
ἐστὶν πρὸ αἰώνων, ἀλλ' ἐκ Μαρίας, ἄρα κατὰ σὲ ὁ δοῦλος δοῦλον
ἔλαβεν· τὰ γὰρ σύμπαντα δοῦλα τοῦ θεοῦ. λοιπὸν οὖν δύο μορ-
φαὶ δούλων εὐρεθήσονται. φράσον οὖν ἡμῖν, πόθεν ὁ Χριστὸς
ὁ ἐκ Μαρίας ἔλαβεν τὴν ἐνυπόστατον μορφῇ τοῦ δούλου; ὁ γὰρ 5
κενὸς λογισμὸς τοῦ Σαμοσατέως ἐξανδραποδιστὴν λέγει τὸν Χριστόν,
ἐὰν μὴ συστήῃ πόθεν ὁ δοῦλος ὃν ἔλαβεν ἐκ Μαρίας Χριστός, ὡς
λέγει ὁ ἀπατεῶν. ἀλλὰ λοιπὸν ἡμεῖς ἐκείνον πόρρω ἀπορρί-
ψαντες καὶ τὰ παρ' ἐκείνου γραφέντα ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν διήγησιν
1 Tim. 4, 13 τῆς θείας γραφῆς καὶ προσέχωμεν τῇ ἀναγνώσει, καθὼς παρατί-
θεται Παῦλος ὁ ἱερὸς Τιμοθέῳ τῷ γνησίῳ τέκνῳ, ἐν πίστει καὶ
ἀληθείᾳ. ἐπειδὴ οὖν ὅλον τὸ μυστήριον ὁ ἱερὸς ἀπόστολος ἐν
τῇ ὑποθέσει ταύτῃ παρακελεύεται ἡμῖν ἐν Χριστῷ, οὕτως γρά-
Phil. 2, 5 φων ἐν πνεύματι ἀγίῳ [λέγει] τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν ὁ
καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐστὶν (δ') ἐν Χριστῷ ὁ πατὴρ τοῦ Χρι- 15
στοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν τούτῳ παρακελευόμεθα φρονεῖν, μὴ
1 Cor. 1, 24 ὑπερφρονήσωμεν παρ' ὃ παρελάβομεν. δεῖ γὰρ Χριστὸς θεοῦ
δύναμις καὶ θεοῦ σοφία ἐν πατρὶ καὶ αὐτῷ φρονούμεν ἐν Χριστῷ
1 Cor. 2, 10 Ἰησοῦ χωρούμενον τὸν πατέρα, ὡς οἶδεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ 254
ἐρευνοῦν τὰ βάθη τοῦ θεοῦ πῶς ὁ πατὴρ ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ Χρι-
στῷ λόγῳ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ πατρὶ. ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ

RCt
253, 6 σαμοσατέως RC 8 λέγει ὁ Rt λέγειο C 14 λέγει deleui
15 δ' addidi 254, 2 ἐρευνῶν t 3 ὅς RC δ t

ὑπάρχων· τοῦτο λέγει ὁ ἱερὸς ἀνὴρ τὸ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν
5 τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς προείπον, ἐν θεῷ πατρὶ ὑπάρχων, τὸ ἐν
μορφῇ ὑπάρχειν τοῦ θεοῦ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς. οὐχ ἄρπα-
γμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· τοῦτο λέγει ὅτι οὐ καθάπερ
οἱ δι' ἀρετῆς καὶ πόνων καὶ θλίψεων καὶ ἀγώνων ἀρπάζουσι τὴν
βασιλείαν τοῦ θεοῦ (γέγραπται γὰρ ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν Mt. 11, 12
10 βιάζεται καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν), οὐχ οὕτως ὁ ὢν
Χριστὸς Ἰησοῦς· οὐ πόνους ἀρετῆς τελειωθείς ἐκέρδανεν τὸ εἶναι
ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἐκάλυπεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ καὶ τῆς Hab. 3, 3. 4
αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ· φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται. L I 880
καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ ἀληθῶς δεῖ ὑπάρχων ἐν πατρὶ λέγων· ἐγὼ Ioh. 8, 12
15 εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὃ ἐστὶν δεσπότης τοῦ κόσμου, ἔχων
ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ ζωοποιὸν καὶ κύριον πνεῦμα. ἀλλ'
ἑαυτὸν ἐκένωσεν· δι' ὃ καὶ τὸ μυστήριον τὸ ἀνεκδιήγητον οὕτως
ὑπ' αὐτοῦ καλεῖται τοῦ θεοῦ ἡ καινὴ διαθήκη, τὸ ἑαυτὸν ἡμῖν Lc. 22, 20
255 δοῦναι ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ, οὐ καθάπερ οἱ κατὰ νόμον τῆς
τοῦ Ἀαρὼν ἱερατείας κρέα ἀλόγων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ πάλαι
ἐπιτίθουν. καὶ γράφει Μωυσῆς λέγων· ὅτι κρέα ἅγια ἐπὶ τὸ Exod. 29, 33
θυσιαστήριον καὶ ἔδεται ὁ λαὸς καὶ πᾶς ὅστις ἄφεται ἐξ αὐτῶν
5 ἀκάθαρτος, ἐξολοθρευθήσεται· νῦν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύ-
ριος καὶ θεὸς Ἰσραὴλ ὁ σωτὴρ ἡμῶν λέγει ὅτι ὁ τρώγων με κἄ- Ioh. 6, 57
κεινος ζήσεται δι' ἐμέ. θεὸς ἄρα ὁ ἐνοικῶν ἐν ἡμῖν κατὰ τὴν
διαθήκην ἣν διέθετο πρὸς ἡμᾶς λέγων· λάβετε τοῦτο καὶ δια- Lc. 22, 17.
μερίσασθε εἰς ἑαυτούς, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστίν. τοῦτο ποιεῖτε. 20. 19
10 αὕτη τοῦ θεοῦ ἡ πρὸς ἡμᾶς κένωσις, ἵνα ἀξιοθῶμεν αὐτὸν χω-
ρῆσαι· τοῦτο γὰρ λέγει ὁ ἀπόστολος τὸ φοβερὸν μυστήριον ὅτι
ἑαυτὸν ἐκένωσεν. οὐ λιπὼν τὸν πατέρα ἐχωρήθη ἐν ἡμῖν, Phil. 2, 7
μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ σοὶ παραστήσω φωνὴν τὴν λέγου-
σαν ὅτι ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐλενσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ Ioh. 14, 23
15 ποιήσομεν, ὥς φησιν, τῷ πιστεύοντι εἰς ἐμέ. ὁρᾶτε πόσῃ M I 1073
ἀκριβεῖα χρᾶται ὁ μυσταγωγὸς τῆς ἀληθείας, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλο-
γῆς, μορφῇ δὲ δούλου λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων Phil. 2, 7
256 γενόμενος μετ' ὀλίγα λέγων τὴν διήγησιν, ταύτην, ὡς προείπον,
τὴν κένωσιν ὁ ἀπόστολος, τὴν πρὸς ἡμᾶς χώρασιν τοῦ μυστηρίου

RCt
254, 10 οἱ βιασταὶ t 1 ἐκέρδανεν C 14 τῷ πατρὶ Rt 15 ὅς t
18 ἑαυτὸ R 255, 7 ζήσεται t 8/9 διαμερίσασθε t 13 τὴν om. Rt
16 χορῆται t 256, 1 γενόμενος t

τῆς ζωῆς διὰ τῶν ἀχράντων καὶ ἀφθάρτων αὐτοῦ καὶ θεικῶν χει-
 ρῶν, ἵνα δυνηθῶμεν οἱ πιστοὶ αὐτοῦ χωρῆσαι αὐτὸν καὶ γενέσθαι
 μονὴ τοῦ θεοῦ λαβόντες αὐτὸν ὅλον. καὶ τοῦτο ἦν ὁ προδιε-
 Exod. 12, 5. 6. 9. 11 γράφεται πάλαι ὑπὸ Μωυσέως τὸ ἄμωμον καὶ ἐνιαυσιαῖον πρόβι-
 τον. ὅπως φάγῃ αὐτὸ σφάξαντες πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς συ-
 ναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἥνικα ἐπετελοῦσαν τὸ φασέκ, τουτέστιν
 τὸ πάσχα, ὅπτα πυρὶ τὰ κρέα τοῦ ἄμνου, κεφαλὴν σὺν τοῖς
 ποσὶν καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις μετὰ σπουδῆς, παρεκελεύοντο. 10
 ἀλλ' ἐκεῖνοι οὐκ ἠδύναντο φαγεῖν κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶν. πῶς γὰρ
 βρωθῆι κεφαλὴ προβάτου εἰς τὸ πάσχα παρὰ Ἰουδαίοις τοῦ νόμου
 Exod. 12, 10 παρακελεύοντος ὅτι ὁστοῦν οὐ συντριβήσεται ἀπ' αὐτοῦ; ἐκείνοις
 μὲν κώλυμα διὰ τὸ ἀπηνῆς αὐτῶν καὶ σκληροκάρδιον ὅτι οὔτε τοῦ
 ἀλόγου συνεχωροῦντο ὅλον μετασχεῖν, ἀλλ' ὁ κενώσας ἑαυτὸν Χρι- 15
 1 Cor. 11, 3 στὸς Ἰησοῦς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν κεφαλὴν τὸν πατέρα (κεφαλὴ
 Lc. 1, 51. 52 γὰρ Χριστοῦ ὁ θεός) ἐποίησεν κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ
 καὶ ὕψωσεν ταπεινοὺς, ἵνα χωρηθῇ ἐν αὐτοῖς ὁ ὕψιστος καὶ 257
 ἐνοικήσῃ ἐν ἡμῖν διὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα ἣν
 ἠγάπησεν ἡμᾶς. αὕτη ἡ κένωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, ὥστε
 οὐν ἡ κένωσις οὐ τροπὴν αὐτῷ σημεῖναι, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἡμῖν
 ἀνακαινισμόν διὰ τῆς κενώσεως αὐτοῦ ἧς ἐχαρίσατο ἡμῖν ὁ κενώ- 5
 Act. 2, 17 σας ἑαυτόν. ἐκχεόμενον πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πᾶσαν σάρκα μένει
 πλήρης καὶ ἐκχεθὲν τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν αἷμα ἐκ βάθους τῆς
 θεικῆς πλευρᾶς, μένει πλήρης ὁ κενώσας ἑαυτὸν Ἰησοῦς ὁ Χριστός
 καὶ ἐκχέας τὸ ἄφθαρτον καὶ ζῶν καὶ ζωῆς χορηγὸν αἷμα αὐτοῦ
 Phil. 2, 7 εἰς ἡμᾶς. λοιπὸν τὰ ἀκόλουθα, ὡς προεγράφη, μορφὴν δού- 10
 λου λαβὼν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· ὡς πλει-
 στάκις εἶπον, μορφὴ δούλου οὐκ ἔστιν δούλος. εἰ γὰρ δούλον
 θελήσει ὁ κύριος περιβαλεῖν δορὰν προβάτου ἢ ἀνακλῖναι αὐτὸν ἐν
 τῇ πρωτοκλισίᾳ καὶ μὴ θέλει αὐτὸν ἀπαλλάξαι τοῦ δουλεύειν αὐτῷ,
 οὐ παρὰ τὸ φορέσαι τὸ κώιδιον πρόβατον ἔλαβεν οὔτε διὰ τὴν πρω- 15
 L I 881 τοκλισίαν ἀνακλιθῆναι ἐν τούτῳ ἔλαβεν ἐλευθερίαν διὰ τὸ εἰς τόπον
 αὐτὸν ἀνακλιθῆναι πρῶτον. μορφὴν οὖν δούλου λαβὼν ὁ Χρι-
 στὸς Ἰησοῦς κύριος ὢν καὶ θεὸς τῶν ἀποστόλων δέκνον γινόμενον 258
 Ioh. 13, 4 τοῦ μυστικοῦ ἐγείρεται ἐκ τοῦ δέκνον ὁ θεὸς τῶν ἀποστόλων

RCt

256, 7 αὐτὸν R 9 ἀμνοῦ C 10 ἐνδοσθίους t 15 αὐτὸν t
 257, 4 αὐτῷ Rt αὐτοῦ C 6 τὸ πνα τὸ Rt 8 δ² om. Rt 9 καὶ t
 δς t 12 μορφὴν Rt 258, 1 γενομένου Rt

Ἰησοῦς καὶ τίθησιν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ λαβὼν λέντιον διε-
 ζώσατο. αὕτη ἔστιν ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, καὶ σχήματι εὐρε- Phil. 2, 7
 5 θεις ὡς ἄνθρωπος ἐκεῖ εὐρέθη τοῖς μὴ ζητοῦσιν αὐτὸν δούλος.
 οὐ γὰρ δούλῳ ἡκολούθησαν οἱ μαθηταὶ καταλιπόντες πάντα· πολὺ Mt. 19, 27
 γὰρ λῆρον ἀνθρώπους ἐλευθέρους ἔασαι τὰ ἴδια πάντα καὶ ἀκο-
 λουθῆσαι δούλῳ μὴ ἔχοντι ἐν χερσὶν ἀργύριον ἢ χρυσίον, ἀλλ'
 ἐκείνῳ αὐτῷ ἡκολούθησαν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ Ἰησοῦ τῷ καταδε- Ioh. 13, 5
 10 ξαμένῳ διαζώσασθαι λέντιον καὶ βαλεῖν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτήρα
 καὶ πλύνειν τοὺς πόδας τῶν δούλων ὁ φύσει κύριος καὶ οὐκ ὁ
 259 φύσει δούλος. ὁ λαβὼν τὸ σχῆμα τοῦ δούλου ἐν ὁμοιώματι Phil. 2, 7
 ἀνθρώπων γενόμενος· τοῦτο λέγει ὅτι οὐκ ἔστιν εἰς μόνος δού-
 λος ἐν τῷ κόσμῳ δς νίπτει πόδας δεσπότου, ἀλλὰ πολλοί. ἵνα
 οὖν μὴ νομισθῇ ὅτι δούλον ἔλαβεν τινα, ἐπάγει πολλοὺς· ἐν ὁμοιώ- M I 1076
 5 ματι ἀνθρώπων γενόμενος. καὶ μετὰ τὸ νύφαι τοὺς πόδας Ioh. 13, 12
 τῶν ἀποστόλων τίθησιν τὸ λέντιον, τὴν μορφὴν καὶ τὸ σχῆμα τοῦ
 δούλου, καὶ λαμβάνει τὰ ἱμάτια καὶ μυσταγωγεῖ λέγων· γινώσκετε
 τί πεποίηκα ὑμῖν; ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ κύριος καὶ ὁ διδά-
 σκαλος· ἔνθα ὑμῶν τοὺς πόδας καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων
 10 τοὺς πόδας νίπτειν. ὑπόδειγμα γὰρ δέδωκα ὑμῖν, ἵνα ὁ
 ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῇτε. πῶς οὖν τὸ ὑπόδειγμα
 κληθῇ ἐνυπόστατος δούλος; μορφὴν γὰρ δούλου καὶ σχῆμα ὑπέ-
 δειξεν καὶ τοῦτο λέγει ὅτι δέδωκα ὑμῖν· εἰ δὲ τὸ ὑπόδειγμα ἐνυ-
 πόστατος δούλος, ἄρα λοιπὸν τοὺς ἀποστόλους ἀπαιτεῖται ὁ Σαμο-
 15 σατεὺς λαβόντας τὴν μορφὴν ἣν λέγει ἐνυπόστατον. ἔπειτα ἐπάγει
 ὁ ἀπόστολος λέγων ἐταπείνωσεν ἑαυτόν. ὁρᾷς τί λέγει; ὅτι Phil. 2, 8
 ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν· ὁ δούλος ἑαυτὸν οὐ ταπεινοῖ, ἀλλ' ἡ δεσποτεία
 260 τοῦ δούλου ἀπαιτοῦσα αὐτὸν δουλεύειν, ὡς ὁ Φαραὼ τὸν Ἰσραὴλ
 κατεδούλωσεν. ἐνταῦθα δὲ λέγει ὅτι ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν· οὐκ
 ἐδόθη οὖν χώρα τοῖς βλασφήμοις ἐν τούτῳ ἀθετῆσαι τῷ ζητῶι,
 ἐμφράττει δὲ αὐτοὺς ὁ ταπεινώσας ἑαυτὸν μέχρι θανάτου ὑπῆκοος Phil. 2, 8
 5 γενόμενος. ἑαυτὸν γὰρ ὡς θεὸς ἐδυσώπησεν καὶ ἐπήκουσεν τῆς
 δεήσεως τῶν ἱκετῶν αὐτοῦ καὶ ἔκλινεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη Ps. 17, 10
 ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς, ἐλεύθερος ὢν ὡς θεὸς καὶ κύριος τῆς δόξης Ἰη- 1 Cor. 2, 8
 σοῦς Χριστός. ὅταν οὖν λέγῃ ὑπῆκοος γενόμενος, ὡς προ- Phil. 2, 8. 9
 εἶπον, ὅτι ὑπῆκουσεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ καὶ μέχρι θανάτου ἡλθεν,

RCt

258, 6 δούλῳ Ct δούλου R 11 οὐχ t 260, 2 δὲ om. Rt
 5 ὡς] ὁ t

ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἐκ θανάτου. θανάτου δὲ σταυροῦ, δι' ὃ καὶ 10
 ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. καὶ, ὁ θεὸς γὰρ λέγει τῷ θεῷ
 Ps. 56, 6 μου Ἰησοῦ Χριστῷ διὰ Δαβὶδ· ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανούς ὁ
 Phil. 2, 9 θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. τοῦτο ἐστὶν δι'
 ὁ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ
 Phil. 2, 10 ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. καὶ ἐπάγει· ἵνα ἐν τῷ ὄνό- 15
 ματι αὐτοῦ κάμψῃ πᾶν γόνυ καὶ τὰ ἐξῆς. ἐδόξασεν αὐτὸν
 Ioh. 17, 4, 6 ὁ πατήρ, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς ἐδόξασεν τὸν πατέρα λέγων· ἐγὼ σε ἐδό-
 ξασα ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώ-
 ποις. ὡσαύτως καὶ ὁ πατήρ ἐφανέρωσεν ἡμῖν τὸν ὄντα σὺν 261
 Col. 2, 9 αὐτῷ ἀεὶ Χριστόν, ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεό-
 τητος σωματικῶς. ἀκούετε πῶς λέγει τὸ μυστήριον ὁ ἱερός
 ἀπόστολος Παῦλος· τὸ γὰρ σωματικῶς κατοικεῖν τὸν πατέρα καὶ
 τὸ πνεῦμα ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ σὰρξ γέγονεν ὁ λόγος ὁ Χριστός. 5
 οὐ παρὰ τὸ γενέσθαι οὖν σῶμα τὸν Χριστὸν οὐκ ἀπανεστῆ ὁ πα-
 τὴρ τοῦ χωρηθῆναι τῷ γενομένῳ σαρκί. σὰρξ ὁ λόγος γέγονεν
 καὶ δέκνυσιν ὅτι ἀτρέπτως ὁ Χριστὸς γενόμενος σὰρξ ἀεὶ συναί-
 Col. 2, 9 διος ὢν τοῦ γεννήσαντος, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα
 L I 884 τῆς θεότητος σωματικῶς. εἴ τις οὖν οὐκ ὁμολογῇ Ἰησοῦν 10
 2 Ioh. 7 Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος. οὐκ εἰς
 δοῦλον ἐνώκησεν, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ σκηνῇ τῇ ἀχειροποιή-
 τῳ, ἥτις ἐστὶν ἡ θεοτόκος Μαρία. ἐκεῖ ἐν αὐτῇ ὁ βασιλεὺς
 Hebr. 7, 3, 9, 12 ἡμῶν βασιλεὺς τὴν δόξης γέγονεν ἀρχιερεὺς καὶ μένει εἰς τὸ δι-
 ηνεκὲς ἅπαξ εἰσελθὼν εἰς τὰ ἅγια καὶ αἰωνίαν λύτρωσιν 15
 Hebr. 7, 16 εὐράμενος προηλθὲν ἐξ αὐτῆς ὁ λόγος γενόμενος ἀρχιερεὺς, οὐ
 κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς
 Ioh. 1, 14 ἀκαταλύτου. γέγονεν σὰρξ ὁ λόγος καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν
 καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς 262
 παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. ταύτης ἀνά-
 1 Cor. 2, 8 ξιοι τῆς θεωρίας οἱ δοῦλοι τῶν κατακρημνισθέντων δαιμόνων οἱ
 M I 1077 λέγοντες τὸν κύριον τῆς δόξης δοῦλον ἢ ἓνα τῶν κατ' ἐξαίρετον
 δεικναιμένων. οὐ γὰρ οὕτως ἡμᾶς διδάσκει ἡ γραφὴ ἵνα μορ- 5
 φῇ δοῦλον κάμψωμεν γόνυ καὶ ὁμώσωμεν ἐν αὐτῷ· οὐδὲ γὰρ
 ἐδιδάχθημεν ἔχειν θεὸν ἕτερον πλὴν τοῦ θεοῦ ἡμῶν. οὐκ ἅγιος

R Ct

261, 5 τῷ γῶ Rt 6 ἐπανεστῆ t 7 χωρηθῆναι scripsi χωρισθῆ-
 ναι R Ct 8 ἀτρέπτως R Ct 10 ἥτις C οὐχ t 15 αἰώνια Rt
 16 γενομένος t 262, 7 οὐχ t

ἄνθρωπος οὔτε δοῦλος ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, θεοὶ δὲ
 οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ὑποκά-
 10 τωθεν παντὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ προσκυνοῦντες αὐτοῖς.

Ἡ πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

Εὐρίσκομεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὅτι ἐν τῇ ἑορτῇ δωδεκαετοῦς Lc. 2, 41—
 46, 48 ὄντος τοῦ Ἰησοῦ ἀνέβη Ἰωσήφ καὶ Μαρία ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ
 τῆς Γαλιλαίας εἰς Ἱερουσαλὴμ. καὶ ὡς ἐπλήρωσαν τὰς ἡμέρας
 15 τῆς ἑορτῆς, ἀπῆλθαν ὑποστρέφαντες εἰς τὴν Γαλιλαίαν Ἰωσήφ καὶ
 Μαρία, Ἰησοῦς δὲ ἀπέμεινεν ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ. πορευομένων
 δὲ αὐτῶν ἔδοξαν αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι· ὡς δὲ ἐζήτησαν αὐτὸν
 263 καὶ οὐχ εὑρον ἐν τοῖς γνωρίμοις, ὑπέστρεψαν πάλιν εἰς Ἱερουσα-
 λὴμ, εὑρον δὲ αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθεζόμενον. ἔπειτα ἐπάγει
 λέγων ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι εἶπεν αὐτῷ ἡ μήτηρ αὐτοῦ· τί ἐποίη-
 σας ἡμῖν οὕτως ὅτι ὠδυνώμεθα ἐγὼ τε καὶ ὁ πατήρ σου ζη-
 5 τοῦντές σε; ἄρα ὁ ζητούμενος ὑπὸ τῶν γονέων ἐν τοῖς γνωρίμοις
 καὶ ἐν τῇ συνοδίᾳ. τοῦτο ἡμῖν φράσον, πῶς αὐτὸν δοξάζεις
 τὸν δωδεκαετῇ καὶ ζητούμενον, δι' ὃν οἱ γονεῖς ὠδυνῶντο ἕως
 εὑρον, εἰ οὗτος ἄναρχος καὶ συναίδιος λόγος τοῦ πατρὸς; ἐν τού-
 10 τῳ, οἶδα, γὰρ ἀδύνατόν ἐστιν ἐκ τῆς ἕξω σοφίας συλλογισθῆναι
 ὃν τρόπον ἡ μορφή τοῦ δούλου, ἣν συνελογίσω λέγων ὅτι πόλις cf. 208, 6
 οὐ νομοθετεῖ ὡς βασιλεὺς οὔτε οἰκία μετὰ τοῦ κτίσαντος. ἐνταῦ-
 θα τὸν δωδεκαετῇ οὔτε ἀνυπόστατον λέγεις οὔτε ἀνέχρη, ἐπειδὴ τὸ
 πρᾶγμα καὶ δοῦται καὶ βαδίζει καὶ ζητεῖται καὶ εὐρέθῃ.

Ὁ γδὴ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

15 Περί ζητουμένου πράγματος ζυγομαχεῖ ἄρα ὁ Σαμοσατεὺς ἢ
 264 λέξιν; καὶ εἰ ταῦτα ζητεῖς, ἐν τῶν δύο· τί μίσοις τὰ ἄμικτα, ὡς εἰ,
 φησὶν, συγχέω τὴν διάνοιαν τοῦ ἐρωτουμένου καὶ προσμίσχω ἄλλα
 ἐν ἄλλοις; πλὴν εἴτε περὶ λέξιν εἴτε περὶ πράγματος ἐρωτᾷ,
 προέτεινας ἡμῖν ἵνα εἴπωμι. λέγω σὺν θεῷ· γέγραπται ἐν ἡμέ-
 5 ραι θλίψεώς μου τὸν θεὸν ἐξεζήτησα, ταῖς χερσίν μου Ps. 76, 3

R, C [usque ad 263, 11 κτίσαντος], t

262, 9 ἀπολέσθωσαν C 10 καὶ om. t 11 ὁ γδὴ πρότασις R

Πρότασις ἢ t σαμοσατέως R 15 ἀπῆλθον t 16 τῇ om. R t

263, 8 λόγος om. R t 11/12 ἐνταῦθα—266, 3 ζητούμενος om. C propter folii

defectum 14 Ἀπόκρισις ἢ t 264, 2 συγχέων t ἐρωτουμένου t

προμίσγων t 3 ἐρωτᾷς t

νυκτὸς ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠπατήθη. ἡ μὲν θεο-
 τόκος ὑπέστρεψεν τὸν κύριον αὐτῆς καὶ θεὸν ζητοῦσα τὸν γενόμε-
 νον αὐτῆς υἱόν· αὐτὴ μὲν ποδὶ περιῆγεν ἐπιζητοῦσα οὐκ ἀπολιμ-
 Le. 2, 49 πανόμενον, ὡς διδάσκει αὐτὸς ὁ κύριος ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς
 Ioh. 20, 24. μου δεῖ με εἶναι, ὁ δὲ Θωμᾶς ὁ καλούμενος Δίδυμος ταῖς χερσὶν 10
 27 αὐτοῦ ἐναντίον αὐτοῦ ἐξεζήτησεν αὐτὸν καὶ οὐκ ἠπατήθη σάρκα
 τὸν λόγον ψηλαφῶν, τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ βάθος ἔσω τῆς θει-
 κῆς πλευρᾶς ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἐκζητῶν τὸν θεόν· σὺ δὲ ὁ Σαμο-
 σατεὺς ἠπάτησαι ἀκούων μορφὴν δούλου καὶ δούλον ἐνόησας ἄνθρω- 265
 πον ἐνυπόστατον. ὅσοι οὖν ζητοῦσιν αὐτὸν τὸν κύριον, ἡνίκα
 L I 885 εὗρωσιν αὐτόν, ἐπικαλοῦνται· σὺ δὲ ἀνυπόστατον ζητεῖς μορφὴν
 δούλου ἀκούσας, περιάγεις ἀνοδίας καὶ κρημνὸν δούλου τὴν μορ-
 M I 1080 φὴν ζητῶν. πάλιν προεγράφη διὰ τοῦ προφήτου τὸ ζητηθῆναι 5
 Le. 2, 48 τὸν κύριον μετὰ κλαυθμοῦ. λέγει γὰρ ἡ μήτηρ τοῦ θεοῦ μου
 τῷ θεῷ μου ὅτι ὠδυνώμεθα ζητοῦντές σε· γέγραπται ἐν τῷ προ-
 Os. 12, 4. 5 φήτῃ· Ὡσέ, λέγων ἐν πνεύματι ἁγίῳ· ἔκλαυσαν, φησὶν, καὶ ἔδε-
 ῆθησάν μου· ἐν τῷ οἴκῳ μου εὗροσάν με καὶ ἐκεῖ ἐλάλησα
 πρὸς αὐτούς. ὁ δὲ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται 10
 μνημόσυνον αὐτῶν. ὁρᾷς ποῦ εὐρέθη ὁ ζητούμενος μετὰ
 Le. 2, 49 κλαυθμοῦ; ἐκεῖ ἐλάλησεν αὐτοῖς κύριος ὁ θεὸς λέγων τί ὅτι ἐζη-
 τεῖτέ με; οὐκ οἴδατε, φησὶν, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου δεῖ
 με εἶναι; ἐν τῷ οἴκῳ μου εὗροσάν με, λέγει διὰ τοῦ προ-
 φήτου, ἐν δὲ εὐαγγελίοις ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου, φησὶν, δεῖ 15
 Ioh. 16, 15 με εἶναι. πάντα γὰρ ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, αὐτοῦ ἐστίν. εἴτε
 οὖν περὶ λέξεις ἀμφισβητεῖ ὁ Σαμοσατεὺς μὴ δεῖν ζητεῖσθαι τὸν
 κύριον, ἐπεὶ ἄνθρωπός ἐστιν, ὡς αὐτὸς λέγει, ἰδοὺ ἡ γραφὴ δεί-
 κνυσιν αὐτῷ ὅτι θεὸς ὁ ζητηθεὶς καὶ ἐκζητηθεὶς καὶ εὐρέθη παρὰ 266
 τῶν ζητούντων, ἀπὸ δὲ τῶν τοῦ Σαμοσατέως ἀπανέστη. ἡμεῖς
 δὲ ζητοῦμεν, ἵνα ἀξιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς ὁ Φίλιππος εἶπεν τῷ
 Ioh. 1, 46 Ναθαναὴλ ὅτι ὃν ἔγραψεν Μωυσῆς καὶ οἱ προφῆται, εὐρή-
 καμεν Ἰησοῦν τὸν ἐκ Ναζαρέτ.

R, C [inde a 266, 3 ἵνα], t

264, 8/9 ἀπολειμμένον R 265, 3 ἐνυπόστατον t 4/5 τῇ μορ-
 φῇ t 5 τὸ om. t 15 φησὶν om. t

Ἐνάτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

Γέγραπται ἐν τῷ Ἑσαΐαι, φησὶ, λέγων· ὁ θεὸς ὁ μέγας ὁ Ies. 40, 28
 αἰώνιος οὐ πεινάσει οὔτε κοπιήσει, οὔτε ἔστιν ἐξεύρεσις
 τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. γέγραπται δὲ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι καὶ Mt. 4, 2
 10 ἐπείνασεν καὶ ἐκοπίασεν, ὁ δὲ κύριος ὁ αἰώνιος, ὡς προεῖπον, Ioh. 4, 6
 οὐ πεινάσει οὔδὲ κοπιήσει.

Θ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

Ὁ ἀπόστολος γράφει ὅτι οὐκ ἐγώ, φησὶν, ἐκοπίασα, ἀλλ' ἡ 1 Cor. 15, 10
 χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. ἡ δὲ χάρις τοῦ θεοῦ οὐκ ἐστίν
 15 ἀνυπόστατος, μὴ γένοιτο, ἐπεὶ τὸ ἀνυπόστατον ὃν οὔτε κοπιᾷ οὔτε
 κόπον αἰσθάνεται, καὶ μὴ μυριάκις μηχανήσεται τις εὗρεῖν ἀνυπόστα-
 267 τον κινούμενον, κοπιῶν οὐ δύναται δεῖξαι. ἀφ' ἐαυτῶν γὰρ οὐ
 κινοῦνται τὰ ἄψυχα εἴτε αὐλὸς εἴτε κιθάρα οὔτε κόπον αἰσθάνον-
 ται. ὁ δὲ ἱερὸς Παῦλος σκευὸς ὢν ἐκλογῆς γράφει ὅτι περισ- Act. 9, 15
 σότερον πάντων ἐκοπίασα· οὐκ ἐγώ δέ, αὐθις ἐπάγει, ἀλλ' 1 Cor. 15, 10
 5 ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. γράφει δὲ καὶ εἰς τῶν σοφῶν
 δεόμενος τοῦ θεοῦ ἀποσταλῆναι αὐτῷ τὴν σοφίαν ἀπὸ θρόνων Sap. Sal. 9, 10
 ἁγίων καὶ ἀπὸ ὑψους δόξης, ὅπως συναρῶσα αὐτῷ συνκοπίασθαι.
 περὶ δὲ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ ἥτις ἐκοπίασεν σὺν τῷ Παύλῳ τῷ
 ἀποστόλῳ, τὸ κύριόν ἐστιν πνεῦμα τὸ ἅγιον· περὶ δὲ τοῦ πεινάσαι
 10 τὸν θεὸν ἢ μὴ πεινάσαι ἢ φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν, τὸν τρόπον οὐδεὶς
 δύναται φράσαι, οἶδα δὲ ὅτι γέγραπται ὅτι εἶπεν ὁ θεὸς τῶν θεῶν·
 ἐὰν πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἴπω. εὐρίσκομεν δὲ ὅτι αὐτὸς ἐστίν Ps. 49, 12
 ὁ θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὅτι πεινάσας οὐδενὶ εἶπεν ὅτι πεινῶ, ἀλλὰ
 προσελθόντες οἱ ἄγγελοι μετὰ τὸν πειρασμὸν διηκόνουν αὐτῷ. Mt. 4, 11
 15 γέγραπται δὲ μὴ φάγομαι κρέα τὰύρων ἢ αἵμα τράγων πί- Ps. 49, 13
 μαι, ὡς εἰ, φησὶν, λέγει ὁ θεός· ἀλλ' οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἔφαγα.
 268 ἀφενδῆς γὰρ ὁ θεός· ἀληθείαι γὰρ παρεθήκεν Ἀβραάμ τῷ θεῷ Gen. 18, 8.
 τὸ μοσχάριον, ὃ ἐποίησεν, καὶ τοὺς ἀζύμους, οὓς ἔπεφεν Σάρρα, 6. 10
 καὶ ἔφαγεν ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἀπέκρουεν αὐτὸν ὅτι ἐπανελεύσομαι
 πρὸς σὲ εἰς ὥρας καὶ ἔσται τῇ Σάρραι υἱός. ἀκούετε θεοῦ· M I 1081
 5 ἐπανελεύσομαι πρὸς σὲ εἰς ὥρας· ἀρ' οὐ φανερόν ἐστιν ὅτι αὐτός

R Ct

266, 6 Πρότασις θ' t ἐνάτη C σαμοσατέος R 10 δ² om. t 12 ἐνάτη
 ἀπόκρισις R Ἀπόκρισις θ' t 15 ὢν R Ct 16 μηχανήσεται t 267, 1 γὰρ
 om. R t 2/3 αἰσθάνεται t 7 συναρῶσα t συνκοπίασθαι t 15 φάγομαι t
 15/16 πίωμαι t 16 ἔφαγον t 268, 2 ἔπεφεν scripsi ἔπεμψεν R Ct
 3*

- Ioh. 14, 3. ἐστὶν ὁ λέγων τοῖς μαθηταῖς οὗτις ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς
 L 1 888 καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς μετ' ἐμοῦ; οὗτος ὁ θεὸς ὁ εἰρηκῶς ἐὰν
 Mal. 3, 6 πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἴπω· αὐτὸς ἐστὶν καὶ οὐκ ἡλλοίωται γενά-
 μενος σὰρξ ὁ λόγος ὢν θεὸς καὶ πεινάσας ἐκὼν. οὐκ εἶπεν οὗτι
 πεινῶ, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν πτωχῶν πείναν καὶ γυμνίαν καὶ ξενιτείαν 10
 Mt. 25, 40 εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει λέγων οὗτις ὃς ἂν ποιήσῃ ἐν τῶν μικρῶν
 τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησεν. πλὴν γέγραπται ἐπ' ἀνθρώπων
 οὗτις οὐτε πεινάσωσιν οὐτε κοπιάσωσιν, φησὶν, ὡς λέγει Ἡσαίας οὗτις
 Ies. 40, 31 οἱ ὑπομένοντες τὸν θεὸν ἀλλάξουσιν ἰσχύϊν, βαδιοῦνται καὶ
 οὐ πεινάσουσιν, δραμοῦνται καὶ οὐ κοπιάσουσιν. ὦρα σοι τῶι 15
 Σαμοσατεῖ εἰπεῖν τὸν ἀποστόλον οὗτις οὐκ ὑπέμεινεν τὸν θεόν· γρά-
 2 Cor. 11, 27 φει γὰρ λέγων οὗτις ἐν λιμῶι καὶ δίψει. δρᾷς οὗτις οὗτος οὗτε 269
 τοῦ ὕδατος ἐχορτάζεται, οἱ δὲ ὑπομένοντες τὸν θεὸν οὐ πεινάσουσιν
 βαδίζοντες οὗτε κοπιάσουσιν τρέχοντες, ὡς γέγραπται. διὰ τί
 οὗτις ἄρα οὐκ ἐγένοντο τῶι ἀποστόλῳ ταῦτα, φησὶν, ἀλλ' ὡς γρά-
 2 Cor. 11, 25 φει οὗτις καὶ τρίτον ἐνανάγησεν; τοῦτο ποιεῖ σου τὴν κακοπιστίαν 5
 ἐμφραγῆναι οὗτις οὐκ ἀνθρώπος ἦν ἅγιος ὁ Χριστός, ἀλλὰ θεὸς
 ἅγιος. τὸν γὰρ Παῦλον τὸν ἱερὸν ἀνθρώπου ἐστίασαν, ὢν ἐστὶν
 εἰς ὁ φιλαπόστολος Ὁνήσιμος ὁ σπουδαῖος περὶ τὴν θεραπείαν τοῦ
 ἀποστόλου· τούτων δὲ οὐδὲν εὐρίσκομεν ἐπὶ Χριστοῦ, ἀλλ' εὐρίσκο-
 μεν οὗτις ὅσα ἐν τῇ παλαιᾷ γέγραπται λέγων ὁ θεός, ὁ αὐτὸς ἐπα- 10
 νῆλθεν πρὸς ἡμᾶς ὁ πρὸς Ἀβραὰμ ἐπαλελθὼν εἰς ὦρας. ὁ φα-
 Ps. 49, 12 γῶν πρὸς Ἀβραὰμ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς ἐπεινάσεν ὁ εἰρηκῶς· ἐὰν
 πεινάσω, οὐ μὴ σοι εἴπω. σὰρξ γενόμενος ὁ λόγος ἐπεινά-
 Ps. 135, 25 σεν ὁ διδοὺς τροφήν πάσῃ σαρκὶ Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὥστε
 ἐκβέβληται πάλιν αἱ σκαιωραὶ τοῦ Σαμοσατέως. 15

Δεκάτη πρότασις τοῦ Σαμοσατέως

- Ὑπολαμβάνω, πρεσβύτα, οὗτις πλεῖον πάντων Πέτρος ὁ ἀπό-
 στολος ὡς ὢν τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς ἤδει τὴν περὶ Χριστοῦ δόξαν.
 ταῦτα δὲ οὐ λανθάνει ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ πλεῖον πάντων ἐπίστασαι οὗτις
 ἀσφαλίζεται γράφων εἰς τὰς Πράξεις ὁ Λουκᾶς οὗτις ἔστι ὁ Πέτρος 5
 Act. 2, 36 ἐπὶ πάντων λέγων· ἀσφαλῶς οὗτις γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσ-
 ραὴλ οὗτις καὶ Χριστὸν καὶ κύριον αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν

R Ct

268, 8/9 γενόμενος t 12 ἐμοὶ ἐμοὶ Rt 15 πεινάσωσιν R Ct
 κοπιάσωσιν t 269, 1 ὅτι Rt δ C δίψει t 2 ὃν Ct πρ R 6 ἐμφραγῆ-
 ναι R 15 σαμοσατέως RC 270 1 Πρότασις ε' t σαμοσατέως R

- τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. εἰπέ οὗτις ἡμῶν,
 πρεσβύτα, πῶς ἄρα ἐν τούτῳ ἡμῶν καταγράφεις ἐκβολὴν οὕτως cf. 209, 1
 10 τοῦ ἀποστόλου παραδόσαντος ἡμῶν κρατεῖν μετὰ γνώσεως καὶ ἀσφα-
 λείας τὸν γενόμενον Χριστὸν καὶ κύριον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὃν ἐσταύ-
 ρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι; τὰ γὰρ παρ' ὑμῶν γραφέντα θεὸν ἔχει τὸν cf. 210, 6
 ἐσταυρωμένον καὶ συναίδιον τῶι πατρὶ, αὐτὸς δὲ λέγει ὁ σταυρω-
 θεὶς· μὴ μου ἅπτου, φησὶν, τῇ Μαρίᾳ· οὕτω γὰρ ἀναβέβηκα Ioh. 20, 17
 15 πρὸς τὸν πατέρα μου. ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἀνέχεσθε εἰπεῖν οὗτις
 οὕτω ἀνέβη, ἀλλὰ γράφετε πανταχοῦ οὗτις συναίδιος ἦν τοῦ πατρὸς
 ὁ λέγων οὗτις οὕτω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα.

Ἡ ἀπόκρισις τοῦ πάπα Διονυσίου

- Ὅτι μὲν ἔγραφα, καὶ γράφω καὶ ὁμολογῶ καὶ πιστεύω καὶ
 κηρύττω συναίδιον τῶι πατρὶ τὸν Χριστὸν τὸν μονογενῆ υἱὸν καὶ M I 1084
 λόγον τοῦ πατρὸς· πλὴν οὐδενὶ τῶν αἰρετικῶν οὗτε ἔγραφα, ὡς
 5 οὐδὲ νῦν σοί, ἀγέννητον πατέρα. τί οὗτις ὁ οὐκ ἔγραψά σοι,
 κατηγορεῖς μου; ἃ δὲ ἔγραφα, γνωρίζω καὶ παρ' ἐμοὶ εἰσιν.
 ἰδοὺ δὲ εἰς σὲ πληροῦται καὶ τοὺς κατὰ σὲ οὗτις κατ' ἐμοῦ ἡδο- Ps. 68, 13
 λέσχουν οἱ καθήμενοι ἐν πύλῃ καὶ εἰς ἐμὲ ἔφαλλον οἱ
 πίνοντες τὸν οἶνον, οὗ κατ' ἐμοῦ λέγω, ἀλλὰ κατὰ τοῦ θεοῦ.
 10 οὐκ οἶδα τίς σοι ἐκέρασεν τὸ τεθολωμένον τοῦτο κρᾶμα τῆς ἀσε-
 βείας καὶ ἐσκότωσε μὴ νοῶν ἃ λέγεις· ἔγραφα γὰρ σοι καὶ ἐν τῇ
 ἐπιστολῇ πρὸς ἡν καὶ ταῦτα ἀντέγραψας, οὗτις ἐκὼν ἐλέγησας, ὡς cf. 204, 7
 ἑταῖρε. οὐκ ὡς συμπερεσβύτερον ἑταῖρον εἶπον, ἀλλ' ὡς ἑταῖρον
 ὄντα ὡς ἐρρέθη παρὰ τοῦ κυρίου ἑταῖρε, ἐφ' ὃ πάρει. ἔλθω Mt. 26, 50
 15 τοῖνυν σὺν θεῷ ἐπὶ τὴν διήγησιν τί τὸ εἰρημένον οὗτις καὶ Χρι- Act. 2, 36
 στὸν καὶ κύριον αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησεν. γέγραπται οὗτις
 οὕτως ὁ θεὸς ἠγάπησεν τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ioh. 3, 16
 τὸν μονογενῆ ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον. γέγονεν ἡμῶν εἰς θεὸν L I 889
 272 ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ ὢν αἰὶ Χριστὸς κύριος καὶ ἡμεῖς ἐγενόμεθα
 αὐτοῦ λαὸς οἱ ποτε ὡς πρόβατα πλανώμενοι, νῦν δὲ ἐπεστρά- 1 Petr. 2, 25
 φημεν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ἡμῶν.
 ἐπὶ τὸν ὄντα αἰὶ Χριστὸν κύριον ἐπεστράφημεν· ἡμῶν γὰρ ἐγένετο
 5 Χριστὸς κύριος. ὥστε γὰρ ἡμῶν ἐγεννήθη παιδίον ὁ υἱὸς ὁ

R Ct

270, 9 καταγράφω R Ct 10 παραδόσαντος t 17 ὅτι om. t 271, 1 δεκάτη
 ἀπόκρισις R Ἀπόκρισις ε' t 9 τὸν om. C 10 κρᾶμα scripsi δρᾶμα R Ct
 13 ἔτερον RC ἔτερον R Ct 14 φ t 272, 2/3 ἀπεστράφημεν R 5 δ om. t

- Ies. 12, 2 ὢν αἰδῖος (αὐτὸς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν), ἡμεῖς οὐκ ἤμεν
 πάλαι λαὸς αὐτοῦ καθότι ἡγνοοῦμεν. οὐ λόγῳ παρήχθη ὁ λόγος
 τοῦ πατρὸς, ὥσπερ ἡ τῶν ἄνω ἁγίων πνευμάτων πληθὺς, ἀλλὰ
 λόγος ὢν ἐκ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη. οὐ γὰρ κτι-
 στός ὁ λόγος Ἰησοῦς ὁ Χριστός, δι' ὃ ὡς ἀληθινῶι λατρεύομεν τῶι 10
 Rom. 1, 25 Χριστῶι, ἐπεὶ ἄρα καὶ ἐν ἐγκλήσει ἐσμέν λατρεύοντες τῇ κτίσει
 παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ εἰ κατὰ τὸν Σαμοσατέα οὐκ ἀνέβη πρὸς
 Ioh. 14, 10 τὸν πατέρα, πόθεν ἦν ὁ εἰπὼν ὁ πατήρ μου ἐν ἐμοὶ μένει; εἰ
 Ioh. 3, 13 γὰρ οὐκ ἀνέβη, τί καὶ λέγει ὅτι οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν
 οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐν τοῦ οὐρανοῦ καταβάς; ἄρα κατὰ τὸν 15
 Ioh. 14, 6 ἑταῖρον τῶν παρανόμων ψεύστην θέλει αὐτὸν δεῖξαι τὸν λέγοντα
 Hebr. 6, 18 ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀλήθεια; ἡμεῖς δὲ διὰ τῶν δύο πραγμάτων ἁμε-
 Rom. 5, 7 ταθέτων ὄντων συνηγορήσομεν τῇ ἀληθείᾳ· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἁγα-
 Ioh. 7, 39 θοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν, ὥσπερ λέγει. οὐδέπω 273
 γὰρ ἦν πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη· ὅτι δὲ ὁ Σα-
 μοσατεὺς λέγει· πρὸς Μαρίαν μὲν ἦν πνεῦμα ἅγιον, Χριστὸς δὲ οὐκ
 ἦν, πῶς ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ ἐγγραφὸς κατάθεσις ὅτι ἦν πρὸς Χριστοῦ
 καὶ Μαρίαν πνεῦμα ἅγιον, λέγει δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς ὅτι οὐπω ἦν 5
 πνεῦμα, ὅτι Ἰησοῦς οὐπω ἐδοξάσθη; ἐν τούτῳ ὁ Σαμοσα-
 Hebr. 6, 18 τεὺς τί λέγει; ὅτι καὶ αἱ δύο φωναὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου εἰσὶν καὶ
 Ioh. 8, 44 ἀδύνατον ψεύδος ἐν αὐτῶι, μὴ γένοιτο· αὐτὸς γὰρ λέγει ὁ κύριος
 ὅτι ὁ λαλῶν τὸ ψεύδος ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν. ὁρᾶτε, ἀδελφοί,
 πόση τυφλότης· ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἠκόνησεν βέλη 10
 κατὰ τοῦ κυρίου καὶ πολεμεῖν πειρᾶται ἄνθρωπος μὴ εἰδὼς μήτε
 δεδιδαγμένος πολεμεῖν, καίτοι πολεμεῖν δεδιδαγμένοι ἄνθρωποι καὶ
 ὑψηλοὶ ἐν καιρῶι ἀγώνων ὦλοντο καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὀπλων,
 ἐν οἷς ἐπεποιθήσαν ἐπ' αὐτοῖς· δι' αὐτῶν ἀφηρέθησαν αὐτῶν αἱ
 κεφαλαὶ μετὰ τοῦ τὰ παράνομα σαλπίζοντος στόματος. οὐδέπω 15
 ἦν δεδομένον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐπω ἦν ἐλθὼν τὸ κύριον πνεῦ- 274
 Act. 2, 3 μα ὁ παράκλητος, ἢ ἐπικαθίστη ἐφ' ἑνα ἑκαστον τῶν ἁγίων ἀπο-
 Ps. 88, 8 στόλων, οὗ ἦσαν καθήμενοι. γέγραπται γὰρ ὅτι ὁφθήσεται ὁ
 M I 1085 θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών. ὥφθη αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτοῦς
 Act. 1, 12 ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος· ἐκεῖθεν ἦλθαν εἰς 5

RCt
 272, 6 οὐκ t 13 πόθεν t ὅθεν RC 273, 5 δὲ om. C 7 αἱ δύο
 φωναί Ioh. 3, 13 et 20, 17 12 καίτοι οἱ t 14 ἐπεποιθήσαν RCt
 ἀφαιρέθησαν R ἀφαιρέθησαν C 15 στόματος t στόματα RC 274, 1 ἐλθὼν
 RC 2 ἐπικαθήσθαι RCt 5 ἦλθον t

- Σιών καὶ πληροῦται τὸ γεγραμμένον ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι Ps. 121, 5
 εἰς κρίσιν, θρόνοι ἐπ' οἶκον Δαβίδ. ἦν γὰρ μετ' αὐτῶν
 καὶ ὁ οἶκος ὁ μέγας τοῦ θεοῦ, τὸ ἐμφανὲς ὄρος τοῦ θεοῦ, ἡ θεοτό-
 kos Μαρία, θρόνους δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐκάλεσεν ὁ Δαβὶδ διὰ
 10 πνεύματος ἁγίου διὰ τὸ ἐπικαθίσαι ἐφ' ἑνα ἑκαστον αὐτῶν τὸ πνεῦμα
 τὸ ἅγιον τὸ πεφανερωμένον ἐπικαθίσαν ἐπ' αὐτοὺς ἐν εἵδει γλωσ- Act. 2, 3
 σῶν πυρῶν. καὶ περὶ τοῦ εἰπεῖν τὸν ἀληθινὸν Ἰησοῦν τὸν θεόν
 Ἰσραὴλ ὅτι οὐπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου, οὐδέπω Ioh. 20, 17
 ἦσαν θεωρήσαντες αὐτὸν ἀνερχόμενον ὅπου ἦν τὸ πρότερον·
 15 αὐτοῦ ἐστιν φωνὴ τοῦ ἀνθρωπιοθέντος θεοῦ λόγου τὸ ἐὰν οὗν
 ἴδητε, φησὶν, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ὅπου ἦν Ioh. 6, 62
 τὸ πρότερον καὶ πάλιν οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν Ioh. 3, 13
 εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ
 275 ὢν ἐν τῶι οὐρανῶι. αὐτὸς ἐγένετό μοι εἰς θεὸν καὶ κύριον
 καὶ Χριστὸν ὁ εἰς ὢν λόγος, μία αὐτοῦ ὑπόστασις καὶ ἐν πρόσω-
 πον· αὐτὸς ἐστὶν ὃι ὑπετάγη τὰ πάντα παρὰ τοῦ πατρὸς. οὐκ 1 Cor. 15, 27
 ὢν ἐλάττων τοῦ πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν προσηύξατο λέγων· πάτερ ἅγιε,
 5 ἁγιάσον αὐτούς, διατήρησον αὐτοὺς ἐν τῶι κόσμῳ. νῦν δὲ Ioh. 17, 17.
 οὐπω ὁρῶμεν αὐτῶι τὰ πάντα ὑποταγμένα, οἵτινές εἰσιν οἱ τῶν 11
 ἐδῶλων λατρεῖται καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων ἀπειθήνους συναγωγὴ ἡ περι- L I 892
 λελυμένη ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ νυμφίου καὶ τῶι Βαραββὰ ἐαυτὴν περι-
 πλέξασα, ὁ Σαμοσατεὺς δὲ σκευὸς ὁργῆς καταρτίσας ἐαυτὸν τῇ
 10 ἀπωλείᾳ ταῖς Ἀρτεμῖδι βλασφημίαις περιπέρας ἐαυτὸν τοῖς ἐκείνου Rom. 9, 22
 βρόχοις. οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι ὁμολογοῦσιν ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Χρι-
 στός ὁ πρὸ αἰώνων λόγος οὔτε ὁ Σαμοσατεὺς, ἀλλὰ κἀκεῖνοι ἄν-
 θρωπον αὐτὸν λέγουσιν ὡς ἑνα τῶν προφητῶν καὶ ὁ Σαμοσατεὺς
 ὡσαύτως. ὡς καὶ ἀρτίως ἔγραφα, διὰ λέγει ὁ θεὸς τῶι Ἀβραάμ·
 15 οὐ μὴ ἀποκρύνω ἀπὸ Ἀβραάμ πάντα τὰ μέλλω ποιεῖν, οὐκ εἶπεν
 ἄπερ ἐπετρόπη μοι; καὶ πάλιν λέγει ὅτι ἐπανελεύσομαι πρὸς σὲ εἰς
 ὥρας καὶ ἔσται τῇ Σάρραι υἱός. ἄρα τί φησὶ ἐν τούτῳ ὁ ἁμα-
 276 θής; καὶ ὅτι ἀνέβη ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ, μὴ τόπον ἐκ τόπου ἀνέβη Gen. 18, 33
 ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ; ὁ αὐτὸς ἐστὶν καὶ αὐταὶ εἰσιν αἱ φωναὶ ὅτι
 ἐν τῶι οὐρανῶι ἐστίν· μεῖζον δὲ πάντων τὸ εἶναι αὐτὸν χωρούμενον

R, C [usque ad 275, 10 βλασφημίαις], t, Σ [Pitra, Anal. sacra 4, 173;
 274, 7 ἦν γὰρ—10 ὁρίων]
 274, 7 εἰς κρίσιν θρόνοι om. C ἐπὶ t 10 ἐπικαθῆσαι RCt
 275, 2 καὶ γὰρ RC Ἰησοῦν t 4 ἐλάττων RCt 9 Σαμοσατὴς t 10 πε-
 ριπέρας—277, 13 μικρῶς om. C propter folii defectum 17 φησὶν t

- ἐν πατρὶ καὶ χωρῶν ἐν ἑαυτῶι τὸν πατέρα σωματικῶς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. περὶ σώματος πατρὸς καὶ ἁγίου πνεύματος 5
 Col. 2, 9 λαλεῖ ὁ ἱερός μαθητὴς καὶ σωματικῶς λέγει αὐτὸν ἐν τῶι νύτῳ κατοικοῦντα. τοσαύτας δὲ μαρτυρίας ἔχοντων τῶν θείων γραφῶν
 2 Petr. 1, 9 μένει μυωπάζων ὁ ἀλλότριος· πεπλήρωται εἰς αὐτὸν τὸ γεγραμμέ-
 2 Cor. 4, 4 νον· οὐκ ἐτύφλωσεν ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ διαυγάζειν ἐν αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν 10 τοῦ εὐαγγελίου, ἵνα (τὰ ἐναντία) κατανοήσωσιν τῶι ἀποστόλῳ
 Hebr. 12, 2 λέγοντι· ὅς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῶι χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας ἐν δεξιᾷ (τε) τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν. πρῶτον ἔρω τί ἐστὶν ὃ λέγει οὗ ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας. ὥς πολλάκις 15
 Os. 12, 10 ἔγραφα· οὐκ εἶπεν ὁ θεὸς· οὐκ ἐγὼ ὀράσεις ἐπληθύνειν καὶ ἐν χειρὶν προφητῶν ὁμοιωθῆναι, ὁμοιωθῆναι τῶι Ἰωάνῳ εἰσελθόντῳ ἐν μνημεῖῳ καὶ σὺν πατρὶ προσκυνούμενος, ὑψώθη ἐπὶ σταυροῦ 277
 Ies. 20, 3 γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος, ὡς Ἡσαίας προφητεύων κατὰ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων. τὰ δὲ ἄλλα διαφόρως μοι εἰρηται ὡς καὶ ταῦτα· παραλείπεται δὲ τὸ ποῦ προδιεγράφη καταφρονήσας αἰσχύνης. ὁ Ἰούδας ὅτε ἐμοιχεύσατο τὴν νόμφην αὐτοῦ ἀγνοῶν, 5 ὡς ἐφανερώθη ἡ σύλλημψις τῆς Θάμαρ, ὑπολαβὼν ὁ Ἰούδας καὶ, φησὶν, νομίσας αὐτὴν ἐκ πορνείας συνειληφέναι κατέκρινεν αὐτὴν
 Gen. 38, 25 θανατωθῆναι. ἀγομένη δὲ ἡ Θάμαρ ἔφη· ἐπύκνωσι ταῦτα, τὴν ῥάβδον καὶ τὸν ὀρμίσκον· ἔξ οὗ γὰρ εἰσιν ταῦτα, ἐγὼ ἔχω ἐν γαστρὶ. τότε ὁ Ἰούδας καταφρονήσας τῆς αἰσχύνης ὁμολογῶν λέγων· 10
 Gen. 38, 26 δεδικαίωται Θάμαρ ἢ ἐγώ, καὶ διασώζεται Θάμαρ μὴ ἀποθανεῖν. εἰ μὴ γὰρ κατεφρόνησεν Ἰούδας αἰσχύνῃς, Θάμαρ ἀπέθνησκεν πικρῶς. ἀλλ' ὁ Ἰούδας οὐκ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῆς Θάμαρ, ὁ δὲ Χριστὸς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν. ἀναλογισώμεθα οὖν
 Hebr. 12, 3 τὸν τὴν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς 15 ἑαυτοῦς ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμωμεν ταῖς ψυχαῖς ἐκλυόμε-
 Exod. 3, 2, 8 νοι. αὐτὸς ἐστὶν ὁ καταβὰς ἐπὶ Ἀβραάμ· αὐτὸς ἐπὶ Μωυσῆν κατέβη ἐξελεῖσθαι τὸν λαόν, καὶ νῦν δι' ἡμᾶς ἐπ' ἐσχάτων ἐλθὼν οὐκ ἐν σχήματι πυρός, ἀλλὰ συνελήφθη ἐν γαστρὶ παρθένου Μα- 278
 ρίας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπελθόντος ἐπ' αὐτὴν καὶ ὡς οἶδεν αὐτὸς

R, C [inde a 277, 13 ἀλλ' δ], t
 276, 4 χωρεῖν t 7 ἔχουσιν t 11 τὰ ἐναντία addidi κατανοή-
 σουσιν R 13 τε addidi 277, 6 σύλλημψις t 14 ἀναλογισώμεθα RC
 16 ἑαυτὸν t 17 μωυσῆ RCt 278, 1 ἀλλ' συνελήφθη C

- μόνος τὸν τρόπον τῆς σύλληψεως καὶ γενέσεως αὐτοῦ, φυλάττων ἄφθαρτον τὴν μητέρα. ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς εὐλογημένη· 5 αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡν προσορῶν Ἰσαὰκ ἔλεγεν τῶι Ἰακώβ· δώσω σοι cf. Gen. 27, 28, 49, 25 κύριος εὐλογίαν οὐρανοῦ ἄνωθεν καὶ εὐλογίαν γῆς ἐξούσης τὰ πάντα. ὁ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς μονογενὴς θεὸς λόγος ἔγεν- νήθη κνοφορηθεὶς ἐκ παρθενικοῦ παραδείσου ἔχοντος τὰ πάντα. πνεῦμα ἅγιον ἐπ' αὐτὴν, δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάζουσα, καὶ τὸ γεν- 10 νόμενον ἅγιον τὸ παιδίον Ἰησοῦς ὁ ἰσχυρὸς θεὸς ὁ ἐξουσια- στής ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας, ἵνα σώσῃ τοὺς διὰ τὴν παρακοὴν ἐκ τοῦ Ἀδάμ νεκρωθέντας. αὐτὸς ἐκά- 15 θισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ· εἰ δὲ εἴπη ὁ Σαμοσα- τεὺς ὅτι ὁ σταυρωθεὶς οὐκ ἦν ἀεὶ ἐν οὐρανῶι διὰ τὸ εἰρημένον
 15 οὐκ ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ θεοῦ κεκάθικεν, συνάγει ἑαυ- τῶι ἀκάνθας καὶ τριβόλους. ἔρεϊ γὰρ αὐτῶι ὁ θεὸς τότε· εἰ διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν υἱόν μου τὸν μονογενῆ οὕτω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν 10 πατέρα, ἄρ' ἄτεκνόν με λέγεις ἐν οὐρανῶι; καὶ ὅτε λέγει ὅτι κατα- 279 βέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πρὸς Μωυσῆν ὅτι λέγει κατέβην ἐξελεῖσθαι αὐτούς. εἰ δὲ περὶ τοῦ πατρὸς λέγει ὅτι ἀνέβη ὁ θεὸς ἀπὸ Ἀβραάμ, κατὰ τὸν Σαμοσοτέα πάλιν ἄτεκνος ἦν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ πατήρ, ὃ μὴ γένοιτο λέγειν, ἀλλὰ ὃ δεῖ ὁμολογεῖν κατὰ τὴν 5 παράδοσιν τοῦ μονογενοῦς περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀλη- θινοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. οὕτω γὰρ αὐτὸν δοξάζοντες χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν· ὅς δ' ἂν καὶ ὁμο- 10 λογήσῃ ἐν αὐτῶι τὸν πατέρα, ὁμολογήσῃ αὐτὸν ὁ υἱὸς ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ νῦν (καὶ) ὅταν ἔλθῃ ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. αὐτῶι ἡ δόξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος. ἀμήν.

RCt
 278, 4 εὐλογημένην t 5 ὁ Ἰσαὰκ Rt δώσει t 14 οὐκ t
 279, 7 καὶ C γὰρ Rt 7|8 ὁμολογήσει RCt 9 καὶ t om. RC
 11 ἀμήν om. t

L I 844 III Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς πεμφθείσης Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ 324
M I 1033 ὑπὸ τῶν ὁρθοδόξων ἐπισκόπων πρὶν ἢ καθαιρεθῆναι αὐτόν

Ῥμέναιος Θεόφιλος Θεότεκνος Μάξιμος Πρόκλος Βωλανὸς
Παύλῳ ἐν Χριστῷ χαίρειν. Ἦδη μὲν εἰς λόγους ἀλλήλων ἀφι-
κόμενοι τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐδείξαμεν· ἵνα δὲ φανερώτερα ἅπερ ἑκα-
5 στος φρονεῖ, γένηται καὶ πέρας ἀσφαλέστερον τὰ ἀμφισβητούμενα
λάβοι, ἔδοξεν ἡμῖν ἔγγραφον τὴν πίστιν ἣν ἐξ ἀρχῆς παρελάβομεν
καὶ ἔχομεν παραδοθεῖσαν καὶ τηρουμένην ἐν τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ
ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας ἐκ διαδοχῆς, ὑπὸ τῶν μακα-
Lc. 1, 2 ρίων ἀποστόλων, οἱ καὶ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γεγόνασιν τοῦ
λόγου, καταγγελλομένην, ἐκ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῆς καινῆς
1 Tim. 6, 16 διαθήκης ταύτην ἐκθέσθαι ὅτι ὁ θεὸς ἀγέννητος εἰς ἀναρχὸς ἀόρα-
τος ἀναλλοίωτος, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύ-
νεται, οὗ τὴν δόξαν ἢ τὸ μέγεθος νοῆσαι ἢ ἐξηγήσασθαι καθὼς
ἔστιν, ἀξίως τῆς ἀληθείας ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀνέφικτον, ἔννοιαν δὲ
καὶ ὁπωσοῦν μετρίαν περὶ αὐτοῦ λαβεῖν ἀγαπητὸν ἀποκαλύπτοντος
15 τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καθά φησιν· οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ
L I 845 υἱὸς καὶ ὃς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ. τοῦτον δὲ τὸν υἱὸν γεν-
Col. 1, 15 νητὸν μονογενῆ υἱὸν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου θεοῦ τυγχάνοντα, πρω-
1 Cor. 1, 24 τότοκον πάσης κτίσεως, σοφίαν καὶ λόγον καὶ δύναμιν θεοῦ, 20
πρὸ αἰῶνων ὄντα οὐ προγνώσει, ἀλλ' οὐσίαι καὶ ὑποστάσεις θεὸν
θεοῦ υἱόν, ἐν τε παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ ἐγνωκότες ὁμολογοῦμεν
καὶ κηρύσσομεν· ὃς δ' ἂν ἀντιμάχῃται τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεὸν μὴ
εἶναι πρὸ καταβολῆς κόσμου πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν φάσκων δύο
θεοὺς καταγγέλλεσθαι, ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς [μὴ] κηρύσσεται, 25
τοῦτον ἄλλότριον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ἡγούμεθα καὶ πᾶσαι 325
αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι συμφωνοῦσιν ἡμῖν. περὶ γὰρ τούτου γέ-
Ps. 44, 7. 8 γραπταί· ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος·
ῥάβδος ἐκθύτης ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἡγάπησας
δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέν σε, 5
ὁ θεός, ὁ θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετό-
Ies. 35, 4—6 χους σου. καὶ πάλιν Ἡσαίας· ὁ θεὸς ἡμῶν κρείσιν ἀντα-
ποδίδωσιν καὶ ἀνταποδώσει· αὐτὸς ἥξει καὶ σώσει ἡμᾶς.

RCt

324, 7 λάβη t 8 καθολικῇ καὶ ἀγία Rt 23 ἀντιμάχεται RCt
25 μὴ RC om. t κηρύσσεται RC

τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν καὶ ὦτα κωφῶν
10 ἀκούσονται· τότε ἀλείπεται ὡς ἔλαφος ὁ χολὸς καὶ τρανὴ
ἔσται γλῶσσα μογιλάλων. καὶ πάλιν· ἐν σοὶ προσεύξον- Ies. 45, 14. 15
ται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεὸς ἐστὶν καὶ οὐκ ἐστὶν θεὸς πλὴν σοῦ.
σὺ γὰρ εἶ ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἡδαιμεν, ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ
σωτήρ. καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ· ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ Rom. 9, 5
15 σάρκα ὁ ὧν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας,
ἀμήν, τοῦ ὁ ὧν ἐπὶ πάντων καὶ τοῦ πλὴν σοῦ νοουμένου ἐπὶ M I 1036
πάντων γενητῶν. καὶ ἐν τῷ Ὡσηέ· διότι ὁ θεὸς ἐγὼ εἰμὶ Os. 11, 9. 10
καὶ οὐκ ἄνθρωπος ἐν σοὶ ἅγιος καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς
πόλιν, ὁπίσω κυρίου πορεύσομαι. καὶ πᾶσαι δὲ αἱ θεό-
20 πνευστοὶ γραφαὶ θεὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μηνύουσιν, ὡς καθ' ἐκά-
στην παρατίθεσθαι τὸ νῦν ὑπεριτίθεμεθα. τοῦτον πιστεύομεν σὺν
τῷ πατρὶ δεῖ ὄντα ἐκπεπληρωμένον τὸ πατρικὸν βούλημα πρὸς τὴν
κτίσιν τῶν ὄλων· αὐτὸς γὰρ εἶπεν, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς Ps. 148, 5
ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. ὁ δὲ ἐντελλόμενος ἐτέρῳ ἐν-
25 τέλλεται τινι, ὃν οὐκ ἄλλον πεπεισμεθα ἢ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ
θεοῦ θεόν, ὃς καὶ εἶπεν· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Gen. 1, 26
326 καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, ἐν κεφαλῇ δὲ κατὰ τὸ εὐαγ-
γέλιον πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο Ioh. 1, 3
οὐδὲ ἐν, καὶ κατὰ τὸν ἀπόστολον ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα Col. 1, 16
τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα
5 εἴτε θρόνοι εἴτε ἀρχαὶ εἴτε κυριότητες εἴτε ἐξουσίαι, πάντα
δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, οὕτω δὲ ὡς ἀληθῶς ὄντος
καὶ ἐνεργοῦντος ὡς λόγος ἅμα καὶ θεὸς ὧν δι' οὗ ὁ πατὴρ τὰ
πάντα πεποίηκεν, οὐχ ὡς διὰ ὁργάνου οὐδ' ὡς δι' ἐπιστήμης ἀν-
ποστάτου, γεννήσαντος μὲν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὡς ζῶσαν ἐνέρ-
10 γειαν καὶ ἐνυπόστατον ἐνεργοῦντα τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, οὐχὶ βλέπον-
τος δὲ μόνον οὐδὲ παρόντος μόνον τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνεργοῦντος
πρὸς τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν, ὡς γέγραπται· ἡμῃ παρ' αὐτῷ Prou. 8, 30
ἀρμόζονσα. τοῦτον λέγομεν καταβάντα καὶ ὀφθέντα τῷ Ἀ-
βραάμ πρὸς τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῇ ἕνα τῶν τριῶν, ὃς ὡς κυ- Gen. 18, 1
15 ρίῳ καὶ κριτῇ ὁ πατριάρχης διελέγετο ἅτε τὴν κρίσιν ἅπασαν εἰλη- Ioh. 5, 22
φῶτος παρὰ τοῦ πατρὸς, περὶ οὗ γέγραπται· κύριος ἐβρεξεν ἐπὶ Gen. 19, 24

RCt

325, 11 μογιλάλων C 19 δὲ om. Rt 21 τὸ νῦν tms ex con-
iectura τὸν υἱὸν RCt 326, 7 λόγον t θς ὧν RC θεοῦ t τὰ om. Rt
8 δι' t 8|9 ἐνυπόστατον C 14 Μαμβῇ t ἕνα τῶν RCtms ἐκατόν t

- L I 849 σεως ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὡς εἰς ὀνόμασται, ἐν μὲν Ἱερεμίαι
 Thren. 4, 20 πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, ὁ δὲ κύριος τὸ
 2 Cor. 3, 17 πνεῦμά ἐστιν κατὰ τὸν ἀπόστολον· κατὰ δὲ τὸν αὐτόν· ἔπινον
 1 Cor. 10, 4 γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν 15
 1 Cor. 10, 9 ὁ Χριστός. καὶ πάλιν· μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν κύριον
 καθὼς τινὲς αὐτῶν ἐξεπείρασαν καὶ ὑπὸ τῶν ὄψεων ἀπώλ-
 Hebr. 11, 26 λυτο, καὶ περὶ Μωυσέως· μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν
 Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ. καὶ
 1 Petr. 1, 10. 11 ὁ Πέτρος· περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρσύνησαν 20
 προφητῆται οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες,
 ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ πνεῦμα
 M I 1040 Χριστοῦ ἐν αὐτοῖς. εἰ δὲ Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ 330
 1 Cor. 1, 24 σοφία πρὸ αἰώνων ἐστίν, οὕτω καὶ καθὼς Χριστός, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ
 ὦν τῇ οὐσίᾳ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα πολλὰς ἐπινοίας ἐπινοεῖται.

Ταῦτα ἀπὸ πλείστον ὀλίγα σημειωσάμενοι βουλόμεθα μαθεῖν
 εἰ τὰ αὐτὰ φρονεῖς ἡμῖν καὶ διδάσκεις, καὶ ὑποσημειώσασθαι σε εἰ 5
 ἀρέσκη τοῖς προγεγραμμένοις ἢ οὐ.

RCt
 329, 13 προ προσώπου R κύριος¹ om. Rt 15 ἀκολουθούσης om. Rt
 17 αὐτὸν Rt 21 ὑμᾶς RC ἡμᾶς Rcorr t προφητεύσαντας C 22 ἐρε-
 νῶντες C

Die drei oben abgedruckten Texte sind in zwei Handschriften des angehenden XII. Jahrhunderts erhalten, dem Coislinianus [C] 299 [f. 190^r—223^v] und dem Vaticanus [R] 1431 [f. 1^r—22^r]. In C fehlen durch Ausfall je eines Blattes 263, 11—266, 3 und 275, 10—277, 13, in R, ebenfalls in Folge Blattausfalls, 206, 12—225, 1. Der einzige, alle drei Schriften umfassende Druck, dem eine Handschrift direkt zu Grunde gelegt wurde, ist die von dem spanischen Jesuiten de Torres hergestellte editio princeps [t]; das seltene Buch, das Loofs [TU 44, 96²] in der hiesigen Universitätsbibliothek entdeckt hat [Beati Dionysii archiepiscopi Alexandrini Epistola aduersus Paulum Samosatensem Episcopum Antiochiae Francisco Turriano Societatis Iesu interprete], ist 1608 geraume Zeit nach dem Tode des Herausgebers [1584] zu Rom im Vatikan gedruckt. Auch hier findet sich eine Lücke [224, 13—225, 1], deren Ende genau mit dem der großen in R zusammenfällt. Daraus sowie aus der Übereinstimmung in den einzelnen Lesarten¹⁾ folgt, daß de Torres R benützt hat, aber in einer Zeit als die Handschrift nur 1, noch nicht 9 Blätter verloren hatte wie jetzt. Wie ich Abhndlg. XXXII 6 p. 3 f. auseinandergesetzt habe, ist sie im Kloster Patir bei Rossano geschrieben und von da zuerst in den Besitz des Kardinals Sirleto, dann des Kardinals Colonna und endlich durch Paul V. in die Vaticana gelangt. Die 8 Blätter die de Torres in der Handschrift noch fand, müssen verloren gegangen sein, ehe Sirleto sie aus dem verwahrlosten Kloster rettete; es steht auch anderweitig fest, daß de Torres im Kloster selbst gearbeitet hat. t muß also in dem Stück 206, 12—224, 13 R ersetzen, ist aber überflüssig, wo R vorliegt; ich habe trotzdem die Lesungen angeführt, um ein deutliches Bild davon zu geben, wie de Torres mit seiner Vorlage umgegangen ist. Seine Ausgabe ist durch Labbé in dessen Konziliensammlung aufgenommen und dann in dieser bis auf Mansi immer wieder nachgedruckt. Eine von C genommene Abschrift des in t und daher in allen anderen Ausgaben fehlenden Stückes 224, 13—225, 1 veröffentlichte Bonwetsch in den Nachr. d. Gött. Ges. d. Wiss. 1909, 104 zusammen mit einer dogmengeschichtlichen Analyse von i und n.

¹⁾ Den stärksten Beweis liefert 249, 13, wo de Torres eine Korrektur in R mißverstanden hat.

Um die Benützung des wichtigen Aufsatzes möglich zu machen, habe ich Text und Apparat meiner Ausgabe nach den Seiten der dort zitierten, an und für sich wertlosen Ausgabe [S. Dionysii Alexandrini episcopi cognomento magni quae supersunt. Romae 1796. Typis S. C. d. prop. fid.]¹⁾ eingeteilt; daß die Zeilen nicht ausgeglichen werden konnten, wird kaum stören. III ist von Loofs [TU 44, 324 ff.] nach C und t herausgegeben; die Beschreibung, die Lietzmann, Apollinaris 97 ff. [1904] von R gegeben hatte, scheint ihm entgangen zu sein. Nach den Seitenzahlen dieser Ausgabe von III habe ich meine eingeteilt, auch hier auf Ausgleichung der Zeilen verzichtend.

R und C weichen wenig voneinander ab und gehen beide auf eine Handschrift zurück. An ein paar Stellen [218, 14. 223, 16. 224, 1] hatte ein Leser dieser Handschrift versucht sich die seltsame Bibelexegese des s. g. Dionysius zurechtzulegen. Seine Bemerkungen stehen jetzt nur in C, da die Stellen in die Lücke von R fallen, sind aber auch dort als Randnotizen vorhanden gewesen; erst de Torres hat sie, die auf den Text nach Scholiastengebrauch verweisenden Zeichen mißverstehend, in den Text selbst hineingezwängt.

C ist eine Miszellenhandschrift, die Stücke mannigfaltigster Richtung und Provenienz zusammenhäuft. Mit der Sammlung, die ich Abhdlg. XXXII 6 ausführlich besprochen habe, hängen die drei an den Anfang von R gestellten Schriften nicht zusammen; nach dem Ende von III ist der Rest der Kolumne leer gelassen und erst dann beginnt das mit α bezifferte erste Stück der Sammlung. Die drei Schriften liefen also gesondert, nicht als Teile irgend eines Corpus um; andererseits muß scharf betont werden, daß die Überlieferung sie zu einem Ganzen zusammenfaßte. Sind sie echt, so ist ihre Zusammengehörigkeit eine Folge des geschichtlichen Verlaufs; läßt sich auch nur für ein Stück der Beweis erbringen, daß es fingiert ist, so entsteht der Verdacht, daß alle drei das Produkt einer einheitlichen Fiktion sind.

I und II werden von niemand mehr verteidigt. Das Nicaenum wird I 214, 3 [vgl. auch 209, 13, wo die nicaenischen Väter

¹⁾ In der *Approbatio* p. CLX wird als Herausgeber genannt *Simon de Magistris Episcopus Cyrenensis*.

gemeint sind] und II 227, 3 [τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτός] vorausgesetzt. Weiter hinab führt das oft, und zwar in voller dogmatischer Auswertung vorkommende θεοτόκος [I 214, 18. II 238, 3. 240, 10. 13. 245, 2. 261, 13. 264, 6. 274, 8]. Die mönchische Askese mit ihrer Terminologie ist eine gewöhnliche, anerkannte Erscheinung [I 205, 5. 12. 215, 9. II 254, 8].

Der Brief der Bischöfe [III] will nicht erläuterte und bewiesene, sondern überlieferte und formulierte Orthodoxie geben; daher liefert der die Bibelstellen verbindende Text nicht so ungenierte Anachronismen. Es ist auch zu berücksichtigen, daß manches von diesem Text verloren gegangen ist,¹⁾ wahrscheinlich in Folge mechanischer Beschädigungen, die die letzten Blätter des Schriftenkomplexes betroffen hatten. Trotzdem ist 329, 3 in τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα . . . τῇ θεότητι ἀτρέπτως ἡνωται eine unverkennbare Spur der Debatten stehen geblieben, die durch die apollinaristische Christologie hervorgerufen waren.

Ein weiteres, bisher, wie es scheint, nicht benutztes Argument für die Unechtheit liefert die Sprache, über die allerdings ein sicheres Urteil erst möglich ist, wenn die willkürlichen Glättungen von de Torres beseitigt sind. Der 'große' Dionysius war einer der elegantesten und glänzendsten Stilisten nicht nur seiner, sondern der Kaiserzeit überhaupt; der Verfasser der drei Schriften ist ein Stümper, dessen sprachliche und schriftstellerische Kenntnisse und Fähigkeiten in umgekehrtem Verhältnis zu seinem frommen Eifer stehen. Er gefällt sich in Vulgarismen wie ἡγνοῦσαν [II 223, 4], ἐπετελοῦσαν [II 256, 6], ἔφαγα [II 267, 16], γενόμενος [I 211, 11. II 268, 8], ἐρευνῶν [II 254, 2], ἐρωτουμένου [II 264, 2], καθ' ὅναρ [II 243, 1], die er aus Bibelhandschriften kannte; ἄρα am Anfang des Satzes [I 207, 10. II 220, 16. 224, 27. 244, 3. 263, 5. 272, 15] oder des Nachsatzes [I 206, 8. 253, 2] ist neutestamentlich. Aber es findet sich daneben eine Reihe von Barbarismen und Soloecismen, die nicht als Versuch die Rede biblisch zu kolorieren entschuldigt werden können: παραδῶσαντος [II 270, 10]; ἐκχεθέν [II 224, 46]; der Nominativ πολὺ λῆρον [II 258, 6]; γυνίαν [II 268, 10]; ὥστε οὖν [II 220, 7. 229, 8. 240, 10.

¹⁾ Es bleibt das Verdienst von Loofs, das zuerst gesehen zu haben; seine Ergänzungen freilich sind zu kühn und rechnen mit der schriftstellerischen Unfähigkeit zu wenig, die in III ebenso hervortritt wie in I und II.

257, 4]; *ἐπεὶ ἄρα* [II 272, 11]; *χορησάμενον τινά* [II 225, 1]. Unter diesen Umständen habe ich die häufigen Verwechslungen von *οὐδέ* und *οὔτε* nicht korrigiert, ebenso wenig den Konjunktiv nach *εἰ* [II 224, 30. 33. 239, 13] und fehlendes *ἄν* [II 244, 4], falsch aspiriertes [II 229, 3] oder nicht aspiriertes *οὐκ* [II 258, 11. 261, 10. 262, 7], auch die Verschiedenheit der mit *περί* verbundenen Casus II 263, 15. 264, 3 stehen lassen. II 228, 6 zwingt der Zusammenhang die falsche Schreibung *θύνην* statt *θούνην* beizubehalten, ebenso 227, 13 ff. *χίμαρρος* für *χίμαρος*; denn ohne die verkehrte Doppelkonsonanz kommt die Homonymie *χείμαρρος* und *χίμαρος* nicht heraus, die die etwas krause Typologie zusammenhält, mit der dort operiert wird. Den Nominativus pendens II 226, 17. 261, 8 kann man als eine Härte hinnehmen, auch 222, 9 *σαθρωθέντων τῶν μὴ θυτῶν ὑποστάσεων* läßt sich verteidigen; etwas anderes ist es mit den zahlreichen Fällen [I 214, 1. II 218, 1. 235, 15. 236, 4. 254, 5. 265, 8. 266, 7. 271, 11. 276, 4], in denen der Nom. masc. des Partizips steht, wenn ein Casus obl., gelegentlich sogar einer des Plurals, verlangt wird. Das ist ein Soloeccismus, der den Verdacht aufsteigen läßt, daß nicht einmal das vulgäre Griechisch die Muttersprache des Verfassers war; man könnte eher als an einen Syrer, die in ihren Übersetzungen meist eine gute Kenntnis des Griechischen verraten, an einen Kopten denken.

Weil in III das Raisonement gegenüber den Bibelstellen und den Formeln zurücktritt, liefert die Beobachtung der Sprache nicht so schlagende Indizien, und die Möglichkeit, daß solche gerade in den verloren gegangenen Passus gestanden haben können, gibt keinen Beweis her. Dagegen lassen sich Übereinstimmungen in den Gedanken, der dogmatischen Terminologie, der Exegese konstatieren, die zwingen III demselben Verfasser zuzuweisen wie I und II.

Dieser läßt in der 7. Protasis [248, 13] den Samosatener sagen: *ἡ ἐκκλησία δύο θεοὺς οὐ λέγει οὔτε παρέλαβε*. Der Satz ist in den Zusammenhang eingezwängt und hat nur den Zweck die zornige Tirade des Dionys 250, 11 ff. zu provozieren *λαλεῖς βλασφημῶν κατὰ τοῦ θεοῦ ἀδικίαν ἐπιφημίζων* *ὅτι ὁ λέγων θεὸν τὸν λόγον τοῦ πατρὸς . . . δύο θεοὺς λέγει, ὡς τὸ κατὰ σέ* (der Zusatz gibt zu, daß aus der Äußerung Pauls eine nicht ausdrücklich aus-

gesprochene Konsequenz gezogen ist), *ἵνα μὴ τις εἰπὼι θεὸν τὸν Χριστὸν προαιώνιον*. In der Glaubensformel der Bischöfe [324, 23] kehrt diese Tirade wieder: *ὅς δ' ἂν ἀντιμάχῃται τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ θεὸν μὴ εἶναι πρὸ καταβολῆς κόσμου πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν¹⁾ φάσκων δύο θεοὺς καταγγέλλεσθαι, ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ θεὸς κηρύσσεται*, gehört nicht in die Gemeinschaft der Kirche.

III 326, 13 heißt es von dem Sohn, der Logos, Gott, Welterschöpfer ist: *τοῦτον λέγομεν καταβάντα καὶ ὀφθέντα τῷ Ἀβραάμ πρὸς τῇ θυγτρὶ τῇ Μαμβρῇ* [Gen. 18, 1] . . . *ὡς κυρίῳ καὶ κυρίῳ ὁ πατριάρχης διελέγετο ἅτε τὴν κρίσιν ἅπασαν εἰληφότος παρὰ τοῦ πατρὸς* [Ioh. 5, 22]. Die alttestamentliche Begegnung Gottes, d. h. des Logos oder Christi, mit Abraham wird auch in II zu Parallelen mit dem N. T. benutzt, vgl. 268, 1 ff. 269, 10 ff.; in kürzerer Fassung erscheint der aus III oben ausgeschriebene Passus 277, 17: *αὐτὸς ἐστὶν ὁ καταβὰς ἐπὶ Ἀβραάμ*.

Die Polemik des Verfassers von I und II gegen das von ihm selbst konstruierte Phantom des Samosateners treibt mit den Worten *ἐνυπόστατος* und *ἀνυπόστατος* ein wunderliches, auf den ersten Blick geradezu unverständliches Spiel. Nach seiner eigenen Ansicht ist die Gestalt Gottes, in der Christus nach Phil. 2, 6 existiert, Gottes Logos und Weisheit und Kraft [I Cor. 1, 24], Gottes Sohn ein *ἐνυπόστατος λόγος* [209, 3 ff. 11 ff. 212, 7], d. h. der Logos oder Christus [232, 5], der eine eigene Hypostase ist, nämlich die zweite der Trias, sowie der hl. Geist die dritte ist [230, 13 *τὸ ἐνυπόστατον τοῦ πατρὸς πνεῦμα, ὃ ἦν ἐν τῷ υἱῷ*]; die Gnade Gottes hätte sich nicht mit dem Apostel Paulus mühen können [I Cor. 5, 10], wenn sie ein *ἀνυπόστατον* wäre, sie ist eben der hl. Geist [266, 13 ff.]. Solche Tätigkeiten und Funktionen können aber nur dann Hypostasen sein, wenn sie von Gott ausgesagt werden: Logos, Weisheit, Kraft, Gestalt des Menschen sind *ἀνυπόστατα μέρη* [209, 6]. Dagegen läßt der Verfasser den Samosatener behaupten, daß die Knechtsgestalt [Phil. 2, 6] eine *μορφή δούλου ἐνυπόστατος* [248, 11 ff. 251, 6. 253, 5. 259, 14. 263, 12] oder ein *δοῦλος ἐνυπόστατος* [259, 12. 265, 2] sei. Da

¹⁾ Man darf das Ungeschick dieses Skribenten nicht korrigieren, der nach der Sprachgewohnheit jener Zeit — Cyrill liefert viele Beispiele, vgl. den Index zu Act. Conc. t. I 1 — die Infinitive häuft und darum nicht recht weiß, wohin er *μὴ* stellen soll.

er nun ferner seinen Gegner den von ihm aufgestellten negativen Satz, daß Gestalt und Weisheit Teile des Menschen ohne Hypostase seien, bestreiten läßt [248, 7, vgl. 209, 7], so nimmt er sich die Freiheit jene positive These von der *μορφή δούλου ἐνυπόστατος* auf den Logos und die Weisheit des Menschen auszudehnen: 221, 14 vgl. mit 222, 7 zeigt deutlich, wie er diesen Sprung fertig bringt. Erst durch diese logischen oder vielmehr unlogischen Operationen wird in III 326, 7 ff. der Gegensatz zwischen *ἐπιστήμη* [= σοφία] *ἀνυπόστατος* und *ζῶσα ἐνέργεια καὶ ἐνυπόστατος* [= λόγος, vgl. 212, 7 f.] verständlich: *λόγος ἅμα καὶ θεὸς ὃν δι' οὗ ὁ πατὴρ τὰ πάντα πεποίηκεν, οὐχ ὡς διὰ ὄργανον οὐδ' ὡς δι' ἐπιστήμης ἀνυποστάτου, γεννήσαντος μὲν τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν ὡς ζῶσαν ἐνέργειαν καὶ ἐνυπόστατον κτλ.*

I und II stellen den zwei Hypostasen Christi [204, 1, vgl. 251, 9 *οὐ μὴν ὁ Χριστὸς δύο μορφαί*], dem gekreuzigten Menschen des Samosateners [219, 7] die eine [275, 2] gegenüber, die durch ewige Coexistenz mit den beiden anderen der Trias, Vater und Geist, verbunden ist [232, 6 *ὁ ἐνυπόστατος αἰὲν ὢν Χριστός, ὁ ἴσος τῷ πατρὶ κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς ὑποστάσεως, ὃν συναίδιος καὶ τῷ κυρίῳ πνεύματι*. 253, 14 *ἔστιν ἐν Χριστῷ ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα*, ebenso 254, 14. 244, 14. 261, 4], auch in seiner leiblichen Existenz [276, 3 *μείζον δὲ πάντων τὸ εἶναι αὐτὸν χωρούμενον ἐν πατρὶ καὶ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα σωματικῶς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*. 230, 10, wo das Kunststück zu beachten ist, wie der Geist hineingebracht wird, obgleich die Typologie der zwei Böcke nur die Coexistenz von zweien vordeutend beweist]; es ändert nichts, wenn gelegentlich nur die Coexistenz von Vater und Sohn angeführt wird [211, 9. 256, 16. 229, 4. 230, 2]. Diese Verquickung des einen Christus mit der Coexistenz der Trias, die sogar gestattet die eine Hypostase für die andere zu setzen, ist ebenso charakteristisch für III wie für I und II, sogar der exegetische Beweis ist derselbe. Trotz einer nicht sicher zu ergänzenden Lücke ist III 329, 11 ff. soviel deutlich, daß wie im neuen, so auch im alten Testament der eine Christus nachgewiesen werden soll; dazu muß zunächst die aus 2 Cor. 3, 17. 1 Cor. 10, 4 abstrahierte und mit Thren. 4, 20 kombinierte Gleichung *πνεῦμα* = *Χριστός* dienen. Dieselbe alttestamentliche Stelle wird in gleichem Sinne verwandt II 231, 15; die

ganze Kombination steht I 206, 4 ff. Der fleischgewordene Sohn der Maria ist der ewige Christus, der als der seiende gepredigt wird, vgl. 329, 11 *ὁ Χριστὸς—εἰς ὀνόμασται*; dann wird erst 1 Cor. 10, 4, darauf Ieremias in Kombination mit 1 Cor. 10, 4 angeführt, und zwar in solcher Verkürzung, daß nur durch die Vergleichung mit III 329, 13 deutlich wird, welche Ieremiasstelle gemeint ist. Ob der Verfasser den exegetischen Aufbau anderswoher übernommen oder selbst gezimmert hat, muß dahingestellt bleiben: das ist jedem Zweifel entrückt, daß an allen drei Stellen derselbe Mann die Beweiselemente bald so bald so zurechtschiebt.

Alle drei Schriften sind Teile derselben Fiktion. I will ein Brief sein, den der 'große' Dionysius von Alexandrien und das dortige Presbyterkollegium an den Samosatener Paul, den Bischof von Antiochien schreiben. Dieser hat die Korrespondenz begonnen, die Alexandriner schon einmal geantwortet; jetzt replizieren sie auf ein zweites, durch ihre erste Antwort veranlaßtes Schreiben Pauls. Sie halten ihn für einen Häretiker, doch ist er noch nicht durch eine Synode formell aus der kirchlichen Gemeinschaft ausgestoßen: dann wäre ja jeder Verkehr mit ihm verboten. Der Verfasser kennt das Schreiben, in dem die antiochenische Synode die Absetzung Pauls dem römischen Bischof Dionysius und dem Nachfolger des inzwischen verstorbenen Dionysius von Alexandrien, Maximus anzeigt, aus dem Exzerpt in Eusebius KG 7, 30. Dort [7, 30, 3] wird ein Brief des Dionysius von Alexandrien erwähnt: *ἐπέστειλεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, τὸν ἡγεμόνα τῆς πόλεως οὐδὲ προσήσεως ἀξιῶσας οὐδὲ πρὸς πρόσωπον γράψας αὐτῷ, ἀλλὰ τῇ παροικίᾳ πάση*. Um des ersten Teils dieser Notiz willen läßt er in der Grußformel den Namen aus, setzt aber nicht die Gemeinde von Antiochien ein, sondern verarbeitet den zweiten Teil jener Notiz zu der Fiktion, daß die Alexandriner das antiochenische Presbyterkollegium vor Paul gewarnt haben, ehe er den dortigen Bischofstuhl bestieg [I 207, 13]. So kommt die Sinnlosigkeit heraus, daß in der Grußformel überhaupt kein Name steht. Auf dies Schreiben läßt der Verfasser den Samosatener mit 10 Protaseis antworten, denen eine kurze Einleitung vorausgeschickt wird, in der die Einleitung [*πρόλογος*] des alexandrinischen Briefes als Anlaß dieses neuen Schreibens hingestellt [218, 1, vgl. 203, 6] und die in jenem enthaltenen 'Schmähungen'

zitiert werden [217, 10 f., vgl. 206, 16. 209, 1]; auch andere Stellen greifen auf *ι* zurück [218, 6 f., vgl. 210, 9; 221, 13 ff., vgl. 209, 7 und 209, 4; 263, 10, vgl. 208, 6; 270, 12 f., vgl. 210, 6]. Eine zweite, adresselose Replik zu fingieren schien auch dem Verfasser nicht angebracht. Dionysius' Antworten auf die Protaseis sind als eine schriftliche Mitteilung an die 'Brüder' [273, 9, vgl. 253, 8] gedacht, d. h. an die alexandrinischen Presbyter; diese seltsame Fiktion klar auseinanderzusetzen oder gar zu motivieren hat der Verfasser nicht gewagt. Daher muß es dem Leser zunächst seltsam erscheinen, daß von dem 'Samosatener' stets in dritter Person gesprochen wird, und das schriftstellerische Ungeschick des Verfassers macht diesen Fehler noch ärger dadurch, daß er häufig den Gegner direkt anredet; die zahlreichen Beispiele anzuführen ist unnötig, ich erwähne nur das Selbstzitat des Dionysius [271, 12, vgl. 204, 7]. Daß dies als rhetorische Figur gedacht ist, zeigt der Zusatz von *ὁ Σαμοσατεύς* [252, 7. 18. 265, 1. 268, 16]. Gelegentlich mischt er beide Formen und springt von der dritten in die zweite Person über [243, 9, vgl. 245, 5 ff.; 249, 2, vgl. 249, 6 ff., wo auf den Imperativ *αὐτοῦ* folgt; 263, 15 ff. 264, 3 in demselben Satz]. Aus Eusebs KG [7, 28, 2. 3] entnahm der Verfasser, daß noch zu Lebzeiten des Dionysius und vor der letzten entscheidenden Synode zahlreiche andere stattgefunden hatten, auf denen mit dem Samosatener verhandelt war. Das benutzt er zu der Fiktion *ι* 251, 3 *οὕτως γὰρ οὐκ ἐμοὶ ἔγραψας, ἀλλ' οἱ ἀκούσαντες ἔγραψάν μοι ὅτι οὕτως διδάσκεις*.

Dionysius ist die Hauptfigur der ganzen Erfindung, weil dem Verfasser das alexandrinische Patriarchat als die Hochburg der Orthodoxie erschien; vielleicht war er selbst ein Ägypter [s. o. S. 50]. Das hatte die Unbequemlichkeit, daß die schließliche Entscheidung, die Dionysius nicht erlebt hatte, aus dem Rahmen der Fiktion hinausfiel, wenn sie nur jenen als Kämpfer der Orthodoxie auftreten ließ. Diesem Mangel wird durch *ιι* abgeholfen; das Stück soll die Synode vertreten, die den Samosatener definitiv verurteilte, wie es Dionysius für sich und seine Kirche schon getan hatte. Eine Disputation der Orthodoxen mit dem Häretiker zu fingieren war nach *ιι* überflüssig; die Form des Schlußurteils hätte zu einer Kürze gezwungen, mit der dem Verfasser nicht gedient war. So sucht er sich aus der Adresse des Synodalbriefes

[Eus. KG 7, 30, 2] sechs Namen zusammen und schiebt ihnen einen Brief unter, den sie während der Verhandlungen an den Samosatener schreiben. Er bezeichnet das Stück als Kopie, wohl um die Vorstellung hervorzurufen, daß die Bischöfe eine Abschrift nach Alexandrien geschickt haben; daß die Synodalen in Antiochien mit Alexandrien korrespondieren, nimmt ja auch die Fiktion *ιι* 251, 3 an. Der Zweck des Schreibens ist dem Samosatener den orthodoxen Glauben auseinanderzusetzen, damit er dazu Stellung nehme. Es wird nicht direkt ausgesprochen, aber der Leser muß erschließen, daß die Bischöfe von der Antwort ihre Entscheidung abhängig machen. Weil der Brief ein Bekenntnis und nicht eine Disputation sein soll, fehlen die kühnen, 'agonistischen' Raisonsnements von *ι* und *ιι* und treten dafür die Bibelstellen stark hervor; das soll den ganzen Aufbau wirksam abschließen. Ohne *ιι* sind *ι* und *ιι* ein Torso.

Bonwetsch hat in dem Verfasser einen apollinaristisch gerichteten Katholiken erkannt. Eines der sichersten Kennzeichen apollinaristischer Glaubensrichtung ist die Einbettung der Christologie in die Lehre von den drei Hypostasen der homousischen Trias; dagegen fehlen unzweideutige Spuren der als häretisch verurteilten Lehren; ob 213, 6 *ἄψυχον ἔλην* spezifisch apollinaristisch gedeutet werden darf, ist fraglich. Ebenso richtig wie die des s. g. Dionysius ist von Bonwetsch die dem Samosatener beigelegte Christologie als die antiochenische bestimmt und darauf hingewiesen, daß jede Spur des Chalcedonense fehlt. Wenn er aber geneigt ist Nestorius für den Gegner zu halten, den der Verfasser unter der Maske des Samosateners bekämpft, so kann ich dem nicht zustimmen. Einen Kampf zu maskieren hat nur dann Sinn, wenn er einer anerkannten Autorität gilt und diese dadurch diskreditiert werden soll, daß ihre Lehre mit der eines verurteilten Häretikers identifiziert wird. So polemisierten die konstantinopler Gegner des Nestorius gegen ihn, als er noch Bischof war, mit einer öffentlich angeschlagenen *διαμαρτυρία*, die Sätze aus den Predigten des Bischofs mit solchen des Samosateners zusammenstellte. Wäre also Nestorius der in den drei Schriften bekämpfte Gegner, so müßten diese in die Zeit zwischen jenes Ordination und der Absetzung fallen. Das ist darum nicht wahrscheinlich, weil von dem Streit, der damals zunächst

die Gemüter erregte, nichts zu spüren ist: der Verfasser nennt die Jungfrau Maria *θεοτόκος* [s. o. S. 49], ohne der Kontroverse zu gedenken, die sich gerade um dies Wort drehte; die von Nestorius vorgeschlagenen Formulierungen *Χρισσιτόκος* oder *θεοτόκος καὶ ἀνθρωποτόκος* kommen nicht vor. Ferner ist nicht zu übersehen, daß nirgendwo der Verfasser den Einfluß Cyrills verrät; seine Exegese ist eine andere, ja nicht selten, wie bei der Interpretation von Leu. 16 und 14 [227, 13 ff.] der Cyrills [vgl. den Brief an Akakios von Skythopolis über den Sündenbock und die Scholien Act. Conc. I 5 p. 209, 32 ff.] geradezu entgegengesetzt.

Nun ist aber Nestorius alles andere als ein origineller Vertreter der antiochenischen Christologie; er hat sie mit Haut und Haaren übernommen, und es dürfte geraten sein in dem als *Παυλιανίζων* charakterisierten Gegner denjenigen zu suchen, der die von Nestorius vertretene Inkarnationslehre im Kampf gerade gegen den Apollinarismus ausgebildet hat, Theodor von Mopsuestia. Der war ein gefeierter Lehrer und Bekämpfer der Häretiker, gegen den der Kampf erst nach dem ephesischen Konzil einsetzt, ohne Erfolg; Cyrill selbst hat ihn aufgeben müssen [vgl. Abhndlg. xxxii 6 p. 91 ff.]. Ihn nicht offen zu bekämpfen mochte einem apollinaristisch gerichteten Eiferer in den ersten Jahrzehnten des fünften Jahrhunderts geraten erscheinen; durch einzelne Zitate und Ausdrücke konnte er ihn deutlich genug charakterisieren und erreichen, daß das Ziel der maskierten Polemik erkannt wurde. Derartiges findet sich auch.

Als Ausspruch des Gegners wird wiederholt angeführt, daß der von Maria Geborene ein besonders auserwählter Mensch gewesen sei: 1 211, 1 *πῶς σὺ λέγεις ἄνθρωπον κατ' ἐξαίρετον τὸν Χριστόν;* 11 252, 11 *λέγεις γὰρ ὅτι . . . Μαρία . . . ἐγέννησεν τὸν Χριστόν κατ' ἐξαίρετον τετιμημένον εἰς υἱὸν θεοῦ.* 262, 4 *οἱ λέγοντες τὸν κύριον τῆς δόξης δοῦλον ἢ ἓνα τῶν κατ' ἐξαίρετον δεδικαιωμένων.* Das ist theodoreische Terminologie, vgl. Swete, Theodori commentarii in epist. Pauli 11 303, 21 *προόδηλον γὰρ ἐκείνο ὡς τῆς νιότητος αὐτῷ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους πρόσεστιν τὸ ἐξαίρετον τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει.* 298, 13 *μειζόνων ἀξιούμενος παρὰ τοὺς λοιπούς, ὅσωπερ αὐτῷ καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως ἐξαίρετον εἶναι συνέβαινεν,* vgl. 298, 28. 309, 6 *τὸ παρὰ πάντας*

ἐξαίρετόν τι παρεσχῆσθαι τῷ ὑπὸ τοῦ κυρίου ληφθέντι ἀνθρώπῳ. 297, 25 *ἔχοντος αὐτοῦ πλέον καὶ ἐξαίρετον παρὰ τοὺς λοιπούς ἀνθρώπους,* vgl. 296, 27.

Die theodoreische Christologie ist ethisch orientiert; in dem Menschen Iesus ist das Höchste an ethischer Vollkommenheit verwirklicht [Swete a. a. O. 308, 23 ff. 311, 1 ff.]. Er schreibt ihm auch Askese zu [307, 13]: *ὁ κύριος βουλόμενος ἐν τῇ χρεῖαι τῆς τροφῆς τό τε καρτεριῶν καὶ ἐμφιλόσοφον ἐπιδείξασθαι.* Dagegen wendet sich der Verfasser 1 205, 1 *Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε φρονήσεως χάριν φιλοπονίας οὐδὲ διὰ σωφροσύνην ἢ σιτίων ἀποβολὴν ἐπερβαίνοντι τὰ ἀνθρώπινα μέτρα.* Was er unmittelbar vorher als Worte des Gegners [204, 16 *τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις*] anführt *ἄνθρωπος εὐδοκίαι ὑπὸ θεοῦ μείζοσι χάρισι τιμώμενος, ὅταν καὶ μείζονως εὐδοκίμῃ θεῷ ἐν πολιτείᾳ ἐναρτέται,* fügt sich ebenfalls in die Christologie Theodors ein. Er faßte die *ἔνωσις*, die Vereinigung des Logos mit dem Menschen Iesus als einen moralischen, sich allmählich vollziehenden Prozeß auf; der Logos hat Iesus zur Einwohnung erwählt, weil er dessen Anlage zu ethischer Vollkommenheit vorher erkannt hatte, und diese Anlage entwickelte sich stufenweise durch die Einwirkung des einwohnenden Logos, vgl. Swete a. a. O. 296, 10 ff. 297, 33 ff. 298, 8 *μείζονά τε καὶ κορυφώτεράν τῆς ἀρετῆς κατασκευάζων τὴν ἐκπλήρωσιν.* Coll. Auell. 83, 36 *dispensationi quae circa eum erat, ordinem imponebat utpote et particulatim ipsum ad perfectionem perducens* und ebenda 65 *iustificabatur inde et immaculatus ostendebatur siue reparatione peiorum siue custodia meliorum siue etiam paulatim ad meliora profectibus.* In diese Gedankengänge paßt der merkwürdige Vergleich, der 1 213, 7 dem Gegner zugeschrieben wird *οὕτω γὰρ εἰρηκας τὰ ἀσθενήματα τοῦ υἱοῦ ἀνηρῆσθαι λέγων ὡς τὸ ὕγρον τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ ξηροῦ,* so haarscharf hinein, daß ich kein Bedenken trage ihn für Theodor in Anspruch zu nehmen.

257, 17 ff. wird die *μορφή δοῦλου* Phil. 2, 6 auf den Knechtsdienst bezogen, den Iesus den Jüngern leistet, indem er ihnen die Füße wäscht [Ioh. 13, 4 ff.]. Die Interpretation ist Iohannes Chrysostomos [PG 62, 230] bekannt, der sie 'manichäisch' nennt, eine Bezeichnung, die die Antiochener den Apollinaristen beizulegen pflegen. Daß der Kanzelredner sie aus dieser Schrift entnommen

haben sollte, ist mehr als unwahrscheinlich; das Zusammentreffen ist vielmehr ein Anzeichen dafür, daß auch andere gewagte Exegesen des s. g. Dionysius aus Schriften apollinaristisch gerichteter Polemiker gegen die Antiochener entlehnt sind. Es paßt zu dem Bilde des sprachlich und dialektisch mangelhaft geschulten Eiferers, das sich aus den drei Schriften heraushebt, daß er auch die auf den ersten Blick originell erscheinenden Exegesen nicht selbst gefunden hat. Trotzdem möchte ich die Produkte seines beschränkten Geistes nicht langweilig nennen. Sie zeigen drastisch, wie der katholisch gewordene Apollinarismus verwildert war, wie wenig er gegen einen so reinen zugleich und so kritischen Geist wie Theodor anzukämpfen vermochte; ebenso aber geben sie einen Maßstab her für die publizistische Leistung Cyrills, die dem Apollinarismus zwar die Seele nahm, ihn aber zu einer Dogmatik umprägte, die im Stande war die antiochenische Exegese zu verdrängen oder wenigstens abzustumpfen.
